

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Valentina Nikolić

**Mentor: red. prof. dr. Anton Grizold
Somentor: asist. mag. Iztok Prezelj**

**REŠEVANJE BLIŽNJEVZHODNEGA KONFLIKTA V LUČI
VARNOSTI SREDOZEMSKA REGIJE**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2002

KAZALO

SEZNAM KRATIC	i
1. UVOD	1
2. TEORETIČNA, METODOLOŠKA IN HIPOTETIČNA IZHODIŠČA	4
2.1. CILJ IN PREDMET ANALIZE	4
2.2. HIPOTEZE	4
2.3. UPORABLJENE METODE	5
2.4. TEMELJNI POJMI	5
2.4.1. Koncept varnostnega kompleksa	5
2.4.2. Sredozemska regija kot mešani varnostni kompleks	8
2.4.3. Bližnjevzhodni konflikt	11
3. BLIŽNJI VZHOD KOT STIČIŠČE RAZLIČNIH CIVILIZACIJ	12
3.1. RELIGIJA	13
3.1.1. Judaizem	13
3.1.2. Krščanstvo	14
3.1.3. Islam	15
3.2. INSTITUCIJE	17
4. VARNOSTNE POSLEDICE STIKANJA RAZLIČNIH CIVILIZACIJ NA BLIŽNJEM VZHODU	20
4.1. FUNDAMENTALIZEM	20
4.1.1. Islamski fundamentalizem	21
4.1.2. Judovski fundamentalizem	23
4.2. TERORIZEM	25
4.2.1. Islamski terorizem	25
4.2.2. Judovski terorizem	28
4.3. IZRAELSKO-ARABSKE VOJNE	30
4.3.1. Obdobje turške nadvlade	31
4.3.2. Palestina – mandatno ozemlje Društva narodov	32
4.3.3. Oblikovanje države Izrael in vojna za neodvisnost	34

4.3.4.	Vojna leta 1956	36
4.3.5.	Vojna leta 1967	37
4.3.6.	Vojna leta 1973	38
4.3.7.	Izraelska invazija v Libanon 1982	39
5.	REŠEVANJE BLIŽNJEVZHODNEGA KONFLIKTA PO KONCU HLADNE VOJNE	41
5.1.	ZAMETKI MIROVNEGA PROCESA V HLADNI VOJNI	41
5.2.	MADRIDSKA MIROVNA KONFERENCA IN SPORAZUM IZ OSLA	44
5.3.	SPORAZUM O GAZI IN JERIHU	48
5.4.	SPORAZUM O OSNOVNEM PRENOSU OBLASTI IN PRISTOJNOSTI	49
5.5.	DRUGI SPORAZUMI, SKLENJENI MED IZRAELSKO IN PALESTINSKO STRANJO	50
5.5.1.	Začasni sporazum	50
5.5.2.	Memorandum iz Wye Riverja	51
5.6.	ZASTOJ MIROVNEGA PROCESA	51
5.6.1.	Pogajanja v Tabi	52
5.6.2.	Judovske naselbine	52
5.6.3.	Status Jeruzalema	54
5.6.4.	Begunsko vprašanje	56
5.6.5.	Oblikovanje palestinske države	57
5.7.	POMEN BLIŽNJEVZHODNEGA KONFLIKTA ZA VARNOST V SREDOZEMSKI REGIJI	58
5.7.1.	Vloga velesil	58
5.7.2.	Vloga Evropske unije	62
5.7.3.	Vloga Organizacije združenih narodov	65
5.7.4.	Vloga Nata in OVSE	66
5.7.5.	Stališča arabskih držav	68
5.7.5.1.	Sosednje države	68
5.7.5.2.	Arabska liga	70
5.7.6.	Drugi oboroženi konflikti v regiji	71
6.	SKLEP IN VERIFIKACIJA HIPOTEZ	75
7.	VIRI	78

SEZNAM KRATIC

BiH	Bosna in Hercegovina
EU	Evropska unija
Nato	North Atlantic Treaty Organization (Organizacija severnoatlantskega sporazuma)
PLO	Palestinian Liberation Organization (Palestinska osvobodilna organizacija)
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN	Organizacija združenih narodov
SZ	Sovjetska zveza
UNDOF	United Nations Disengagement Observer Force (Sile Združenih narodov za opazovanje premirja)
UNEF	United Nations Emergency Force (Izredne sile Združenih narodov)
UNRWA	United Nations Relief and Works Agency for Palestinian Refugees in the Near East (Organizacija Združenih narodov za pomoč palestinskim beguncem)
ZEU	Zahodnoevropska unija
ZRJ	Zvezna republika Jugoslavija

1. UVOD

Neizbrisen pečat je zaključku preteklega leta brez dvoma vtisnil teroristični napad na ZDA (Združene države Amerike), edino preostalo velesilo po koncu hladne vojne. Šok ob nepričakovanem napadu so kmalu zamenjale obsodbe in zgražanje nad terorističnimi dejanji in odločenost maščevati se za povzročene žrtve in škodo ter prizadet ponos velesile. V jeziku politikov in diplomatov je beseda protiterorizem dobila nov pomen. Države sveta so bile soglasne v obsodbah terorističnih dejanj ekstremističnih skupin in pod vodstvom Združenih držav oblikovale protiteroristično koalicijo. Pripadniki Al Kaide, organizacije, ki jo sumijo odgovornosti za napad na ZDA, kot motiva za omenjeno dejanje navajajo dva dejavnika, in sicer že dalj časa trajajoče nasilje na Bližnjem vzhodu ter ameriško politiko v regiji.

Pri opazovalcih dogajanja se nehote prebudi asociacija na nekdanje križarske pohode namenjene osvoboditi za kristjane Sveto deželo oblasti nevernikov muslimanov, le da se to pot kot opravičilo za akcijo uporablja naloga rešiti svet novodobnega zla terorizma, ki se kaže v prvi vrsti kot islamski terorizem. Islam se prikazuje kot tista sila, ki dejansko deluje proti zahodni civilizaciji in njenim idealom demokracije, človekovim pravicam in temeljnim svoboščinam. Kdor ni z nami, je proti nam, je postalo geslo ameriške zunanje politike. Na drugi strani pa je bilo ravno iz ust ameriških politikov slišati tolmačenja, da pri vsej zadevi le ne gre za vojno zoper islam, ampak le za nekatere moteče elemente oz. skupine, ki svoje cilje promovirajo pod krinko islama. Ali lahko govorimo o trku oz. vojni civilizacij?

Padec železne zaves je imel za posledico propad delitve držav na vzhodni socialistični in zahodni kapitalistični blok, kar je mnoge akterje v mednarodni skupnosti postavilo pred vprašanja o identiteti ter smislu in smereh prihodnjega delovanja. Kdo smo torej mi in kje najti danes tisto drugo stran, tisti *Ne-mi*¹?

Teoretiki družboslovnih ved so poskušali najti odgovore na ti dve vprašanji tudi v oblikovanju novih teorij. Med najbolj znanimi in velikokrat citiranimi "posthladnovojnimi" teorijami, mimo katerih tudi v tem diplomskem delu ne moremo, sta nedvomno teorija o koncu zgodovine F. Fukuyame² in Huntingtonova teorija o spopadu civilizacij, kateri se

¹ Navedena dilema izhaja iz teoretske paradigme strukturalistov, ki pravi, da so svet in pomeni v njem urejeni v pare opozicij ali nasprotij. Pomen izvira iz relacij med nasprotujočimi si elementi teh parov. Če prenesemo povedano na problem identitete narodov kot tudi posameznikov, moramo vedno kot protiutež tega, kar smo, imeti tisto, kar nismo (Kuper 1998: 194–204).

² Fukuyama je prepričan, da se je zgodovina, kot smo jo poznali doslej, končala. Nastopilo naj bi novo obdobje, v katerem naj bi prevladovala liberalna demokracija oz. demokratične države, med katerimi pa naj ne bi prihajalo do

bomo v nadaljevanju posvetili in z njeno pomočjo poskušali najti odgovor na zastavljeno raziskovalno vprašanje.

Huntington, v nasprotju s Fukuyamo, ne govori o odsotnosti vojne, ampak predvideva, da bodo nekdanje ideološke razlike nadomestile kulturne in civilizacijske razlike. V prihodnje naj bi torej spopadi in nasprotja potekali med civilizacijskimi bloki, če uporabimo retoriko hladne vojne. Svet oz. mednarodni sistem je obsojen na "multicivilizacijskost" (Huntington 1996: 96).

Osnova za identifikacijo in ločevanje med nami in njimi je po Huntingtonovem mnenju kultura oz. njeni elementi. Države ali skupnosti držav, ki poskušajo plavati proti toku in v sebi združujejo delčke različnega kulturnega oz. civilizacijskega porekla, so obsojene na gotov propad. Notranja multikulturalnost države torej pomeni največjo grožnjo njenemu obstoju. Kulturni elementi so tisti dejavniki, ki odločilno zaznamujejo politične in ekonomske značilnosti posamezne države kot pripadnice civilizacijskega bloka ter jo obenem tudi ločujejo od držav drugih blokov. Osrednja konfliktna os, ki naj bi nadomestila nekdanjo konfrontacijo ZDA in SZ (Sovjetske zveze) ter njunih zaveznic, naj bi potekala med zahodom³ in nezahodnimi civilizacijskimi bloki. Seveda pa niso izključena nesoglasja tudi znotraj posameznega civilizacijskega kroga.

Med konflikti med zahodno in drugimi civilizacijami naj bi izstopali predvsem osi zahod-islam in zahod-konfucijska civilizacija kot nekakšna nadomestitev nekdanjega antagonizma med kapitalističnim in socialističnim blokom. Huntington stanje odnosov med zahodno in islamsko civilizacijo vse od islamske revolucije v Iranu 1979 označuje kot kvazivojno (1994: 216).

Kljub potencialno konfliktnim odnosom med civilizacijami pa vendarle obstaja tudi možnost za doseg miru in stabilnosti. Ob vseh razlikah, ki obstajajo med civilizacijami in vsako izmed njih delajo edinstveno, bi bilo potrebno poiskati stične točke, namreč vrednote, institucije, prakse, ki so skupne vsem. Prva zahteva pa je vsekakor, da se države vzdržijo vmešavanja v spore v drugih civilizacijah. Če pa že pride do konfliktov ali celo do oboroženih spopadov, naj bi države voditeljice posameznega civilizacijskega bloka s pogajanjem dosegle omejitvev oz. zaježitev konflikta in premirje. Varnost in stabilnost zahteva tudi globalno multikulturalnost, kar pomeni, da se nobena od obstoječih civilizacij

konfliktov in vojn. Fukuyama torej predpostavlja triumf liberalne demokracije kot edine preostale ideologije na svetu (Hague 1992: 96).

³ S pojmom zahod ni mišljen zahod v smislu ekonomske razvitosti, torej v prvi vrsti severnoameriške in zahodnoevropske države. Zahod označuje t. i. zahodno civilizacijo, če izhajamo iz Huntingtonove knjige *The Clash of Civilizations*. Več o tem bomo spregovorili v nadaljevanju diplomskega dela.

ne predstavlja kot univerzalna civilizacija. Prav tako je potrebno za doseg omenjenih dveh ciljev utrditi sodelovanje med političnimi in verskimi voditelji, strokovnjaki in med ljudmi na sploh ter okrepiti poznavanje drugih civilizacij in posredno tudi strpnost. Če strnemo, se formula za zagotovitev miru glasi: "opustiti univerzalizem, sprejeti različnost in iskati podobnosti" (Huntington 1994: 318). Neuveljavitev teh treh pogojev vodi v gotovo vojno ter propad civilizacije in nastop barbarstva.

Preden se posvetimo sami analizi in preverjanju hipotez, ki bodo predstavljene v naslednjem poglavju, pa moramo najprej opredeliti temeljne koncepte naloge ter na kratko orisati sam razvoj bližnjevzhodnega konflikta in predloge kot tudi poskuse njegove razrešitve. V nadaljevanju pa se bomo posvetili uresničevanju odločitev, ki so jih vpletene stranke sprejele v mirovnem procesu, in pozornost usmerili tudi na vlogo drugih akterjev in dejavnikov na samo reševanje konflikta kot tudi na odnose med civilizacijami. V sklepnem delu bomo na kratko strnili ugotovitve analize.

2. TEORETIČNA, METODOLOŠKA IN HIPOTETIČNA IZHODIŠČA

2.1. CILJ IN PREDMET ANALIZE

Uvodoma smo že spregovorili o čedalje bolj napetih odnosih med civilizacijami sredozemskega prostora, ki sta jih teroristična napada na New York in Washington še zaostрила.

Sredozemlje kot stičišče štirih različnih civilizacijskih krogov se zdi kot idealen okvir za aplikacijo Huntingtonove teorije trka civilizacij⁴. Stabilnost in varnost v Sredozemlju kot stičišču različnih kultur sta še posebej težko dosegljiva cilja, saj ravno raznolikost predstavlja nenehno grožnjo za izbruh konfliktov in oboroženih spopadov ter njihove razširitve na večje območje, če izhajamo iz zastavljenega teoretskega okvira. Posebej pereč in že dalj časa trajajoč bližnjevzhodni konflikt je osrednji predmet naše pozornosti. V prvi vrsti nas bo zanimal učinek razreševanja tega spora na varnost sredozemske regije. Vprašanje, na katerega bomo poskušali v diplomskem delu odgovoriti, se glasi: ali je razrešitev bližnjevzhodnega konflikta ključ do boljših odnosov med civilizacijami v sredozemskem prostoru?

2.2. HIPOTEZE

Ob upoštevanju prej navedenih teoretičnih predpostavk se kot možna odgovora in seveda hipotezi naloge ponujata:

Hipoteza 1: Rešitev bližnjevzhodnega konflikta, zlasti palestinskega vprašanja, ni ključni dejavnik v medcivilizacijskih odnosih v Sredozemlju, lahko pa pripomore k boljšim odnosom med civilizacijami v tem prostoru. Vpliv je odvisen od načina rešitve konflikta v smislu, da multikulturalnost in multicivilizacijskost predstavljata grožnjo miru, stabilnosti in obstoju posamezne države, kar z drugimi besedami pomeni, da je oblikovanje civilizacijsko homogenih držav na tem prostoru temelj trajnega miru.

Hipoteza 2: Formula za dosego mirnega sožitja med sredozemskimi civilizacijami se glasi:

- opustitev univerzalizma,

⁴ Teorija je bolj poznana pod angleškim izrazom *the clash of civilizations*.

- priznavanje razlik, ki obstajajo med civilizacijami, in
- iskanje podobnosti med civilizacijami kot osnova za gradnjo sodelovanja in strpnosti med njimi.

2.3. UPORABLJENE METODE

V analizi se bomo v veliki meri opirali na sekundarne vire, knjige in članke ter spletne vire. Metode, ki bodo v nalogi uporabljene, so zgodovinska, deskriptivna ter komparativna metoda. S pomočjo zgodovinske metode bomo orisali samo genezo konflikta in mirovnega procesa. Pri predstavljanju posameznih sklenjenih sporazumov, stališč in pozicij držav se bomo zatekli k uporabi deskriptivne metode. Komparativna metoda bo uporabljena pri primerjanju raznih mirovnih predlogov, politik držav oz. mednarodnih organizacij.

2.4. TEMELJNI POJMI

2.4.1 Koncept varnostnega kompleksa

Jasne opredelitve sredozemske varnosti oz. varnosti sredozemske regije v literaturi ni mogoče zaslediti. Pri poskusu opredelitve enega izmed temeljnih konceptov naloge bomo izhajali iz "zdravorazumske" definicije, ki varnost sredozemske regije opredeljuje kot odpravljanje groženj varnosti, njeno vzpostavljanje in ohranjanje v Sredozemlju, in jo nadgradili s pomočjo Buzanovega koncepta regionalne varnosti ter koncepta (regionalnega) varnostnega kompleksa. Nazadnje bomo v opredelitev vključili še civilizacijsko komponento oz. civilizacijske bloke⁵.

⁵ Huntington izraza civilizacijski blok ne uporablja. Sam izraz smo uporabili zaradi podobnosti med hladno vojno in trkom civilizacij. Pri obeh gre za razvrstitev držav v tabore ali bloke na osnovi podobnosti ali razlik med državami. Prav tako je prisotna možnost konfliktov med državami iz različnih blokov ter sodelovanja med državami istega bloka. Bistvena razlika je v osnovi blokofske delitve, namreč v ideološki podlagi blokofske delitve v hladni vojni ter kulturni osnovi civilizacijskih blokov. Po drugi strani pa je civilizacijskih blokov številčno gledano več, in sicer sedem, ob upoštevanju le najpomembnejših civilizacij. Hladna vojna je postregla le z dvema osrednjima blokoma ter tretjo potjo, ki so jo ponujali neuvrščeni. Čeprav bi po drugi strani tudi za trk civilizacij lahko rekli, da gre v prvi vrsti za spopad med zahodno civilizacijo in nezahodnimi civilizacijami, torej le za spopad dveh osrednjih blokov.

A. Grizold omenja štiri varnostne koncepte: individualno varnost, na ravni katere se osredotočamo na posameznikovo potrebo po varnosti, nacionalno varnost, ki se nanaša na države in na zagotavljanje varnosti vseh članov družbe pred zunanjimi nevarnostmi, napadi, zasedbami, intervencijami kot tudi pred grožnjami od znotraj, kriminalom, ogrožanjem reda in mira, terorizmom⁶..., mednarodno varnost, ki se navezuje na mednarodni sistem, in globalno varnost, ki v ospredje postavlja pravico vsakega človeka, ne le države, do varnosti, ki naj bi jo države zagotavljale (Grizold 1999: 2–3). V diplomskem delu konceptom individualne, mednarodne in globalne varnosti ne bomo posvečali pozornosti. Za nas pomembnejši koncept varnosti je nacionalna varnost, saj se v diplomskem delu v pretežni meri posvečamo ravno državam in njihovi potrebi po varnosti.

B. Buzan v nasprotju z zgoraj navedenim virom omenja še peti koncept varnosti, in sicer regionalno varnost, ki jo umešča med nacionalno in mednarodno varnost, in v povezavi z njo govori o varnostnih kompleksih oz. "security complexes" (Buzan 1991: 187). Na ravni regionalne varnosti govorimo o regionalnih ravnotežjih moči in regionalnih podsistemih. V ospredje torej stopi geografski element oz. lokacija. Regijo Buzan pojmuje kot "pomemben in poseben podsistem varnostnih odnosov, ki obstajajo med sklopom držav, ki so si geografsko gledano blizu" (Buzan 1991: 188). Pri uvrščanju držav v varnostne komplekse ni merodajna prisotnost neposrednih varnostnih odnosov med državami. Bistvena poteza držav, ki tvorijo varnostni kompleks, je v tem, da se bodo v primeru oz. vojne znašle na isti strani oz. med sabo sklepale zaveznitva. Na ravni regionalne varnosti se nam ponujata dve možnosti raziskovanja, in sicer raziskovanje samih regionalnih sistemov ali odnosov med njimi. Pri vsem povedanem je potrebno poudariti, da lokalna razmerja moči še zdaleč niso neodvisna od dogajanja na drugih ravneh zlasti na mednarodni in globalni, torej od razmerja moči velikih sil.

Pomembna zadeva, na katero naletimo pri opazovanju regionalnih odnosov moči, so odnosi prijateljstva in sovraštva, pri čemer se na prejšnje vežejo pričakovanja po podpori in pomoči, na slednje pa nezaupanje in strah. Na oblikovanje vzorcev prijateljskih oz. sovražnih odnosov med državami vplivajo zgodovinske okoliščine, ki so prevladovale med akterji v regiji, ideološke usmeritve, spori okoli mej in interesi, ki temeljijo na etničnih sorodnostih med populacijami (Buzan 1991: 187–190).

"Varnostni kompleks tvorijo države, ki jih zadeve oz. problemi, povezani z njihovo primarno varnostjo, tesno medsebojno povezujejo, tako da njihove nacionalne varnosti ne

⁶ Terorizem bi lahko uvrstili tudi med zunanje grožnje nacionalni varnosti.

moremo obravnavati ločeno ene od druge" (Buzan 1991, 190). Če opazujemo varnostne komplekse z ravni nacionalne varnosti, gre dejansko za prepletanje zaskrbljenosti oz. zanimanja države za njeno okolico z dojemanjem intenzivnosti vojaške in politične grožnje, kar je tesno povezano z geografsko oddaljenostjo ali bližino, in sicer čim manjša je razdalja tem večja je intenzivnost grožnje. Iz povedanega izhaja, da bodo za države odnosi s sosedami imeli prioriteto. Gledano z ravni mednarodnega sistema pa gre za interakcijo med geografijo in anarhijo. Anarhičnost mednarodnega sistema sooča vse države z varnostno dilemo. Države se raje nagibajo k tesnejšim odnosom s sosedami kot oddaljenimi državami. Pogoj za obstoj varnostnega kompleksa ni zavedanje ali priznavanje njegovega obstoja s strani držav, ki ga tvorijo. Posamezna država se v večji meri zaveda posameznih groženj, ki jih predstavljajo druge države, ne zaveda pa se groženj, ki jih sama predstavlja drugim državam, niti ne varnostnega kompleksa, katerega sestavni del je.

O obstoju varnostnega kompleksa lahko sklepamo na osnovi interakcij med državami znotraj in državami zunaj takšnega kompleksa kot tudi na dojemanju groženj. Med državami znotraj kompleksa obstajajo intenzivni varnostni odnosi, ki jih označuje ekskluzivnost oz. "inward-looking". Do varnostnih interakcij z državami zunaj kompleksa so države indiferentne. Varnostni kompleks torej zaznamuje varnostna soodvisnost, ki je bodisi pozitivna ali negativna. Buzan ločuje med varnostnimi sistemi nižje in višje stopnje. Prve sestavljajo države, katerih moč zajema le neposredne sosede, preko njih pa ne seže. Varnostni kompleksi višje stopnje vključujejo velesili npr. Kitajsko, ZDA, Rusijo, katerih veliki teritoriji predstavljajo veliko lokalno okolje, njihova moč in vpliv pa sežeta veliko dlje od neposredne soseščine.

Varnostni kompleksi so deloma geografske entitete in vključujejo tudi majhne države, ki imajo zelo majhen vpliv na strukturo samega kompleksa. Na drugi strani pa lahko povezovanje med majhnimi državami predstavlja grožnjo velikim državam. Nekatere majhne države lahko igrajo vlogo blažilca znotraj lokalne varnostne dinamike. Kulturne in rasne vezi med državami lahko povzročijo, da neke države več pozornosti posvečajo druga drugi in tudi opravičujejo poseganje v varnostne zadeve druga druge. Arabski in islamski kulturni dejavniki pospešujejo in opravičujejo varnostno soodvisnost (Buzan 1991: 195–196).

Sredozemlje kot tako ne predstavlja varnostnega kompleksa, ampak vez med dvema kompleksoma: evropskim na severu in bližnjevzhodnim na jugu. Prvi obsega celotno Evropo, drugi pa se razprostira od držav severne Afrike prek Arabskega polotoka vse do Irana. Turčija predstavlja vez med njima. Znotraj vsakega izmed njiju bi lahko

razbrali več podkompleksov z lastno dinamiko. Tako znotraj bližnjevzhodnega obstajajo štiri: Perzijski zaliv z Iranom, Irakom in Saudovo Arabijo; vzhodno Sredozemlje z Izraelom, Sirijo in Egiptom; Magreb z Libijo, Alžirijo in Marokom ter Afriški rog s Sudanom, Somalijo in Etiopijo (ibid.: 199). Evropskega pa bi lahko razdelili na Balkan, nekdanje komunistične države Srednje in Vzhodne Evrope ter Evropsko unijo. Med posameznimi podkompleksi obstajajo številne povezave.

2.4.2. Sredozemska regija kot mešani varnostni kompleks

D. A. Lake uvaja v preučevanje regionalne varnosti oz. regionalnih varnostnih kompleksov pojem "security externality", ki bi ga vsebinsko lahko prevedli kot varnostno stvarnost. Poleg varnostnih pa obstajajo tudi nevarnostne stvarnosti ali "nonsecurity externalities". Stvarnosti predstavljajo bodisi stroške (negativne stvarnosti) bodisi koristi (pozitivne stvarnosti), ki ne doletijo le akterjev, ki so jih dejansko ustvarili. Stvarnosti bi lahko poimenovali kot učinke sosesčine ("neighbourhood effects") ali "spillover učinke".⁷

Regionalni sistem avtor opredeljuje kot "države, na katere vpliva vsaj ena lokalna stvarnost ali "externality", ki se razteza preko državnih meja in izhaja iz določene geografske regije. V primeru, da omenjena lokalna stvarnost predstavlja dejansko ali potencialno grožnjo fizični varnosti posameznikov ali vlad v drugih državah, govorimo o regionalnem varnostnem sistemu ali kompleksu" (Lake 1997: 48–49).

Stvarnosti lahko vplivajo tudi na države, ki ležijo zunaj nekega geografskega prostora. V primeru, da to vplivanje traja določeno obdobje, moramo tudi te države šteti v okvir regionalnega varnostnega kompleksa.⁸ P. M. Morgan kot kriterije za uvrščanje držav v določen regionalni varnostni kompleks poleg geografskega navaja še aktivno, več časa trajajočo prisotnost pomembnih vojaških sil, pomembne varnostne obveze in globoko varnostno vpletenost skozi daljše časovno obdobje (dve desetletji ali) (Morgan 1997: 30).

Za opredelitev Sredozemlja kot varnostnega kompleksa so pomembni mešani regionalni varnostni kompleksi, ki nastanejo kot posledica obstoja dveh ali več varnostnih stvarnosti, katerih učinki ne zajamejo identičnega sklopa držav. Dva tipa mešanih varnostnih kompleksov sta: spojene regije in ugnezdene regije ("nested regions") (Lake

⁷ Dejansko bi lahko vsa pomembna varnostna dejanja ene države, ki niso izključno namenjena zmanjšanju dobrobiti druge države, označili kot stvarnost ali externalities (Lake 1997: 49). Med stvarnosti uvrščamo tudi varnostno dilemo.

⁸ Na temelju zgoraj navedene predpostavke moramo tudi ZDA vključiti v bližnjevzhodni regionalni varnostni kompleks.

1997: 54–55). Prvi tip nastane, ko na isto državo vplivata dve varnostni stvarnosti, vsaka iz enega regionalnega varnostnega kompleksa. Drugi tip se oblikuje tako, da dve ali več stvarnosti vpliva na več držav hkrati, pri čemer je en del držav izpostavljen vplivanju obeh ali več stvarnosti kot drug sklop držav, na katerega vpliva ena ali le nekaj stvarnosti. Kam torej spada sredozemska regija?

Preden odgovorimo na prejšnje vprašanje, je potrebno Sredozemlje najprej opredeliti kot geografsko regijo. Ob pogledu na geografske karte lahko opazimo dve stvari: Sredozemsko morje leži med tremi celinami – Evropo, Azijo in Afriko, vanj se zajedajo prav tako trije polotoki – Pirenejski, Apeninski in Balkanski, in ga razdelijo na več podmorij, in sicer: Tirensko, Jonsko, Jadransko in Egejsko morje. Črno morje ne spada v sklop Sredozemskega morja. S pojmom Sredozemlje torej označujemo države ob obalah Sredozemskega morja ter otoke, ki v njem ležijo.

Vendar pa Sredozemlja ne gre enačiti s pojmom Južna Evropa. Sredozemlje je širši pojem in obsega območja treh celin. Južna Evropa se nanaša le na države Pirenejskega, Apeninskega in Balkanskega polotoka (Grizold 1999: 24). Sredozemlje torej obsega vse države, ki so posredno ali neposredno povezane z njim, in sicer: Španijo, Francijo, Monako, Italijo, Slovenijo, Hrvaško, Albanijo, Grčijo, Turčijo, Sirijo, Libanon, Izrael, Egipt, Libijo, Tunizijo, Alžirijo, Maroko ter Ciper in Malto (Grizold 1999: 24). V to skupino držav pa bi bilo potrebno prišteti tudi Zvezno republiko Jugoslavijo in BiH (Bosno in Hercegovino), ki imata prav tako kot Slovenija in Hrvaška izhod na Jadransko morje.

Če menimo, da je Sredozemlje mešan varnostni kompleks, ki leži med evropskim in bližnjevzhodnim varnostnim kompleksom, spadajo vanj države iz obeh regionalnih varnostnih kompleksov, ki so izpostavljene vplivanju več varnostnih stvarnosti hkrati. Izhajajoč iz prej omenjenih Morganovih kriterijev, moramo v okvir sredozemskega varnostnega kompleksa uvrstiti tudi ZDA in Rusijo. Pri opredeljevanju samega kompleksa pa moramo upoštevati tudi civilizacijsko dimenzijo.

Buzan kot pomemben element v oblikovanju varnostnih kompleksov omenja tudi kulturne in etnične sorodnosti med državami kot tudi zgodovinsko usodo držav. Če se ozremo na civilizacijsko karto pripadnosti posameznih sredozemskih držav ter jo primerjamo z Buzanovo shemo varnostnih kompleksov, lahko ugotovimo, da sta si zelo podobni. Bistvena razlika je v tem, da Huntington v sredozemskem prostoru prepozna stičišče treh civilizacij: zahodne, ortodoksne oz. pravoslavne ter islamske, medtem ko Buzan predpostavlja obstoj le dveh varnostnih kompleksov. S. Huntington ne govori o

obstoju sredozemske civilizacije in podobno kot Buzan piše o obstoju posebnega sredozemskega varnostnega kompleksa. Naslednji korak v postopku opredelitve koncepta sredozemske varnosti je popravek Buzanove razdelitve na varnostna kompleksa ob upoštevanju Huntingtonove razdelitve civilizacij v prostoru Sredozemlja.

Sredozemlje je stična točka treh civilizacij in kulturnih krogov. Ta specifična poteza tega prostora je vzrok groženj nacionalni varnosti posameznih držav in v določenem pogledu tudi mednarodni varnosti in ravno ta lastnost bi lahko tvorila eno izmed varnostnih stvarnosti, ki iz Sredozemlja, kot stičišča dveh varnostnih kompleksov, dela poseben mešan varnostni kompleks. V tem pogledu je potrebno v okvir Sredozemlja prišteti tudi Rusijo kot vodilno državo pravoslavne civilizacije ter tudi preostale pravoslavne države ob Črnem morju. Vodilno vlogo v zahodni civilizaciji imata EU (Evropska unija) ter ZDA, ki ju prav tako moramo vključiti v obravnavo. Isto velja tudi za islamske države Arabskega polotoka. Pri obravnavi sredozemske varnosti s civilizacijskega stališča je potrebno poleg držav z neposrednim dostopom vključiti tudi njihovo civilizacijsko zaledje.

Sredozemska regija predstavlja po našem mnenju ugnezdjeno varnostno regijo. Določene varnostne stvarnosti so skupne obema varnostnima kompleksoma, evropskemu in bližnjevzhodnemu (širjenje orožja za množično uničevanje, terorizem, širjenje konvencionalnega orožja, mednarodni kriminal in trgovanje z drogami). Obstajajo pa tudi določene varnostne stvarnosti, ki se v veliki meri zadevajo ravno držav v sami sredozemski regiji, kot so na primer: onesnaževanje Sredozemskega morja, migracije, etnični konflikti na obalah Sredozemlja, zlasti grško-turški in bližnjevzhodni konflikt.

Skica 1: Ugnezdjena regija ali "nested region"

1	1	1	1
1	3	3	1
1	3	3	1
1	1	1	1

Vsaka celica predstavlja državo; številka v celici pove število stvarnosti ali *externalities*, ki so državam skupne.
Vir: prirejeno po Lake (1999: 54).

A. Grizold (1999: 23) kot temeljne vire ogrožanja v sredozemski regiji poleg že navedenih omenja še: – gospodarske, socialne in finančne težave držav v razvoju
– zagotavljanje dostopa do naravnih virov (nafta) in trgov z uporabo sile.

V Natu pa k temu seznamu dodajajo še : – etnični nacionalizem,
– možnost državljanskih vojn kot tudi vojn med državami,
– grožnje s strani t. i. odpadniških držav npr. Libije, Iraka in Irana,
– verski fundamentalizem.⁹

2.4.3. Bližnjevzhodni konflikt

Bližnjevzhodni konflikt ima v formiranju judovske države na bližnjevzhodnem prostoru po koncu druge svetovne vojne, ki je v sosednjih arabskih državah sprožilo odpor in težnjo po uničenju novonastale države. Kompleksnost samega spora izhaja iz dejstva, da v le-tega posredno ali neposredno poleg sosednjih držav Izraela posegajo tudi druge arabske ali islamske države v regiji kot tudi ZDA in Rusija. V grobem bi lahko sam konflikt, glede na akterje, ki so vanj vpleteni, razdelili na palestinsko vprašanje in odnose med Izraelom ter arabskimi sosedami. Glede na to, da je judovska država z Egiptom in Jordanijo že sklenila mirovne sporazume, ostajajo neurejeni le odnosi s Sirijo in Libanom. V diplomskem delu se bomo v pretežni meri posvetili ravno palestinsko-izraelskim odnosom, delno bomo svojo pozornost posvetili tudi težavam pri urejanju odnosov judovske države s Sirijo in Libanom.

⁹ Podatki so objavljeni na medmrežju na strani <http://www.nato.int/docu/articles>.

3. BLIŽNJI VZHOD KOT STIČIŠČE RAZLIČNIH CIVILIZACIJ

Civilizacija je po Huntingtonu "največja kulturna skupnost ljudi in najširša kulturna identiteta posameznikov. Opredeljujejo jo skupni elementi, kot na primer jezik, zgodovina, religija, običaji, institucije kot tudi identifikacija oz. samoopredelitev posameznikov kot pripadnikov neke civilizacije. Civilizacija je najširši *mi*, znotraj katerega se počutimo doma in ki nas ločuje od *onih*," (Huntington 1996: 43). Temeljne lastnosti civilizacij so:

- splošnost oz. totaliteta, kar pomeni, da nobene komponente civilizacije ni mogoče razumeti popolnoma ločeno od celote, katere sestavni del je, ampak vedno le v odnosu do civilizacije kot celote,
- civilizacije lahko izumrejo, vendar točnega začetka in konca neke civilizacije ni moč določiti,
- dolga "življenjska doba",
- ni jasnih meja med različnimi civilizacijami,
- gre za kulturne ne pa politične entitete, saj civilizacije kot take ne opravljajo nalog vlad.

Civilizacije lahko ločujemo med sabo na osnovi velikosti in pomena vsake izmed njih na pomembne in periferne ali pomembne in prvobitne civilizacije. Najpomembnejše civilizacije danes so: konfucijanska¹⁰, japonska, hindujska, latinskoameriška, afriška ter tri klasične ali sredozemske civilizacije: islam, pravoslavje ter zahodna civilizacija. Za nas so seveda pomembne zadnje tri, ki skoraj v celoti temeljijo na razlikah v religiji: islam in krščanstvo, slednje se deli na katoliško in pravoslavno religijo, ter protestantske religije. Kaj pa Judje, ki imajo svojo religijo judaizem, ali tvorijo svojo lastno civilizacijo ali jih na osnovi sorodnosti s krščanstvom in islamom uvrščamo v eno izmed naštetih civilizacij?

Resna ovira pri definiranju judovske kulture kot civilizacije je majhno število pripadnikov kulture (Huntington 1996: 48). Judovsko civilizacijo so v nekaterih empiričnih raziskavah uvrstili v sklop zahodne civilizacije. Razloga za takšno uvrstitev sta naslednja: zgodovina same države, ki je stabilna parlamentarna demokracija, prevlada imigrantov iz Evrope in ZDA (Russett, Oneal, Cox 2000: 592). J. Fox kot razloge za takšno uvrstitev omenja dejstvo, da islamske države Bližnjega vzhoda pojmujejo Izrael kot imperialistični tujek v islamskem prostoru, ki ga je oblikoval zahod, na drugi strani pa je bil Izrael izključen iz azijske skupine v okviru OZN (Organizacija združenih narodov) in bil

¹⁰ Po Huntingtonovem mnenju je ustrežnejše poimenovanje zanjo "sinic civilization" (Huntington 1996: 45).

priključen evropski skupini (Fox 2001: 460). V diplomskem delu bomo Izrael obravnavali kot posebno civilizacijo, ločeno od zahodne.

Temeljne prvine civilizacije po Huntingtonu tvorijo: religija, literatura, institucije, teritorialne in politične enote ter subjektivna identifikacija s širšo kulturno skupnostjo (Huntington 1996: 48). V nadaljevanju bomo na kratko predstavili vsako izmed treh civilizacij, ki se stikajo na Bližnjem vzhodu, in sicer islamsko, krščansko in judovsko. V tej predstavitvi se bomo pomudili le pri tistih prvinah civilizacij, ki pomembno vplivajo na dogajanje na tem območju kot tudi na reševanje samega konflikta.

3.1. RELIGIJA

Tri civilizacije bližnjevzhodnega prostora so se izoblikovale okoli treh verskih tradicij in sicer judaizma, krščanstva in islama. Na osnovi religijske pripadnosti se izoblikuje tudi religijska identiteta, ki se lahko sklada z nacionalno oz. etnično identiteto, kot je to na primer pri Judih.

3.1.1. Judaizem

Judaizem je vez med Judi, razseljenimi po vsem svetu, in tvori jedro njihove etnične identitete ter tako jasno ločnico med njimi in večinskimi narodi v državah, v katerih živijo. Osrednji verski spis predstavlja judovska biblija, imenovana *Tanak*, sestavljena iz *Tore* (*Pentatevha* oz. Mojzesovih petih knjig), *Nebiima* (Prerokov) ter *Ketubima* (*Spisov*). Najpomembnejša je *Tora*, ki vsebuje postavo in navodila za življenje s skupno 613 zapovedmi. Drugi pomembnejši tekst je *Talmud*.

Bistven poudarek hebrejske biblije je zaveza sklenjena med Izraelom in bogom, imenovanim Jahve ali Adonai. Ta edini in večni bog naj bi si za zemeljskega glasnika izbral ravno Jude. Voditelji ljudstva so bili od Abrahama dalje v dialogu s to nadnaravno instanco. Prepričanje o izbranosti judovskega naroda oz. o posebnem odnosu med tem narodom in bogom je prisotno tudi v pojmovanju Palestine kot obljubljenе dežele, obljubljenе s strani boga samega, kar daje poleg zgodovinske utemeljitve, ta se nanaša na obstoj nekdanje judovske države na tem prostoru, tudi versko utemeljitev zahtevam oz. lastitvi ozemlja nekdanjega mandatnega ozemlja Palestine kot izključno judovskega.

Takšna prepričanja so zelo zakoreninjena tudi med samimi judovskimi priseljenci na zasedenih ozemljih, ki svojo prisotnost razumejo ravno v tem religijskem kontekstu. Prepričanje o obljubljeni deželi ravno tako onemogoča rešitev bližnjevzhodnega konflikta v skladu z načelom zemlja za mir. Judje verjamejo, da bo nekoč prišel Mesija oz. Maziljeni in obnovil izgubljeno judovsko državo ter povrnil ugled in moč Jeruzalemu ali Sionu. Iz tega verovanja izhaja zanimiv odnos določenih judovskih verskih skupin do same države Izrael, o čemer bomo več spregovorili v nadaljevanju.

Judje v verskem pogledu niso homogeni. Glavni dve judovski skupnosti predstavljajo Aškenazi, potomci nemških in vzhodnoevropskih Judov, in Sefardi, potomci španskih Judov. Še pomembnejša je delitev na reformni, konzervativni in obnovitveni judaizem na eni strani ter na ortodoksni judaizem na drugi strani. Temeljna razlika med njimi je v spoštovanju pravil, navedenih v *Tori* in *Talmutu* (Bowker 1999: 113-135).

Večina Judov danes živi v ZDA (blizu 44 %), 22 % jih živi v srednji Aziji, preostali pa na prostoru nekdanje Sovjetske zveze. Večino predstavljajo le v Izraelu.

3.1.2. Krščanstvo

Krščanstvo je v veliki meri črpalo iz judaizma. *Biblija* ali *Sveto pismo* vključuje poleg *Nove zaveze* tudi hebrejsko biblijo ali *Staro zavezo*. Temeljna razlika je ravno v verovanju kristjanov, da je Jezus tisti pričakovani Mesija, česar pa judje ne priznavajo. Kristus je umrl na križu, da bi ljudi rešil izvirnega greha in jim odprl vrata v nebeško kraljestvo. Jude se je zelo dolgo obdobje bremenilo za umor Jezusa oz. za teocid, ki predstavlja pomembno osnovo za zelo negativna krščanska čustva do Judov, ki preraščajo v antisemitizem. Katoliška cerkev je šele na drugem vatikanskem koncilu v letih 1965–1968 preklicala to obsodbo. Z judaizmom krščanstvo družijo tudi deset božjih zapovedi kot temeljnih smernic za delovanje ljudi.

Krščanstvo je v nasprotju z judaizmom univerzalna religija, pri kateri je etnična pripadnost povsem postranskega pomena, pomembno je, da veruješ v nauk in pripadaš cerkvi. Uspešnost pri širjenju krščanstva je skupaj s stapljanjem z drugimi religijami privedla do razlik med različnimi cerkvami. Najpomembnejša razkola v okviru krščanstva sta velika shizma leta 1054 med katoliško cerkvijo in pravoslavnimi cerkvami ter reformacija z odcepitvijo protestantskih verskih ločin.

Kristjani predstavljajo 30 % svetovnega prebivalstva, prevladujejo v Evropi, Severni, Srednji in Južni Ameriki, Avstraliji, delih Afrike ter na Novi Zelandiji.

3.1.3. Islam

Izmed vseh omenjenih religij je islam najmlajši po nastanku. Z judaizmom in krščanstvom ga družijo poleg vere v enega boga, ki ga imenujejo Alah, tudi priznavanje Noeta, Abrahama, Mojzesa (Musa), Davida in Jezusa (Isa) kot Alahovih prerokov. Zadnji in najpomembnejši prerok je Mohamed. Osrednja sveta knjiga je *Koran*. Začetki religije segajo v sedmo stoletje našega štetja, točneje se kot začetek islama in kot leto nič šteje 622. leto, ko je Mohamed zbežal iz Meke v Medino.

Besedo islam prevajajo kot vdanost v božjo voljo. Ključni nauk te religije bi lahko strnili v trditev, da z zvestobo in vdanostjo bogu dosežeš mir in varnost v njem. Glasnik božje volje je Mohamed, čigar nauki so zapisani v *Koranu*. *Koran* tako predstavlja izraz božje volje in temeljno vodilo za delovanje vsakega muslimana. Prerokove besede in dejanja so znana pod imenom suna in predstavljajo neke vrste razlago *Korana* in predstavo, kako naj bi se v skladu z njim živelo. *Hadit* je zbirka Mohamedovih priporočil, napotkov in nasvetov ter služi kot priročnik z odgovori na povsem praktična vprašanja glede usklajevanja vsakdanjega življenja s *Koranom*. Omeniti je potrebno še šario ali zakonik za življenje, ki v nekaterih islamski deželah predstavlja osnovo njihovega pravnega sistema¹¹ in predstavlja od boga razodeti zakon¹² (Bowker 1999: 160–171).

Ključno je spoznanje Mohameda, da bog je bog, kar pomeni, da na eni strani ne more biti protislovnih razlag o tem, kaj bog je, na drugi strani pa ne more biti več med sabo tekmujočih bogov niti rivalskih verstev. Vsi ljudje prihajajo od boga in se po smrti vrnejo k njemu. Vse bi moralo izpričevati dejstvo, da je Alah edini bog in Mohamed njegov prerok. To izpoved vere imenujemo šahada in skupaj s salat–molitvijo, saumom–postom, hadžem–romanjem v Meko in zakatom–dajanjem miloščine predstavlja pet stebrov islama in hkrati pet temeljnih dolžnosti vsakega vernika. Islamska sekta karitov je džihad opredelila kot šesti steber islama, kar z drugimi besedami pomeni, da je džihad zapovedana

¹¹ Obstajajo sicer štiri večje šole šarie, pri čemer se suniti ravnaajo po eni izmed njih. Šiiti ostajajo zvesti svoji lastni, peti šoli šarije.

¹² Šario bi bilo mogoče po vseobsegajoči pojmovni plati in praktični zasnovi primerjati z judovsko *Toro*. (Debeljak 1995: 51)

dolžnost oz. obveznost muslimanov, vendar pa je v svojem stališču osamljena (Debeljak 1995: 61–62). Kaj sploh je džihad?

Uveljavljeno tolmačenje džihada kot islamske svete vojne proti nevernikom je rahlo izkrivljeno in poenostavljeno oz., kot pravi A. Debeljak, "populistično videnje" (Debeljak 1995: 50). Džihad izhaja iz besede džahada, ki pomeni truditi se, močno si prizadevati. V *Koranu* se džihad pojavlja na treh mestih v deveti, petindvajseti in šestdeseti suri. V slednjih dveh ni izrecnega govora o boju z orožjem proti nevernikom, čeprav bi lahko ravno zadnja dva citata interpretirali tudi kot napeljevanje k oboroženemu boju proti nevernikom, kamor se štejejo tako Judje kot kristjani.¹³ Za ideologe džihada kot oboroženega boja zoper nevernike oz. zoper zahodni sekularizem je pomembna deveta sura:

"Bori se (qaatala) proti tistim, ki jim je dana Knjiga, a ne verjamejo v Boga niti v onostranski svet niti nimajo za prepovedano to, kar prepovedujeta Alah in njegov Prerok in ne izpovedujejo resnične vere – vse dokler ne plačajo davka poslušno in umirjeno" (IX, 29).¹⁴ Kot pravi M. Jevtič, "daje *Koran*, če ga beremo dobesedno, povsem prav zagovornikom oboroženega džihada" (Jevtič 1989: 238). Sklicevanje na džihad je pogosto pri islamskih fundamentalističnih gibanjih, o katerih bomo več govorili v nadaljevanju. Opredeljevanje judov ali kristjanov kot sovražnikov islama dejansko onemogoča oblikovanje mirnega sožitja med temi religijami, ki pa so na območjih Bližnjega vzhoda prisotne druga ob drugi že tisočletja, in otežuje ali celo onemogoča dosego rešitve samega bližnjevzhodnega konflikta za pogajalsko mizo.

V nasprotju z krščanstvom v islamu izvirnega greha ni, vendar pa podobno kot kristjani verujejo v retribucijo po smrti. Dejanja človeka se skrbno zapisujejo v knjigo. Dušam nevernikov in malikovalcem so tako namenili peklenske muke, saj je največji greh povezovanje Njega, ki je edini in je Bog, z drugimi rečmi. Neposredna pot v raj je odprta le dušam padlih v sveti vojni, vsi drugi pa morajo počakati na poslednjo sodbo. V povezavi s tem je potrebno opozoriti na fenomen mučenikov ali šahidov, ki za dosego višjih ciljev žrtvujejo svoje življenje in jih za to po smrti čaka mesto ob Alahu. Samomorilski bombni napadi skrajnih islamskih skupin predstavljajo resno grožnjo notranji varnosti Izraela, ki

¹³ Zadnja dva citata se glasita: "Zato ne poslušaj nevernikov in prizadevaj si (džihad) proti njim z vso silo" (XXV, 52) "O verniki, če ste šli, da si prizadevate (džihad) po moji poti in da si pridobite mojo naklonjenost, ne imejte Mojih in vaših sovražnikov za prijatelje, ne ponujajte jim ljubezni. Kajti zanikajo resnico, ki je prišla k vam, in izganjajo preroka in vas samo zato, ker v Alaha, gospodarja vašega verujete..." (LX, 1).

¹⁴ Čeprav je mogoče ostrino teh besed omiliti, saj je v *Koranu* veliko metaforike in je neposredna militantna retorika redka. Na drugi strani se velja spomniti na dejstvo, da so bili v muslimanski skupnosti kristjani in judje deležni neke vrste verske strpnosti in so se lahko izognili služenju vojske in bili deležni politične zaščite s plačevanjem davka (Debeljak 1995: 55, Jevtič 1989: 84).

proti njim nima ustreznega orožja in posega po blokadah zasedenih ozemelj, hišnih preiskavah in drugih represivnih ukrepih. Teroristična dejanja sploh so resna ovira na poti k rešitvi konflikta.

Islam se je zelo hitro širil in je danes ena izmed religij, ki hitro pridobiva nove vernike. Danes naj bi bilo muslimanov okoli 600 milijonov, od katerih jih 65 % živi v Aziji, 26 % v Severni Ameriki. V Evropi pa jih je največ v Franciji, nekdanji Jugoslaviji, Bolgariji, Nemčiji in Veliki Britaniji.

Za islam podobno kot tudi za že prej omenjena krščanstvo in judaizem velja, da je notranje heterogen. Najpomembnejši veji sta šiitska in sunitska, ki se razlikujeta v tolmačenju Mohamedovega nasledstva. Sunitov je okoli 80 % (Bowker 1999: 170).

3.2. INSTITUCIJE

Vsaka kultura izoblikuje svoje običaje in institucije. Institucije v tem kontekstu razumemo kot "sistem družbeno varovanih vlog, odnosov in norm, prek katerih ljudje zadovoljujejo vse pomembne individualne in/ali družbene potrebe" (Novak Fajfar 1995: 119). Definicijo institucije kot instrumenta za zadovoljitev primarnih–bioloških ter izvedenih–kulturnih potreb je podal Malinowski, ki je obenem celotno kulturo videl kot sestavljanko institucij (Malinowski 1995: 42). Med najpomembnejše institucije uvrščamo družino in sorodstvo, državo kot politično enoto z osrednjo oblastjo, teritorialno upravo in pravom; religijo V nadaljevanju se bomo zaustavili pri državi kot akterju mednarodnih odnosov, kateremu v diplomskem delu posvečamo največjo pozornost.

Ideal države, ki prevladuje v sodobnem svetu, je nedvomno nacionalna država, kateri moramo dodati še attribute demokratičnosti, vladavine prava, zaščite človekovih pravic in svoboščin ter ločitev cerkve in države. Takšen ideal, h kateremu naj bi po mnenju pomembnih zahodnih politikov stremele vse države, je plod dolgotrajnega razvoja v okviru zahodne civilizacije. Zametki segajo v antiko in grško demokracijo ter polise in rimsko pravo kot osnovo zahodnega pravnega sistema. Najpomembnejši mejniki pa so zagotovo angleška revolucija z *Magno Carto Libertatum*, razsvetljenstvo z zmago razuma in ločitvijo cerkve od države, francoska revolucija s svobodo, enakostjo in bratstvom, republiko ter *Deklaracijo o pravicah človeka in državljana*, pomlad narodov v devetnajstem stoletju ter oblikovanje dveh nacionalnih držav Italije in Nemčije.

Judje svoje države od dokončnega poraza in propada kraljevine l. 586 pr. n. š. do l. 1948 sploh niso imeli, čeprav so v religiji vseskozi gojili misel na vnovično ožvitev nekdanje moči in slave Jeruzalema. Halaka je verski nauk nastal kot odraz hrepenenja Judov v diaspori po vrnitvi v obljubljeni deželo. Gre za vizijo ponovnega obujenja Izraela in Jeruzalema kot teokratske države vseh pravovernih judov (Južnič 1993: 302). Zato ne presenečajo številni spori med zagovorniki Izraela kot moderne sekularne države in zagovorniki halaka. Nekatere skupine gredo celo tako daleč, da v sedanji državi vidijo oviro za prihod obljubljenega Mesije in molijo za njen propad. Današnji Izrael bi lahko označili za konfesionalno državo. Na to prepričanje napeljuje več dejstev: velik vpliv pravovernih rabinskih sodišč v družbi.¹⁵ V državi, kjer je večina neverna ali ateistična, preseneča izredno velik vpliv številčno majhne skupnosti pravovernih judov, ki ga udeležujejo tudi prek dveh političnih strank Šas in Mafdal. Tako se v državi dosledno spoštuje vse navade, povezane s praznovanjem šabata ali gospodovega dne, ki je sobota, takrat je namreč čas za počitek, zato vse življenje tisti dan zamre. V vojski je na voljo le košer jedilnik¹⁶.

Že sam Mohamed je, potem ko je združil vsa plemena pod svojo oblastjo ter si pridobil ogromno ozemlje, postavil s svojo državo model za vse druge islamske države. Šlo je za monarhično ureditev, v kateri sta bili posvetna in cerkvena oblast združeni v eni osebi, ki je bila sprva Mohamed nato pa kalifi. Vladavina in zakoni, ki so se uveljavili po prerokovi smrti, so bili v skladu s *Koranom* ter suno. Razvit je bil zakonik šaria ter številne šole in metode razlaganja le tega.¹⁷

V štirinajstem stoletju se je kot pomembna islamska država uveljavila Turčija oz. Otomanski imperij, ki se je ohranil do konca druge svetovne vojne, ko so svojo samostojnost dobile države Arabskega polotoka. Nekdanje angleške kolonije na tem prostoru so si samostojnost izborile šele v šestdesetih in sedemdesetih letih, podobno kot francoske in angleške kolonije v severni Afriki.

Demokratski sistem v muslimanskih državah, v katerih je bil vzpostavljen, stoji na zelo majavih temeljih. Večina držav je podrejena vladavini tega ali onega diktatorja ali vladarja. Egipt naj bi v arabskem svetu veljal za pionirja procesa demokratizacije. Njegovemu zgledu so sledile tudi druge države. V prvi vrsti gre za uveljavljanje zlasti

¹⁵ 1994 je to sodišče razveljavilo poroko moža in žene zaradi neprimernosti enega izmed njiju, saj naj bi se nek daljni prednik pred več kot dvesto leti poročil z nejudinjo.

¹⁶ Pravoverni judje dosledno spoštujejo vse zapovedi, povezane s pripravo in uživanjem mesa, ki jih imenujejo košer. Košer jedilnik vključuje hrano, pripravljeno v skladu s temi pravili oz. iz njih izhajajočimi običaji.

¹⁷ Šariatsko pravo je danes kot državno pravo uveljavljeno v Iranu, Saudovi Arabiji, Sudanu, Afganistanu, Pakistanu in Nigeriji.

zahodnih modelov demokracije. Vendar pa ostajajo temeljni problemi procesa demokratizacije tega dela sveta naslednji: pluralistične volitve ostajajo še vedno nedostopne za določene segmente družbe oz. za določena stališča, tako je npr. v Egiptu onemogočena udeležba islamističnih skupin, v Alžiriji pa kljub njihovi zmagi v prvem krogu volitev l. 1991 oblasti rezultatov volitev niso priznale. Proces liberalizacije je počasen in izvajan iz vrha, v prvi vrsti z namenom ublažiti pritiske množic, ki so jih spodbudile težke socialne in ekonomske razmere v državah. Oblast ostaja skoncentrirana v rokah političnih elit, ki oporo iščejo v vojski, varnostnem aparatu in birokraciji kot tudi pri verskih avtoritetah t. i. državnih ulemi, ki daje legitimnost odločitvam oblasti. Proces ekonomske liberalizacije in politične liberalizacije nista usklajena. Ekonomska liberalizacija je s seboj prinesla velike ekonomske kot tudi socialne probleme, katerim same države niso kos in tudi nimajo sredstev za zagotavljanje socialne države, kar vodi v zmanjševanje podpore vladajočih strank in večanje vpliva zlasti islamskih skupin, ki s svojimi mrežami socialne pomoči pokrivajo področja, ki jih država sama ne zmore. Vse to vodi do čedalje ostrejših nasprotij med sekularnim nacionalizmom in političnim islamom. Problem sekularizacije je v islamskih deželah še posebej pereč, saj islam ne pozna razločevanja med religijo in državo, ki je zakoreninjeno v zahodnih demokracijah. Islamistične organizacije kot edina opozicija političnim oblastem so na eni strani pri oblasteh sprožile proces islamizacije družbe, z večjim poudarjanjem in prikazovanjem privrženosti vodilnih islamskim izročilom in tradiciji, na drugi strani pa tudi oster obračun z islamističnimi organizacijami, kot na primer v Egiptu, Siriji (Alterman 2000: 110–112, Bronson 2000: 94, Zisser 2000: 86). Možnosti, da bi z mehanizmom volitev prišlo do zamenjave na vrhu državnih vodstev, so pičle. Spoštovanje človekovih pravic in svoboščin in državljanskih pravic, ki predstavlja osnovo zahodnega demokratičnega sistema, je tuje islamski "skrbniški demokraciji" oz. "liberaliziranemu avtoritarizmu" kot demokracije v islamskih državah označuje L. Sadiki (1997: 60). Varnost arabskih držav ogrožajo torej v prvi vrsti notranji dejavniki.

4. VARNOSTNE POSLEDICE STIKANJA RAZLIČNIH CIVILIZACIJ NA BLIŽNJEM VZHODU

4.1. FUNDAMENTALIZEM

Oborožen bradat moški s *Koranom* v eni ter brzostrelko v drugi roki je tipična podoba fundamentalista, ki jo prikazujejo mediji¹⁸. Fundamentalizem še zdaleč ni omejen na islam, ampak so mu podvržene tudi druge religije. Sam pojem fundamentalizem se, mogoče za nekatere presenetljivo, ni izoblikoval v povezavi z dejavnostmi muslimanskih radikalnih skupin, ampak z dejavnostmi protestantskih skupin v Združenih državah.

Fundamentalizem Debeljak (1994: 12) opredeljuje kot "konzervativni način odgovora na izzive modernizacije", pri čemer se "religiozna skupnost skrči oz. ostreje definira svoje meje". Na takšen način lahko verske avtoritete nadzirajo življenje vernikov. Poudarek je na dobesednem branju svetih tekstov, katerim se priznava absolutna avtoriteta, zato ne preseneča pojav fundametalizma ravno pri treh religijah knjige krščanstvu, islamu in judaizmu¹⁹. V vsakdanjem življenju se je potrebno dosledno ravnati v skladu z zapovedmi svetih spisov.

Verske skupnosti se v imenu boga borijo za spremembo modernih družb v celoti, ki jih označuje zavračanje religioznega ter primat razuma. Vendar pa takšno stališče ne pomeni, da fundamentailisti zavračajo pridobitve sodobne tehnologije, kot je to primer pri tradicionalistih in deloma konzervativcih. Dejansko bi njihov odnos do modernosti lahko označili kot ambivalenten. Moderno tehnologijo uporabljajo za širjenje lastnih idej, obenem pa zavračajo vrednote, koncepte in predpostavke modernosti. Lahko bi rekli, da poskušajo fundamentalisti sovražnika poraziti na njegovem terenu z njegovimi sredstvi. Instrumenti, ki jih uporabljajo pri doseganju svojih ciljev segajo, od delovanja na političnem prizorišču preko uradnih političnih strank do oboroženih aktivnosti in terorističnih dejanj.

¹⁸ V določeni meri imajo takšne predstave svoje korenine v, lahko bi rekli, prastrahu krščanskega sveta pred veliko nevarnostjo in nenehno grožnjo, ki jo predstavlja islamski svet. Iz tega strahu izhaja tudi populistično dojemanje džihada kot svete vojne muslimanov proti nevernikom, o katerem smo pisali v prejšnjih poglavjih. Na drugi strani pa ni moč zanikati, da skrajne islamske organizacije s svojimi krvavimi dejanji pogosto polnijo časopisne stolpce in televizijske ekrane.

¹⁹ To še zdaleč ne pomeni, da fundametalizma pri drugih religijah ni. Težava pri njih je v tem, da je nekoliko težje določiti tekste, ki veljajo za svete oz. za kanon.

Kot je bilo že omenjeno, je v fundamentalizmu prisotno dobesedno branje svetih tekstov, kar z drugimi besedami pomeni, da pluralizem interpretacij ne obstaja. Poleg tega se ne osredotočajo na celotne tekste, ampak le na določene segmente, ki koristijo njihovim ciljem, ali, kot pravi Debeljak (1995: 26), gre za "selektivno usmerjene prisvojitve". Na takšen način poskušajo trdneje povezati skupnost in ločiti "prave" od "nepravih" vernikov.

Dualizem predstavlja naslednjo potezo fundamentalizma, ki označuje izrazito črno-belo predstavljanje sveta oz. razločevanje med dobrim in zlim, svetim in profanim in nenazadnje tudi med prijateljem in sovražnikom, med njimi in nami. Osnovni cilj je povrniti primat religioznega v javno življenje, od koder ga je v zasebno sfero pahnila sekularizacija, in spremeniti odnos med religijo in državo. To pomeni znova osnovati vse družbeno življenje na religioznih temeljih oz. vse socialna in politična pravila ter kulturne običaje utemeljiti na verskih tekstih in tradicijah.

Takšne skupine se prvotno osnujejo kot zelo marginalne skupine, ki pa sčasoma pridejo v ospredje socialnega, religioznega in političnega življenja. Na čelu gibanja praviloma stoji skupina karizmatičnih vodij, ki skrbijo za oblikovanje teološke doktrine, socialno načrtovanje in koordinacijo aktivnosti. Sledijo jim člani ter simpatizerji. Slednji se dejavnosti skupine ne udeležujejo, razen v primeru, ko vodstvo meni, da je to potrebno, in delujejo kot nekakšna vez s širšo družbeno strukturo. Takšne skupine so zelo uspešne pri nudenju socialnih storitev, za katere država ne skrbi, kot na primer: skrbi za ostarele, bolne, revne, za šport, izobraževanje. Takšna dejavnost ima še posebej velik pomen v državah tretjega sveta in prinaša skupinam širšo družbeno podporo.²⁰

4.1.1. Islamski fundamentalizem

Islamski fundamentalizem Jevtić (1989: 229) opredeljuje kot "prizadevanje za večjo islamizacijo" in pomeni vračanje k temeljem islama, vendar pa je po njegovem mnenju potrebno ločevati med različnimi vrstami islamskega fundamentalizma, in sicer med: fundamentalizmom državnih institucij, fundamentalizmom teološko izobraženih posameznikov, ki delujejo kot alimi²¹, ter fundamentalizmom kot gibanjem množic

²⁰ Kot na primer v Egiptu, Siriji. Isto velja tudi za zasedena ozemlja, kjer Hamas ponuja pomoč Palestincem, ki so bili prizadeti zaradi povračilnih ukrepov izraelskih oblasti. Na takšen način, se krepi podpora temu gibanju in jeza ljudi nad palestinskimi avtonomnimi oblastmi, ki so skrajno neučinkovite pri nudenju pomoči. Kot se je izrazil neki Palestinec: "Hamas je vedno tudi, medtem ko palestinskih oblasti ni na spregled" (Šurk 2002d: 20).

²¹ Pomen alimov je še posebej velik v primerih, ko imamo opravka z duhovščino, ki je pod patronatom osrednje oblasti in služi za utemeljevanje in dajanje legitimnosti dejanjem oblasti. Alimi so ponavadi karizmatične osebnosti, svoja stališča,

vernikov brez teološke izobrazbe, a z najradikalnejšimi tolmači islama. Po stopnji militantnosti pa si sledijo v naslednjem zaporedju: fundamentalizem ekstremistov, najpogosteje brez teološke izobrazbe kot najmilitantnejši, sledi mu fundamentalizem uleme ter fundamentalizem širokih množic vernikov kot najmanj militantna oblika.²²

Razlika med fundamentalizmom ekstremistov in tistim uleme je v tem, da je delovanje prvih zvečine zakonsko prepovedano, medtem ko je druga oblika državno nadzorovana in dobiva od oblasti tudi gmotno podporo. Razlikovanje med njima obstaja tudi glede pogledov na šariatsko pravo. Osnovni cilj državne uleme je sprejemanje šarie v celoti. Na drugi strani pa ekstremisti ulemi očitajo, da je v šario uvedla določene predpise, ki z islamom nimajo povezave in težijo k spoštovanju *Korana* ter *sune*, ki naj bi predstavljala temelj nove ideologije ter spremembi političnih odnosov po zgledu prve islamske države. Ulema ne teži k prevzemu oblasti, česar za ekstremiste ne bi mogli reči. Za slednje je značilna tudi antiklerikalna drža. Zato Jevtić nekako razlikuje med fundamentalizmom in radikalizmom. Radikalizem naj bi predstavljal enega izmed načinov realizacije cilja fundamentalizma, in sicer vrnitve k izvornemu islamu, vendar pa gre pri radikalizmu za manjše skupine, ki si prizadevajo za spremembo družbenih odnosov na osnovi politične doktrine, utemeljene na islamu, medtem ko naj bi bil fundamentalizem širše ljudsko gibanje²³ (Jevtić 1989: 232-233).

Znotraj fundamentalizma Y. M. Choueiri ločuje tri gibanja revivalizem, reformizem in radikalizem, pri čemer je bilo vsako izmed njih aktualno v določenem obdobju in zajelo določene segmente družbe.²⁴ Rdeča nit, ki povezuje vse tri, pa je zavračanje sekularizma. Islamski radikalizem je odgovor na čedalje pomembnejšo nacionalno državo in pereče probleme samih držav. Zajema različne sloje prebivalstva, vsekakor pa tiste, ki jih najbolj

ki so običajno nasprotna stališčem državne uleme, propagirajo v džamijah zlasti ob petkovi pridigi, imenovani hutba (Jevtić 1989: 231).

²² Takšna lestvica naj bi veljala pri sunitih, medtem ko je pri šiitih najmilitantnejši fundamentalizem uleme.

²³ Razlikovanje med fundamentalizmom kot širšem ljudskim gibanju in radikalizmom kot omejenim na ozek krog ljudi postane smiselno, če upoštevamo, da je ideologija fundamentalizma imanentna islamu, ali z drugimi besedami, da je težnja islamske skupnosti ume vedno vračanje k koreninam islama, še posebej pa v obdobjih političnih in ekonomskih kriz, za katere so v prvi vrsti vedno krivo uvajanje tujih večinoma evropskih idej in modelov. Pri uveljavljanju teh model v islamskih družbah prihaja do zanimivega fenomena, da se le-ti ne uveljavljajo v celoti, ampak le v določeni meri, ki je še skladna z islamom, saj je treba upoštevati, da ločevanja med religijo in državo v islamu ni, kar po drugi strani tudi pomeni, da vsaka politična oblast išče legitimnost v islamu. Takšno delno oz. prilagojeno uveljavljanje zahodnih idej in konceptov pa pomeni, da ti v novih okoljih še zdaleč ne delujejo tako kot si zahodni zagovorniki širjenja demokracije in liberalne ekonomije predstavljajo, in producirajo krize, kar na drugi strani služi radikalnim skupinam kot osnova za njihov napad na neislamske institucije in kritiko državnih oblasti, ki jih uvajajo, ter prizadevanje k realizaciji islamskih idealov in zamenjavi dosedanjih oblasti. Pogosto so ravno takšne skupine edina oblika politične opozicije osrednji oblasti.

²⁴ Revivalizem označuje islamsko gibanje 18. in 19. stoletja in je zajelo plemena na obrobni območjih izven dosega osrednje oblasti. Islamski reformizem je bilo urbano gibanje v 19. in 20. stoletju, ki se je zavzemalo za dialog z evropsko kulturo in filozofijo, v prvi vrsti je šlo za preučevanje evropske civilizacije v predindustrijskem obdobju z namenom odkriti predpogoje za oblikovanje politične in ekonomske strukture. Obe gibanji je v dvajsetem stoletju izrinilo nastajanje nacionalnih držav v islamskem svetu (Choueiri 1997: xi-xii).

prizadenejo socialni in ekonomski problemi, obrtnike, manjše trgovce, študente, učitelje, državne uslužbence. Radikalisti v ospredje postavljajo božjo suverenost in vlogo džihada, iz česar izhaja tudi nasprotovanje in nepriznavanje islamskih režimov, ki temeljijo na suverenosti vladarja oz. osrednje oblasti. Odmik od islama naj bi bil tudi vzrok za težke ekonomske razmere, za kriminal, korupcijo kot tudi za neuspehe v boju z Izraelom. V sodobnih družbah naj bi po njihovem prepričanju vladala jahilija²⁵, proti kateri se je potrebno boriti in jo s pomočjo džihada uničiti. Islamski radikalizem predstavlja poskus uveljavitve totalitarne islamske države (Choueiri 1997: xi–xv, Debeljak 1995: 39).

4.1.2. Judovski fundamentalizem

O judovskem fundamentalizmu se do pred kratkim ni veliko govorilo. V ospredje zanimanja javnosti je prišel po dveh krvavih dogodkih: poboju 24 Palestincev pred mošejo v Hebronu v februarju l. 1994 in atentatu na izraelskega ministrskega predsednika Jicaka Rabina novembra naslednjega leta. D. Champion (1997: 298) preporod skrajnih judovski verskih nacionalistov označuje za "grožnjo regionalnemu miru, stabilnosti Izraela ter oviro napredovanju mirovnih pogajanj". Največjo nevarnost predstavlja judovski fundamentalizem ravno zaradi povezave s sicer sekularnimi nacionalisti.

Tako kot za islamske fundamentaliste je tudi za judovske značilen spor s sekularno državo, kakršen je Izrael, ki je bil oblikovan na osnovi ideologije političnega cionizma, ki bi ga lahko označili kot evropsko sekularno ideologijo. Potrebno je poudariti, da obstajata dve stališči religioznih nacionalistov do same države Izrael. Skrajno ortodoksni judje t. i. haredi judje, ki jih nekateri avtorji označujejo kot ultraortodoksne anticionistične ekstremiste, nasprotujejo sekularni judovski državi. Takšno gledanje izhaja iz videnja Palestine kot duhovnega centra, pri čemer pa naj ne bi bilo potrebno formirati države oz. če naj bi že oblikovali državo, naj bi ta bila utemeljena na spoštovanju *Tore* in halaka. Ateistični Izrael naj bi dejansko predstavljal oviro za prihod Mesije, zato molijo, da bi Izrael izginil. Drugo stališče religioznih nacionalistov pomeni sprejemanje države Izrael, ki naj bi postala bolj konfesionalna.

²⁵ Jahilija značuje stanje, ki je vladalo v Meki ob begu Mohameda, saj v njej niso bili pripravljeni poslušati in slediti naukom Mohameda in niso verovali v Alaha. Mohamed je radikalnim islamistom za zgled pri obračunu s sedanji skrupiranimi in sekulariziranimi oblastmi, ko je čez osem let v Meki uničil jahilijo in vzpostavil vladavino islama.

Tri osrednje stebre religioznega cionizma predstavljajo: vrnitev Judov iz diaspore in obnovitev Izraela v celoti, obnovitev templja in prihod Mesije; obnovitev Izraela v vsej njegovi veličini ali uresničitev bibličnega Erec Israela ali velikega Izraela pomeni priključitev vseh zasedenih ozemelj Izraelu, v mnogih primerih pa tudi zasedbo in poselitev zahodne Jordanije, velikih predelov Libanona in Sirije ter priključitev Sinaja.²⁶ Zahodni sekularni tip demokracij naj bi nadomestila tradicionalna religiozna oblast²⁷. Obnovitev templja bi seveda zahtevala uničenje muslimanski svetišč v Jeruzalemu.

Guš Emunim, v prevodu Blok verujočih, je osrednja judovska fundamentalistična organizacija. Nastala je iz organizacije Gahalet, ki jo je formiral rabi Cvi Jehuda, tvorili pa so jo privrženci njegovih naukov²⁸. Slogan Guš Emunima je Zemlja Izraela za ljudi Izraela v skladu s *Toro* Izraela. Organizacija velja za najuspešnejše zunajparlamentarno gibanje.

Judaizem vse skozi poudarja zavezo, sklenjeno med Bogom in Judi, ter govori o Judih kot o izvoljenem ljudstvu in Palestini kot obljubljeni deželi. Takšne ideje so središčnega pomena tudi za judovske fundamentaliste, zlasti za Guš, ki je razvil ideologijo segulah. V skladu s slednjo so Judje sveto ljudstvo, zemlja, ki jim jo je Bog podaril, je prav tako sveta, enako kot vse, kar ta obrodi. Iz tega izhajata dve posledici: iz svete zemlje je potrebno odstraniti vse tuje elemente²⁹, prizadevanje za dobrobit te dežele je veliko več vredno kot golo spoštovanje zapovedi *Tore* in halaka. Takšna naziranja skupaj z vztrajanjem pri integriteti velikega Izraela združujejo Guš Emunim s sekularnimi nacionalisti, zato ne preseneča zelo uspešno sodelovanje med njimi.³⁰ Champion (1997: 305) govori o zavezništvu med "nacionalističnim in religioznim fundamentalizmom". V tem kontekstu se fundamentalizem razume kot aktivno zagovarjanje dogmatskih ali ekstremnih politik. V primeru nacionalističnega fundamentalizma je v ospredju nacionalistična ideologija, ki jo pri religioznem zamenja religiozna ideologija. Zastopanje skrajnih politik v Izraelu pomeni zagovarjanje deportacij, priključitve zasedenih arabskih ozemelj, nadaljnja osvajanja arabskih območij, nezagotavljanje enakih državljanskih pravic izraelskim Arabcem³¹, preoblikovanje Izraela v konfesionalno družbo, temelječo na *Tori* in

²⁶ Skrajni zagovorniki velikega Izraela pa menijo, da naj bi ozemlje Izraela z osvajalsko vojno razširili od delte Nila pa vse do izvira Evfrata v Turčiji (Champion 1997: 289).

²⁷ Obnovitev tradicionalne religiozne oblasti vključuje poleg drugega tudi oživitve t. i. sahedina, vrhovnega versko-političnega sveta.

²⁸ Osnovne poteze njegovega nauka so predstavljene v prejšnjem odstavku.

²⁹ Gre za ideje o deportaciji vsega arabskega življa z zasedenih ozemelj.

³⁰ Desničarski Likud finančno kot tudi politično podpira cilje Guš Emunima, vendar pa tudi levica ni brez posluha za zahteve judovskih fundamentalistov.

³¹ Izraelski Arabci, Druzi in drugi Nejudje nimajo enakih državljanskih pravic kot Judje, čeprav so vsi izraelski državljani. Na osebnih izkaznicah je natančno opredeljena narodnost posameznika, Jud, Druz ali Arabec. Diskriminacija se pojavlja tako pri najemanju zemlje, ki jo, v primeru, da je v državni lasti (te pa je okoli 92%), najame lahko le Žid, ki z

halaku, ter obnovitev templja. Podpora skrajnim fundametalističnim strankam je v Izraelu dejstvo. Skoraj polovica volivcev podpira ideje Erec Israel, ki jo propagirajo Likud, Nacionalna verska stranka³² in radikalna desnica.

Čedalje večji vpliv pridobiva judovski fundamentalizem tudi v vojski. Na temelju verzov *Tore* je bila izoblikovana skrajno genocidna politika do Arabcev³³, ki jih opredeljuje kot Amalekite³⁴, ki jih je treba uničiti. Takšne ideje so sestavni del šolskega sistema.

4.2. TERORIZEM

Terorizem predstavlja uporabo nasilja ali njegove grožnje za doseg političnih ciljev, pri čemer je potrebno razlikovati med neposredno žrtvijo in tarčo tega dejanja (Semlak 1998: 14). Potrebno je poudariti, da gre za dejanja, ki so nezakonita oz. kazniva v skladu z zakoni, ki veljajo na ozemlju, na katerem so bila izvršena. Primeri terorističnih aktivnosti so: ugrabitve ali sabotaže prevoznih sredstev, napadi na mednarodno zaščitene osebe, uboji, ugrabitve ali pridržanje talcev in grožnje z ubojem pridržanih oseb, uporaba biološkega, kemičnega ali jedrskega orožja, eksploziva ali strelnega orožja kot tudi grožnje z izvedbo navedenih dejavnosti (Foreign Terrorist Organisations 1999).

4.2.1. Islamski terorizem

V povezavi s pojmom terorizem se pojavlja znana dilema borec za svobodo na eni strani in terorist na drugi strani, ki ima velik pomen v bližnjevzhodnem konfliktu. Gre za vprašanje zornega kota, s katerega presojujemo vso zadevo. PLO (*Palestinian Liberation Organization*, Palestinska osvobodilna organizacija) je v prizadevanjih za uničenje Izraela in oblikovanje palestinske države uporabljala tudi nasilne metode oz. terorizem, kateremu se je pozneje odpovedala. Takšen način uveljavljanja svojih zahtev so prevzele tudi skrajne

njo upravlja, kot da je njegova last. Takšna politika temelji na izraelskih zakonih o uporabi zemlje. Prav tako prihaja do diskriminacije pri alokaciji v zdravstvu, socialnem varstvu ter šolstvu kot tudi v vojski in pri zaposlovanju (Shahak 1997: 169–171, Južnič 1993: 334).

³² Nacionalna verska stranka, s kratico NRP, je bila oblikovana 1956, zagovarja strogo spoštovanje judovske religije in tradicije, utemeljene v *Tori* in halaku. Stranka je tesno povezana z Guš Emunimom.

³³ Pojem Arabci zajema tako muslimane kot tudi kristjane, ki živijo v Izraelu.

³⁴ Amalek označuje vse pogane oz. nejudje. Zanje menijo, da predstavljajo potencialno grožnjo Izraelu.

islamske organizacije. S stališča Izraela in njegove varnosti predstavlja terorizem grožnjo nacionalni varnosti. Problem pri vsem je spirala nasilja, ki se na tak način izoblikuje. Radikalne organizacije kot odgovor na represalije izraelskih varnostnih sil izvajajo samomorilske bombne napade, atentate na izraelske politike, napade na judovske naselbine in priseljence na zasedenih ozemljih ter izraelske vojake. Omenjeni napadi v javnosti sprožajo zahtevo po še ostrejšem posredovanju oblasti proti teroristom tudi z izvajanjem skrajnih ukrepov, kot so uničevanje hiš ljudi, ki skrivajo teroriste, deportacijo posameznikov, ki imajo stike s takšnimi skupinami, deportacije ali pa celo uničenja celotnih vasi, iz katerih izvirajo teroristični napadi. Zaostrovanje ukrepov z izraelske strani dejansko sproži še ostrejša odgovore z nasprotne strani.

A. Šaron kot predpogoj za nadaljevanje mirovnih pogajanj postavlja končanje nasilja na zasedenih ozemljih, v prvi vrsti terorizma. S tem dejansko blokira nadaljevanje bližnjevzhodnega procesa, saj je v trenutnih razmerah, ko je infrastruktura palestinskih oblasti uničena, sam Arafat pa je bil še ne dolgo tega v neke vrste priporu v Ramali, iluzorno pričakovati, da bodo lahko palestinske oblasti opravile svoje naloge pri pregonu teroristov.

Veliko radikalnih islamskih organizacij, nekatere izmed njih bomo predstavili v nadaljevanju, dobiva vojaško, materialno, logistično podporo iz sosednjih državah zlasti Sirije in Libanona³⁵, pomembni pokrovitelji dejavnosti teh radikalnih islamskih organizacij pa so tudi Libija, Iran in Irak. Vse navedene države jim ponujajo tudi zatočišče, nekatere izmed organizacij pa imajo tam tudi glavne štabe.

Med radikalne teroristične organizacije³⁶ spadajo:

- Muslimanski bratje, ki so bili ustanovljeni l. 1928 v Egiptu in tam tudi delujejo³⁷; odločno nasprotujejo sodelovanju z Izraelom in so ostro kritizirali podpis mirovnega sporazuma med obema državama; nekdanji član organizacije je Jaser Arafat;
- Al Džihad, ki je v osemdesetih izvedla atentat na egiptovskega predsednika Sadata; največjo nevarnost vidi v brezbožnem vladarju; zavzema se za uničenje Koptov;

³⁵ Libanon je zaradi šibke osrednje oblasti, ki nima nadzora nad celotnim ozemljem države, zlasti ne nad južnih delom Bejruta, dolino Beka in južnim Libanonom, zelo primeren za delovanje terorističnih skupin. Hamas, Hezbolah Islamski džihad, Ljudska fronta za osvoboditev Palestine – splošno poveljstvo in druge palestinske skupine imajo na ozemlju države centre za urjenje in načrtovanje aktivnosti. Jordanija dovoljuje omejeno navzočnost na svojem ozemlju nekaterim palestinskim skupinam: Islamskemu džihadu in obema Ljudskima frontama za osvoboditev Palestine (Patterns of Global Terrorism 1999).

³⁶ Večino izmed naštetih organizacij bi lahko označili tudi kot islamske fundamentalistične organizacije. Izjemi sta Ljudska fronta za osvoboditev Palestine in Ljudska fronta za osvoboditev Palestine – splošno poveljstvo.

³⁷ Muslimanski bratje so aktivni tudi v Siriji, vendar pa je njihovo delovanje zaradi ostrih ukrepov oblasti omejeno na človekoljubno dejavnost.

- Vojaška akademija, ustanovljena l. 1971, je najmilitantnejša organizacija; deluje v Egiptu; zavzema se za vzpostavitev islamske države;
- Gama al Islamija: nastala iz dela Muslimanskih bratov v sedemdesetih letih; glavna naloga zrušenje oblasti in oblikovanje države po iranskem zgledu; odgovorna za poskus atentata na egiptovskega predsednika H. Mubaraka v Addis Abebi l. 1995 in napad na turiste v Luksorju l. 1997; pomoč dobiva iz Irana, Sudana;
- Hezbolah: šiitska organizacija v Libanonu; njena osnovna naloga je vzpostavitev islamske države v Libanonu, ki bo delovala na temelju *Korana* in šarije; ima izrazito protiizraelska in protizahodna stališča; deluje na območju južnega Libanona, celice ima tudi v Evropi, Severni in Južni Ameriki, Afriki; Sirija in Iran sponzorirata njeno delovanje; ameriška vlada pojmuje organizacijo kot največjo grožnjo ameriškim interesom v Libanonu (Patterns of Global Terrorism 1999);
- Hamas: ustanovljena l. 1987, pomemben konkurent PLO, nasprotuje prisotnosti tujih sil na Bližnjem vzhodu, nasprotuje mirovnemu procesu; njen cilj je oblikovanje islamske države; odgovorna za številne samomorilske napade na izraelske civiliste in vojake ter Palestince, ki sodelujejo z Izraelom; deluje na območju zasedenih ozemelj, Jordanije in Izraela; finančna sredstva pridobiva iz Irana, Saudove Arabije, od Palestincev v tujini;
- Organizacija Abu Nidal: l. 1974 se odcepi od PLO; odgovorna za teroristične napade v 20 državah; tarče napadov: PLO, zmerni Palestinci, tuji diplomati; deluje na ozemlju južnega Libanona in palestinskih begunskih centrih v državi, prisotna tudi v Siriji in Sudanu; zatočišče, logistično in finančno pomoč dobiva iz Iraka, Libije in Sirije;
- Ljudska fronta za osvoboditev Palestine: marksistično – leninistična skupina, ustanovljena l. 1967; deluje na zasedenih ozemljih, v Izraelu, Libanonu in Siriji; izvaja napade na judovske priseljence, Izraelce in zmerne Arabce; finančna in vojaška pomoč prihaja iz Sirije in Libije;
- Ljudska fronta za osvoboditev Palestine – splošno poveljstvo: l. 1968 se je odcepila od Ljudske fronte za osvoboditev Palestine; oster nasprotnik Arafatove PLO; glavni štab v Damasku, baze v Libanonu, celice tudi v Evropi; finančna in logistična pomoč iz Sirije in Irana;
- Palestinski islamski džihad: formiran v sedemdesetih letih 20. stoletja; cilj sveta vojna proti Izraelu in njegovo uničenje; antiameriška stališča, nasprotuje zmernim

arabskim vladam; izvaja samomorilske napade na izraelske cilje v Izraelu, na zasedenih ozemljih; deluje tudi v Jordaniji in Libanonu, večji del pa je lociran v Siriji; podpora Irana in Sirije;

- Palestinska osvobodilna fronta – frakcija Abu Abbas: formirana v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja; odgovorna za številne napade na izraelske cilje in za ugrabitev ladje Achille Lauro l. 1985; locirana v Iraku, ki je tudi glavni sponzor njenih aktivnosti (Perne 1999: 64–71, Foreign Terrorist Organisations 1999).

4.2.2. Judovski terorizem

Čeprav smo do zdaj govorili le o islamskem terorizmu, ne gre prezreti tudi judovskega terorizma. Če bi za islamski terorizem lahko rekli, da se krepí ravno na razočaranju množic z mirovnim procesom, ki ni prinesel bistvenega izboljšanja življenja navadnih ljudi, pa bi za judovski fundamentalizem in z njim tesno povezani terorizem lahko rekli, da ga je podžigalo ravno napredovanje mirovnega procesa. Nekako se zdi, da v primerjavi s podobnimi skupinami na arabski strani radikalne judovske skupine v manjši meri uporabljajo teroristična dejanja. Mogoče je temu vzrok to, da lahko slednje svoje ideje oz. cilje uresničijo tudi na druge načine, preko vplivanja na politične stranke, vojsko, česar pa arabske radikalne skupine ne morejo.

O judovskem oz. izraelskem terorizmu se govori zelo malo. V večini primerov se dejanja, ki bi jih lahko označili kot teroristična, skrivajo pod nazivi samoobramba, uničevanje teroristične infrastrukture palestinske strani, protiterorizem (Šurk 2002d: 20, Šurk 2002l: 4). Izrael Šahak odkrito označuje dejanja izraelskih oboroženih sil in judovskih naseljencev na zasedenih ozemljih za državni terorizem izraelskih oblasti (Shahak 1994: 1). Podobne obtožbe na račun Izraela so izrekli tudi Sirija in Združeni arabski emirati³⁸, slednji so Združene države pozvali, da bi mogle na seznam držav, ki podpirajo terorizem, uvrstiti tako Izrael kot tudi same sebe (UAE slams USA over 'Israeli terrorism').

Vse od izbruha druge intifade je veliko pozornost mednarodne javnosti pritegnila strategija načrtnih likvidacij aktivistov radikalnih arabskih organizacij, ki so odgovorne za teroristične napade na Izraelce oz. Jude (Šurk 2002g: 4). Po podobnih ukrepih je izraelska

³⁸ Podobna stališča imajo tudi druge arabske države.

stran posegla že v preteklosti, točneje v prvi intifadi. Gre za načrtne usmrčitve vnaprej določenih posameznikov s strani oboroženih sil.³⁹ V ozadju atentatov ali poskusov atentatov na pomembne predstavnike islamskih terorističnih organizacij v tujini pa v prvi vrsti stoji izraelska obveščevalna služba Mosad.⁴⁰

Prekomerno uporabo sile proti protestnikom ter napade oboroženih sil na civilne objekte, ki imajo za posledico veliko število civilnih žrtev, prav tako uvrščajo med oblike terorizma, ki ga podpira država. Veliko je primerov namernih ubojev civilistov, tudi otrok s strani izraelske vojske, za katere slednja trdi, da so se zgodili po pomoti: marca 2002 je izraelska topovska granata zadela avto in ubila tri otroke in njihovo mater, ko so se vračali iz šole⁴¹, drug primer, ki ga je zabeležila tudi neka francoska televizija, je povezan s smrtjo očeta in njegovega petletnega sina, ki so ju ubili izraelski ostrostrelci septembra 2000. Stalnica so namerni napadi na Palestince na kontrolnih točkah, ki pa redko pridejo v javnost.

Judovski naseljenci so prav tako odgovorni za številne teroristične napade na Palestince. Pogosti so fizični napadi ali grožnje s silo, obmetavanje s kamenjem ali streljanje na mimoidoče Arabce. Naseljenci so odgovorni tudi za uničevanje obdelovalne zemlje in pridelkov, živine, trgovin kot tudi hiš palestinskih prebivalcev, še zlasti v bližini judovskih naselij. Pogoste so tudi skruitve mošej in muslimanskih pokopališč. Izraelske oborožene sile v takšnih primerih ne morejo oz. nočejo posredovati ali pa celo ščitijo naseljence, medtem ko ti sicer kazniva, dejanja izvajajo. Judovski naseljenci oblikujejo lastne paravojaške enote, potrebno orožje pa pridobijo od izraelske vojske.⁴²

Kač in Kahane Čai, slednja je podaljšek Kača, ki jo je tudi oblikoval, je izraelska vlada l. 1994 po podpori, ki sta jo izrazili že omenjenem poboju Palestincev pred mošejo Al-Ibrahimi, razglasila za teroristični organizaciji. Cilj organizacij je obnovitev biblijskega Izraela. Odgovorni sta za oborožene napade na Palestince na Zahodnem bregu prav tako pa tudi grozita z napadi na Arabce, Palestince in izraelske vladne uslužbence (Foreign Terrorist Organisations 1999).

³⁹ Spornost takšnih ukrepov leži v dejstvu, da gre pri tem za izvajanje smrtne obsodbe posameznikov brez poprejšnjega sojenja, saj bi lahko oborožene sile kot tudi policija lahko poprej poskušale te ljudi aretirati in privedi pred sodišča. Navedena dejanja bi lahko označili kot atentate.

⁴⁰ Mosad naj bi bil odgovoren za smrt Faita Šikakija, vodje Islamskega džihada, ki je bil ubit l. 1995 na Malti kot tudi za poskus umora Kaleda Mešala, pomembnega člana Hamasa, v Jordaniji l. 1998 in za ugrabitev vodje Hezbolaha Mustafe Diranija 1994. Mosad naj bi dejavno sodeloval z judovskimi radikalnimi organizacijami v Evropi kot tudi v ZDA, in sicer naj bi zagotavljal urjenje njihovih članov in dobavljal orožje (Shahak 1998: 3, Weber 1993: 14).

⁴¹ Ubiti so bili žena in trije otroci pomembnega člana Hamasa v Ramali.

⁴² Intervju s člani ene izmed takšnih skupin je bil objavljen v izraelskem časopisu Kol Haeri novembra 1997. Iz članka je razvidno, da se kraje orožja iz vojaških skladišč redno dogajajo, pri čemer izraelske oborožene sile zatrjujejo, da vsak primer raziščejo. Člani neimenovane organizacije so orožje dobili od izraelskih oficirjev, ki naj bi, po njihovih besedah, podpirali njihova prizadevanja. Skupina naj bi načrtovala oborožene napade na Palestince (Vize 1997: 3)

V Združenih državah Amerike deluje Judovska osvobodilna organizacija, ki jo je l. 1968 ustanovil Meir Kahane. M. Kahane se je v sedemdesetih letih preselil v Izrael in l. 1976 oblikoval radikalno stranko Kač. Judovska osvobodilna organizacija je bila odgovorna za številne bombne napade v New Yorku, napade na diplomatske predstavnike in konzularna predstavništva⁴³, umor Alexa Odeha direktorja Ameriško-arabskega protidiskriminacijskega odbora l. 1985. Dejavna je bila tudi v Izraelu, aprila l. 1982 je njen član izvedel napad na vernike v mošeji v Jeruzalemu. Judovska osvobodilna fronta naj bi tesno sodelovala z Mosadom.

Najpomembnejša judovska teroristična organizacija v Evropi je Tagar, krilo radikalnega cionističnega gibanja Betar. Organizacija je bila tesno povezana z izraelsko vlado, ki ji je nudila pomoč v urjenju njenih pripadnikov kot tudi zagotavljala orožje. Med letoma 1976 in 1990 je Tagar izvedla okoli petdeset napadov, odgovorna je tudi za fizični napad na francoskega zgodovinskega revizionista O. Mahtieuja februarja l. 1990 (Weber 1993: 10–16).

4.3. IZRAELSKO-ARABSKE VOJNE

"Fault line war" ali vojna ob civilizacijskih prelomnicah se po svojih potezah razlikuje od drugih vojn. Značilnosti takšne vojne so:

- partikularističnost v smislu, da vanje niso vključene ideološke ali politične zadeve, ki bi zadevale strani, ki v konflikt niso neposredno vpletene,
- brutalnost,
- dolgotrajnost,
- krhkost in kratkotrajnost sklenjenih premirij. Fault line vojne so vojne, ki se vrtijo v krogu vedno novih ustavitvev sovražnosti in njihovih vnovičnih oživitvev ali, kot pravi Huntington (1994: 253), so "off-again-on-again wars".

Vojne ob civilizacijskih mejah potekajo med državami ali skupinami, ki pripadajo različnim civilizacijam. V primeru takšne vojne gre bodisi za nadzor nad prebivalstvom, še pogosteje pa za nadzor nad ozemljem, ki ima za obe strani zelo veliko simbolno vrednost

⁴³ 1972 je izvedla napad na avstrijski konzulat v Washingtonu in fizični napad na avstrijskega ambasadorja, l. 1978 so bili tarča napada egiptovski diplomati.

zaradi povezave z njihovo zgodovino in identiteto, lahko bi rekli, da gre za sveto zemljo⁴⁴. Sovražnosti lahko nastopijo tudi v primeru oblikovanja nove države in določanja mej le-te. Cilj vojskujočih se strani pa je osvojitvev ozemlja in odstranitev drugih ljudi s pomočjo etničnega čiščenja. Vpletene strani skoraj vedno pripadajo različnim veroizpovedim.⁴⁵ Prav tako obstaja tendenca, da vsaka vpletena stran pritegne v spopad ali pa računa na pomoč drugih sorodnih držav⁴⁶, prav tako pa lahko računa na pomoč emigrantov, živečih v državah neke tretje civilizacije, kar poimenujemo "sindrom države sorodnice" (Huntington 199: 254). Največ civilizacijskih konfliktov na globalni ravni poteka med zahodom in drugimi, vendar pa je na lokalni ravni najbolj nemirna ravno meja, ki ločuje islam od drugih civilizacij.⁴⁷

Arabsko-izraelski spor je konflikt na meji med dvema civilizacijama oz. "fault-line war". V nadaljevanju bomo na kratko preleteli genezo konflikta, ki je pomembna pri razumevanju sedanje situacije na tem območju, kot tudi samega mirovnega procesa ter iskanja možnih rešitev konflikta.

4.3.1. Obdobje turške nadvlade

Palestina je v začetku dvajsetega stoletja predstavljala sestavni del Otomanskega imperija. Pretežno so jo naseljevali Arabci.⁴⁸ Judje so bili podobno kot kristjani izpostavljeni diskriminaciji zaradi svoje veroizpovedi.⁴⁹ Poleg tega *Koran* kot največje sovražnike vernikov omenja ravno jude in mnogobožce, zaradi česar so le-te krivili za vse nadloge, ki so pestile prebivalstvo.

Na drugi strani se je v drugi polovici devetnajstega stoletja med evropskim judovstvom porodila ideja o vnovični vrnitvi v Palestino in obnovitvi nekdanje judovske

⁴⁴ Tako kot je Palestina sveta za jude, kristjane kot tudi za muslimane.

⁴⁵ Kar sploh ne preseneča, saj je pri Huntingtonu najpomembnejši element, pri oblikovanju civilizacij, ravno religija.

⁴⁶ Tukaj se sorodnost ne nanaša na ideološko bližino dveh držav, ampak na civilizacijsko.

⁴⁷ Empirične raziskave takšnim zaključkom sicer oporekajo (glej Fox).

⁴⁸ Okoli leta 1880 naj bi bilo v Palestini le okoli 35.000 Judov, na začetku prve svetovne vojne pa okoli 85.000 ali le 11 % celotnega prebivalstva (Jevtić 1989: 82). Po drugih podatkih pa naj bi v letu 1919 v Palestini živelo okoli 515.000 muslimanov, 65.000 judov in 62.000 kristjanov.

⁴⁹ Ob tem je potrebno omeniti, da so bili v Otmanskem imperiju bistveno strpnejši do drugih religij kot pa v takratni Evropi. Kristjani in judje so sicer predstavljali drugorazredne državljane, vendar pa so bili tolerirane verske manjšine. Proti plačilu davka jim ni bilo potrebno služiti vojske, lahko so opravljali svoje verske obrede. Ravno antisemitizem v Evropi in carski Rusiji je bistveno pripomogel k oblikovanju idej o vnovični vrnitvi v obljubljeno deželo, saj so Judje v evropskih družbah predstavljali čedalje bolj moteč element.

države. Gibanje se je imenovalo cionizem⁵⁰, njegov nastanek je v tesni povezavi z močno prisotnim antisemitizmom v Evropi. T. Herzl, vodja gibanja, je podpora med evropskimi državami poskušal pridobiti tudi s tezami, da bo judovska država predstavljala obrambni zid zahodne civilizacije na vzhodu.⁵¹ Prihodnja judovska država naj bi bila po Herzlovem mnenju socialna država po evropskem zgledu, nevtralna, miroljubna in v prvi vrsti sekularna⁵². Idejam o judovski državi so sledili prvi koraki k njeni uresničitvi.⁵³ Judje so se začeli priseljevati in kolonizirati Palestino, zaradi česar je prihajalo do čedalje pogostejših nesoglasij med muslimani in priseljenimi Judi. Judje so do tedaj predstavljali versko manjšino, zdaj pa so se množično priseljevali in po eni strani ogrožali razvoj tradicionalnih islamskih skupnosti. Po drugi strani pa so si Judje prizadevali za oblikovanje svoje države, kar je bilo za muslimane povsem nepredstavljivo, saj so Judje, ki so takrat živeli v Palestini, do takrat predstavljali versko skupnost in niso kazali težnje po oblikovanju nacionalne suverenosti, kot je bil to primer pri Srbih, Bolgarih, Grkih in drugih narodih na Balkanu.⁵⁴

Kupovanje zemlje in oblikovanje judovskih kolonij je sprožilo podpor v prvi vrsti lastnikov prodane zemlje, ki so pod krinko džihada poskušali pregnati priseljence. Upiranje nekdanjih lastnikov zemlje predstavlja ogrodje poznejše arabske in islamske borbe za Palestino (Jevtić 1989: 89).

4.3.2. Palestina – mandatno ozemlje Društva narodov

Prva svetovna vojna je s seboj prinesla propad Otomanskega imperija in oblikovanje suverenih držav na njegovem prostoru. K porazu Turkov na Bližnjem vzhodu je pripomoglo posredovanje Velike Britanije, ki je poskušala zaščititi Sueški prekop in je zato na Sinaj, v Palestino in Egipt poslala svoje enote, prav tako je z obljubami o

⁵⁰ Cionizem je nacionalno-osvobodilno gibanje, ki si je za cilj postavilo vrnitev judovskega prebivalstva v deželo prednikov, poleg tega si je prizadevalo za kulturni, ekonomski, socialni in politični preporod Judov in oblikovanje mednarodno priznane judovske države.

⁵¹ Izjave o Izraelu kot ščitu zahoda pred islamom, kot varuhu zahodnih interesov na Bližnjem vzhodu se še vedno prisotne v izraelskih političnih krogih.

⁵² Judovskimi fundamentalizem bi zaradi zagovarjanja Izraela kot konfesionalne države lahko označili kot reakcijo na sekularni cionizem.

⁵³ Baselski program sprejet na prvem cionističnem kongresu v Baslu konec avgusta 1897 bi lahko strnili v tri točke: oblikovanje judovske države v skladu z mednarodnim pravom; spodbujanje priseljevanja; krepitev judovske nacionalne zavesti in pridobitev soglasja vlad za dosego ciljev cionizma. Navedeni program je predstavljal smernice za delovanje cionistične organizacije, prav tako ustanovljene na baselskem kongresu.

⁵⁴ Prav tako je potrebno poudariti, da se je tudi med samimi muslimani dokaj pozno oblikovala nacionalna zavest oz. zavest o pripadnosti različnim narodom in s tem povezana težnja po oblikovanju lastnih držav. Nacionalna identiteta je bila vsekakor podrejene verski identiteti oz. ideji o islamski enotnosti, kar je tudi zaviralo njen razvoj.

ustanovitvi arabskega kraljestva na svojo stran pritegnila tudi Arabce. Zato tudi ne preseneča, da je ravno Velika Britanija po koncu prve svetovne vojne od Društva narodov prejela v upravljanje Palestino.⁵⁵ Balfourjevo deklaracijo iz leta 1917 so Judje razumeli kot prvo politično priznanje ciljev cionističnega gibanja, ki je v prvi vrsti težilo k oblikovanju judovske države v Palestini, s strani velesile, kot je Velika Britanija v tistem času bila.⁵⁶ Vsekakor je potrebno v povezavi z omenjeno deklaracijo upoštevati naslednje: deklaracija je bila izdana konec leta 1917 torej v obdobju, ko je še vedno potekala prva svetovna vojna, in nikjer ni bilo znamenj, ki bi napeljevala na zmago antantnih sil, poleg tega je istega leta prišlo do oktobrske revolucije v Rusiji in nato do premirja med Rusijo in centralnimi silami, kar povečuje potrebo antantnih sil po podpori cionističnih Judov v boju z Nemčijo kot tudi na drugi strani Arabcev v boju z Otomanskim imperijem. Velika Britanija je v obdobju med vojnama zelo težko usklajevala obljube o oblikovanju lastnih držav, dane tako Judom kot Arabcem med prvo svetovno vojno.

S koncem prve svetovne vojne so nekdanje kolonije centralnih sil prešle pod okrilje Društva narodov, ki je oblikovalo t. i. mandatni sistem⁵⁷, v skladu s katerim je nekdanje nemške in turške kolonije razdelilo v upravo državam zmagovalkam druge svetovne vojne. Bližnjevzhodna območja so predstavljala t. i. mandate A. Francija je tako od Društva narodov dobila v upravljanje Sirijo in Libanon, Velika Britanija pa Irak, Palestino in Transjordanijo⁵⁸. V pogodbi, ki ureja upravljanje Palestine, je poudarjena naloga Velike Britanije, da uresniči Balfourjevo deklaracijo oz. je govora le o oblikovanju judovske države v Palestini in pospeševanju naseljevanja Judov in urejanju njihovega statusa, medtem ko naj bi nejudovskemu prebivalstvu zagotavljali vse državljske in verske pravice. Pogodba omenja prepoved diskriminacije in izгона iz države na osnovi rase, religije ali jezika. Britanci so spodbujali judovsko in arabsko samoupravo. Novi vali

⁵⁵ Velika Britanija je z ozemeljskimi pridobitvami na račun Nemčije in Otomanskega imperija po koncu prve svetovne vojne bila na vrhuncu svoje kolonialne moči (Repe 1996: 74).

⁵⁶ Velika Britanija v tej deklaraciji sicer izraža naklonjenost oblikovanju judovske države, vendar pa obenem poudarja, da ne bo storila ničesar, kar bi lahko v naprej določalo oz. ogrožalo državljske in verske pravic nejudovskega prebivalstva, živečega v Palestini, kot tudi pravic in političnega statusa Judov v drugih državah. Zdi se kot, da se je Velika Britanija zavedala, da lahko oblikovanje judovske države lahko pripelje do poslabšanja položaja nejudovskega prebivalstva, ki bi se znašlo v okviru novonastale države, na drugi strani pa bi lahko privedlo do hujših pritiskov na Jude v drugih evropskih državah, ki bi s takšnimi pritiski prisilile Jude v emigracijo kot tudi do sovražnega odnosa v muslimanskih državah, v katerih Judje živijo. Ustanovitev države Izrael po drugi svetovni vojni je imela za posledico ravno prej omenjene dogodke.

⁵⁷ Naloga držav mandatarke je bila priprava teh območij na politično samostojnost, pri čemer so bila območja glede na sposobnost, da pridobijo politično samostojnost in samoupravnost, razdeljena v tri kategorije: mandati A – območja, ki se že približujejo državnosti in so bila deležna široke avtonomije, mandati B – območja, ki naj bi dosegla državnost v bližnji prihodnosti, mandati C – območja, ki naj še dalja časa ne bi bila pripravljena na samostojnost in so jih države mandatarke upravljale kot sestavne dele ozemlja lastnih držav (Bennett 1995: 30).

⁵⁸ Razdelitev Palestine na dve mandatni ozemlji Transjordanijo in Palestino, pri čemer slednja zajema le sedanji Izrael, Jevtić označuje kot prvo delitev Palestine (Jevtić 1989: 93).

judovskih priseljencev in oblikovanje naselbin ter kupovanje zemlje je pri Arabcih sprožalo nezadovoljstvo in čedalje večje nasprotovanje, ki je vodilo do nasilnih akcij proti priseljencem. Takšen razvoj dogodkov je vodil v čedalje ostrejšo polarizacijo med obema skupnostma, krepitev tako judovskega kot tudi arabskega nacionalizma ter nasilne izgrede. Obe skupnosti sta si lastili Palestino in si prizadevali za oblikovanje lastnih držav. Da bi nekako rešili zapleteno situacijo, so bili oblikovani načrti o delitvi Palestine, ki pa jih sprte strani niso sprejele. Velika Britanija je leta 1939 celo omejila judovsko priseljevanje. Čedalje ostrejša nasilja in napadi na britanske vojake so Veliko Britanijo spodbudili, da je odgovornost za Palestino prenesla na Združene narode in napovedala umik svojih enot v maju 1948.

4.3.3. Oblikovanje države Izrael in vojna za neodvisnost

V okviru Združenih narodov je bila oblikovana specialna komisija, ki naj bi pripravila predlog morebitne rešitve palestinskega vprašanja. Generalna skupščina OZN je 29. novembra 1947 sprejela resolucijo št. 181, v kateri je predvidena delitev Palestine in oblikovanje judovske in arabske države, v Jeruzalemu pa naj bi bil uveden poseben mednarodni režim pod okriljem Združenih narodov. Nekdanje mandatno ozemlje naj bi razdelili v tri judovske in tri arabske enklave, ki bi jih med seboj povezoval sistem koridorjev in prehodov. Upravljanje naj bi po umiku britanskih enot prevzela za to oblikovana komisija, ki bi v vsaki izmed predvidenih držav vzpostavila začasni vladni svet. Resolucija je v prehodnem obdobju prepovedovala naseljevanje in razlaščenje Judov na območjih bodoče arabske države in Arabcev na ozemljih prihodnje judovske države. Prav tako je s svojimi določbami omogočala selitve Judov iz arabske države v judovsko kot tudi Arabcev iz judovske v arabsko državo, podobno kot se je to zgodilo v primeru Indije in Pakistana. Obe državi naj bi skupaj z Jeruzalemom tvorili ekonomsko unijo. Judje so predlog sprejeli, medtem ko so Arabci le tega zavrnil.⁵⁹ Umik britanskih enot iz Palestine je odprl možnost za oblikovanje judovske države. 14. maja je bila tako razglašena neodvisnost Izraela.

Razglasitvi državnosti je sledila prva vojna t. i. vojna za neodvisnost. Izrael so napadle vse sosednje arabske države, Egipt, Jordanija, Sirija, Libanon ter Irak, Saudova

⁵⁹ Jugoslovansko-indijsko-iranski predlog o oblikovanju federacije je bil prav tako zavrnjen.

Arabija in Jemen. Posledica spopadov so številni begunci pregnani iz omenjenih držav in sicer tako Palestinci, ki so jih izraelske enote pregnale iz ozemelj pod svojo oblastjo, kot tudi številni Judje, ki so pribežali v Izrael iz arabskih držav.⁶⁰ Pri tem je Izrael poskušal begunce vključiti v družbo, medtem ko tega sosednje arabske države niso storile. Palestinski begunci, ki so še vedno prisiljeni živeti v begunskih taboriščih, predstavljajo enega izmed še vedno nerešenih problemov mirovnega procesa. Vprašanje palestinskih beguncev je bilo za vlade sosednjih držav veliko časa adut za omajanje mednarodnega ugleda Izraela. Končna slika po ustavitvi spopadov⁶¹ je bila naslednja: Jordanija je zasedla Zahodni breg, Egipt si je prisvojil Gazo, medtem ko so pod izraelsko suverenost prišle: Galileja, puščava Negev in obala ob Sredozemskem morju. Jeruzalem je bil razdeljen na dva dela; vzhodni del je pripadel Jordaniji, zahodni pa Izraelu.

Nedvomno so poskušale arabske države v tej vojni uničiti Izrael, ki je predstavljal nekakšen tujek v arabskem prostoru, torej bi vojna lahko imela neke vrste narodnoosvobodilni značaj, osvoboditi Palestino vsiljivcev, čeprav bi v tem spopadu lahko videli tudi sveto vojno proti nevernikom, za katere so Judje v očeh Arabcev nedvomno veljali, z namenom zaščite dar-al-islama (Jevtić 1989: 94–95). Čeprav se zdi težko verjetno, da je arabske države gnala v to ravno želja pomagati Palestincem, da si pridobijo izgubljeno ozemlje in oblikujejo lastno državo, ali pa religiozno obarvana težnja zaščititi islam pred neverniki, čeprav ne gre zanemariti dejstva, da bi slednji dejavnik imel velik legitimizacijski kot tudi mobilizacijski učinek.

Ob vsem navedenem je potrebno opozoriti tudi na vpletenost velikih sil.⁶² Velika Britanija, ki je bila po koncu prve svetovne vojne na vrhuncu kolonialne moči in je predstavljala velesilo, je v naslednjih letih in desetletjih počasi začela izgubljati vpliv. Dekolonizacija, upad gospodarske moči ter na drugi strani vzpon Združenih držav in Sovjetske zveze, so omajali njen položaj v mednarodnem sistemu. To pa še zdaleč ne pomeni, da je Velika Britanija ob tem stala križem rok. 1945 je bila oblikovana Arabska

⁶⁰ V Izrael naj bi pribegnilo okoli 650.000 Judov, zapustilo pa med 700.000 in 1.000.000 Arabcev, po podatkih UNRWA (*United Nations Relief and Works Agency for Palestinian Refugees in the Near East*, Agencija Združenih narodov za pomoč palestinskim beguncem) je bilo 1. 5. 1950 registriranih 975.000 palestinskih beguncev (Jevtić 1989: 96).

⁶¹ Premirje so od vpletenih arabskih držav podpisale Egipt, Jordanija, Sirija in Libanon, medtem ko sta Saudova Arabija in Irak podpis zavrnila (Jevtić 1989: 97). UNTSO (*United Nations Truce Supervision Organization*, Organizacija Združenih narodov za nadzor premirja) je nadzorovala spoštovanje premirja.

⁶² Bližnjevzhodni konflikt bi lahko razčlenili v več ravni, in sicer na prvi ravni gre za konflikt med Izraelom in Palestinci, na drugi regionalni ravni gre za konflikt med Izraelom in arabskimi državami, tretja raven pa se nanaša na delovanje oz. vplivanje velesil.

liga⁶³. Organizacija je pomenila instrument britanskega vplivanja na novonastale države v regiji.⁶⁴ Izrael sta v vojni podrli Sovjetska zveza in Združene države.

4.3.4. Vojna leta 1956

Do vnovičnega izbruha sovražnosti je prišlo leta 1956. V Egiptu je revolucija prinesla oblast G. A. Naserju, ki je politiko države zasukal v smeri socializma. V oktobru je bilo sklenjeno tristransko vojaško zavezništvo med Jordanijo, Sirijo in Egiptom. Izrael so poleg omenjenega sporazuma vznemirjali tudi napadi terorističnih skupin iz sosednjih arabskih držav, prepoved plovbe izraelskim ladjam skozi prekop kot tudi kopičenje egiptovske vojske na Sinaju. Naserjeva napoved nacionalizacije sueškega prekopa je vznemirila Veliko Britanijo in Francijo. Neuspešna pogajanja med Veliko Britanijo in Francijo na eni strani ter Egiptom na drugi, ki jih je prekinil napad Izraela na Egipt, so privedla do napada britanskih in francoskih enot na Egipt. Izraelska vojska je v osmih dneh zavzela celoten Sinajski polotok. Generalna skupščina OZN je na svoji prvi posebni izredni seji 1. 11. 1956 vpletene strani pozvala k ustavitvi sovražnosti, umiku sil in vnovičnem odprtju prekopa za promet. Na podlagi resolucije Generalne skupščine sprejete 4.11. so bile oblikovane mirovne enote UNEF (*United Nations Emergency Force*, Izredne sile OZN), ki so nadzorovale izraelsko-egiptovsko mejo v Gazi in na Sinaju.⁶⁵ Egipt naj bi zagotovil prosto plovbo izraelskim ladjam v zalivu Akaba, medtem ko naj bi se Izrael postopno umaknil s Sinaja. V varnostnem pogledu je bila največja izraelska pridobitev demilitarizacija Sinajskega polotoka. Takšnemu razpletu sueške krize je pripomogel pritisk Združenih držav in SZ na Veliko Britanijo in Francijo, ki je slednji dve državi prisil k umiku, s čimer se je jasno pokazalo, da sta osrednji vlogi v svetovni politiki in tudi na Bližnjem vzhodu v rokah novih dveh velesil.

⁶³ Ustanovne članice so Egipt, Jordanija, Sirija, Libanon, Saudova Arabija, Irak in Jemen. Dejansko vse države, ki so sodelovale pri napadu na Izrael po razglasitvi njegove samostojnosti. Kot že ime pove naj bi združevala arabske države, ki jih povezujejo skupaj skupna kultura, jezik kot tudi religija. Še večji povezovalni dejavnik pa je bil skupni sovražnik, proti kateremu so se od l. 1948 borile, Izrael. Predvsem je zanimiva Pogodba o skupni obrambi in ekonomskem sodelovanju iz leta 1950, ki vsak napad na katerokoli članico obravnava kot napad na celotno organizacijo in govori o obveznosti drugih držav, da napadeni članici priskočijo na pomoč. Dokaj jasno so države članice pokazale svojo zavezanost podpisani pogodbi v času sueške krize. Zdi se, da Arabska liga nekako temelji na mitu o arabski enotnosti in panarabizmu, ki pa dejansko ne predstavlja drugega kot zelo prikladno krinko za dejanske interese posameznih držav (Karsh, Karsh 1996: 381).

⁶⁴ Egipt, Palestina – sedanjí Izrael, Jordanija in Irak so bili določeno obdobje pod okriljem britanske krone.

⁶⁵ Enote UNEF so bile nameščene na egiptovski strani meje, saj Izrael ni dal soglasja za njihovo namestitev na svojem ozemlju.

4.3.5. Vojna leta 1967

Po dobrem desetletju brez večjih izbruhov nasilja so sovražnosti znova vzplamtele leta 1967, a so arabskim državam namesto pričakovanega uspeha prinesle ponižujoč poraz. V maju so se pokazala prva znamenja stopnjujočih sovražnosti, in sicer čedalje pogostejši in nasilnejši incidenti na meji med Sirijo in Izraelom kot tudi na jordansko in egiptovsko-izraelski meji ter pridružitvev Jordanije sirijsko-egiptovskemu vojaškemu zavezništvu sklenjenem 1966. Egipt se je v obdobju po sueški krizi pospešeno oboroževal v pretežni meri s pomočjo Sovjetske zveze, ki je pošiljala v državo tudi svoje inštruktorje. V obdobju pred spopadom je bilo pogosto slišati omembe palestinskega vprašanja, za katerega rešitev naj bi se arabske države zavzemale oz. ki naj bi bil glavni motiv v ozadju oboroženega napada na Izrael.⁶⁶ Premikom egiptovskih enot v sinajsko puščavo je 18. maja sledila zahteva po umiku enot UNEF iz Egipta ter zapora Akabskega zaliva za izraelske in v Izrael namenjene ladje. Navedene poteze so pomenile kršitev mirovnega sporazuma iz leta 1956. Izraelska vlada narodne enotnosti se je, soočena z grožnjami varnosti in obstoju države, odločila za napad na Egipt, Jordanijo in Sirijo. Šestdnevna vojna se je zaključila z uničujočim porazom arabskih držav.⁶⁷ Izrael je zasedel Zahodni breg, Gazo in Sinajski polotok, Golansko planoto ter si priključil tudi vzhodni del Jeruzalema.

Varnostni svet OZN je 22. novembra 1967 sprejel resolucijo št. 242, ki vsebuje določbe in načela, ki naj bi pripeljala k rešitvi konflikta. Iz vsebine resolucije velja izpostaviti obsodbo pridobivanja ozemlja z vojno. Načela, ki naj bi vodila do pravičnega in trajnega miru v regiji, pa so:

- umik izraelskih oboroženih sil iz ozemelj zasedenih v šestdnevni vojni,
- prekinitve vojskovanja,
- spoštovanje suverenosti, ozemeljske celovitosti in politične neodvisnosti vsake države v regiji,

⁶⁶ Vendar pa se vse skupaj zdi zelo daleč od resnice. Če bi arabske države dejansko vodila njihova želja po pomoči Palestincem in zavzemanje za formiranje palestinske države, bi jo lahko oblikovale že po vojni leta 1948, ko sta Jordanija in Egipt zasedla Zahodni breg in Gazo. Skupen interes arabskih držav je gotovo bil uničenje Izraela, pri čemer si je vsaka izmed njih obetala določen del ozemlja in nikakor ni hotela biti iz delitve izločena.

⁶⁷ Kljub porazu pa se arabske države niso bile pripravljene pogajati z Izraelom niti živeti v miru s to državo, kar so sklenile na kartumski konferenci Arabske lige. Podpis mirovnega sporazuma in že sama pogajanja bi pomenila priznanje izraelske države, česar pa arabske države še zdaleč niso bile pripravljene storiti. Jevtić opozarja na džihadski značaj vojn arabskih držav z Izraelom, kar ima za posledico prepoved sklepanja trajnega miru z nemuslimani. V skladu s tradicionalno islamsko teorijo vojne je prekinitve sovražnosti z nesmuslimani zgolj začasna nikakor pa ne trajna. Čeprav naj bi pozneje države v odnosu do mednarodne skupnosti raje poudarjale narodnoosvobodilni značaj vojn z Izraelom, torej osvoboditi Palestino, so v komuniciranju z domačo javnostjo še naprej izpostavljale njihovo džihadsko naravo, saj je bil to eden izmed elementov mobilizacije širših ljudskih množic. Ravno poraz l. 1967 naj bi še okrepil džihadski element v bojih z Izraelom, katerih cilj naj bila osvoboditev Palestine in uničenje judovske države (Jevtić 1989: 97–98, 101–102).

- pravica vsake države v regiji, da živi v miru, v okviru varnih in priznanih meja.

Varnostni svet OZN v resoluciji poudarja potrebo po:

- zagotovitvi svobodnega prehoda mednarodnih vodnih poti v regiji,
- pravični rešitvi begunskega vprašanja,
- zagotavljanju ozemeljske nedotakljivosti in politične neodvisnosti vsake države v regiji.

Formulacija same resolucije je zelo ohlapna in dopušča zelo različna tolmačenja, vendar pa predstavlja osnovo mirovnega procesa na Bližnjem vzhodu.⁶⁸ Združeni narodi so po koncu vojne obnovili mirovne sile UNEF.

4.3.6. Vojna leta 1973

Vnovični izbruh vojne v letu 1973 je bil za izraelsko stran pravi šok. V času judovskega praznika yom kippurja, 6. oktobra, so sirijske in egiptovske čete napadle Izrael na Golanu in ob Sueškem prekopu. V izraelskih vladnih krogih je bilo zaradi hitrega napredovanja sovražnih sil slišati tudi predloge o uporabi jedrskega orožja, ki ga je Izrael v tistem obdobju nedvomno že posedoval, oz. naj bi ravno grožnje z njegovo uporabo omogočile Izraelu, da se je izognil porazu (van Crevelt 1993: 101–110). Varnostni svet OZN je v resoluciji št. 338 sprejeti 22. oktobra sprte strani pozval k ustavitvi ognja, začetku uresničevanja resolucije varnostnega sveta št. 242 in pričetku pogajanj za doseg miru v regiji. V resoluciji št. 350 sprejet 31. maja 1974 je Varnostni svet OZN sprejel odločitev o formiranju mirovnih sil UNDOF (*United Nations Disengagement Observer Force*, Enote OZN za opazovanje premirja) na območju Golana, ki naj bi nadzorovale premirje med sprtima stranema (Sinai 1995: 631). Za doseg miru na Bližnjem vzhodu si je prizadevala tudi ameriška administracija. H. Kissinger, takratni zunanji minister, je s svojo "shuttle diplomacijo"⁶⁹ poskušal oblikovati sprejemljivo rešitev za vse tri vpletene

⁶⁸ Na spletni strani izraelskega zunanjega ministrstva so navedene izjave nekaterih predstavnikov držav v Varnostnem svetu v tistem obdobju, ki so poskušali založiti določene formulacije, uporabljene v resoluciji, v prvi vrsti gre za izpustitev besedice "the", v angleški verziji resolucije, pred "territories", tako da se formulacija glasi "from territories occupied", kar naj bi pomenilo, da naj bi se Izrael sicer umaknil z zasedenih ozemelj, vendar pa ne nujno iz vseh. Druga ohlapna formulacija pa se nanaša na varne in priznane meje, v okviru katerih naj bi države živele in za katere naj bi se Izrael umaknil. Kot je v svoji izjavi omenil ameriški predstavnik v Varnostnem svetu, naj v regiji sploh ne bi bilo varnih in priznanih meja, ampak bi bilo te potrebno šele določiti. Slednje pa se vsekakor ujema z ohlapno določitvijo ozemelj, s katerih naj bi se izraelska vojska umaknila. Iz navedenega sledi, da je vse odprto oz. da je vse mogoče.

⁶⁹ Izraz "shuttle diplomacy" je težko posloveniti. Izraz se nanaša na nenehna potovanja tujega diplomata sem in tja med dvema ali več stranmi, z namenom posredovati stališča ene strani drugi in poskušati oblikovati kompromisno rešitev.

strani, Egipt, Sirijo in Izrael.⁷⁰ Dosegel je ustavitev spopadov med vojskami sprtih strani ter delen izraelski umik ozemelj, zasedenih v vojni. Kissinger je sodeloval pri oblikovanju formule za dogovor in zagotovil ameriška sredstva za njegovo implementacijo. Verjetno pa je na pripravljenost arabske strani na iskanje miroljubne rešitve spora vplivalo dejstvo, da cilja, uničenja judovske države, niso dosegli, da jim ni uspelo pridobiti nazaj niti ozemelj, izgubljenih v prejšnji vojni. Če k temu dodamo spoznanje arabskih držav, da je Izrael postal jedrska sila, kar je pomenilo tudi asimertijo v razmerju moči v regiji, saj nobena izmed arabskih držav v regiji ni imela in še vedno nima jedrske oborožitve, se zdi, da so bile države primorane razmišljati o drugačnih poteh za osvoboditev Palestine.

Po jomkipurski vojni ni bilo nobenega oboroženega spopada med Izraelom in arabskimi sosedami, če izpustimo agresijo Izraela na Libanon. Dejansko bi lahko rekli, da se je narava konflikta spremenila. V ospredje je prišlo gverilsko vojskovanje med izraelskimi oboroženimi silami in raznimi islamskimi skupinami pod patronatom različnih vlad muslimanskih držav v regiji, ki je bilo omejeno na zasedena ozemlja in mejo z Libanomom (van Crevelt 1993: 119–121).

4.3.7. Izraelska invazija v Libanon 1982

Stalnica v zgodovini Libanona so napetosti med različnimi verskimi skupinami. Svoje pa je dodalo tudi vmešavanje drugih držav, Sirije in Izraela, poleg tega so si mnoge islamske teroristične organizacije izbrale to državo za svoje delovanje, kot na primer PLO. Številni napadi PLO na izraelsko ozemlje so spodbudili Izrael, da se je odločil za operacijo, imenovano Mir v Galileji. Eden izmed ciljev vdora izraelske vojske na ozemlje Libanona je bilo, poleg zagotovitve lastne nacionalne varnosti, tudi uničenje PLO, ki je bila zelo vplivna med Palestinci na zasedenih ozemljih poleg tega pa je pridobivala tudi mednarodno veljavo. Akcija ni prinesla zloma PLO, saj so se njene enote ob pomoči Združenih držav umaknile, vsekakor pa je uničila mrežo organizacij, ki jih je PLO oblikovala v Libanonu in so predstavljale zametke institucij palestinske državnosti in

⁷⁰ Posredovanje H. Kissingerja in uspeh njegove shuttle diplomacije je okreplil vpliv Združenih držav v regiji in s tem tudi vpliv v samem mirovnem procesu. ZDA so po vojni 1967 postale glavni dobavitelj finančne in vojaške pomoči Izraelu, vendar pa so ohranile vezi tudi z arabskimi državami v regiji Jordanijo, Iranom ter zalivskimi državami. Na drugi strani pa je Sovjetska zveza z zaostritvijo diplomatskih odnosov z Jeruzalemom in podpiranjem arabske strani in Palestinske osvobodilne organizacije zapravila možnost, da bi lahko igrala odločilno posredniško vlogo v mirovnem procesu. (Beirman 1997: 261–262).

ekonomije. V času akcije so krščanske milice ob podpori Izraela izvedle tudi pokola palestinskih beguncev v Sabri in Šatili.⁷¹

⁷¹ Izraelska preiskava o ozadju pokolov je potrdila odgovornost takratnega obrambnega ministra A. Šarona. Svojci žrtev pokolov so v Belgiji sprožili tožbo zoper sedanjega ministrskega predsednika Šarona, ki ga bremeni zločinov proti človeštvu nad palestinskimi begunci (Šurk 2002i: 4, Soban 2002a: 4).

5. REŠEVANJE BLIŽNJEVZHODNEGA KONFLIKTA PO KONCU HLADNE VOJNE

Mirovni proces na Bližnjem vzhodu, o katerem je toliko slišati, se je začel s koncem hladne vojne, vendar pa so zametki le-tega prisotni že prej. Najprej bomo na kratko orisali zgodovino mirovnega procesa, nato se bomo bolj pomudili pri mirovnem procesu, začetem konec hladne vojne, in njegovim uresničevanjem, ter morebitnimi vzroki za zastoje v samem procesu.

5.1. ZAMETKI MIROVNEGA PROCESA V HLADNI VOJNI

Predlogi za mirno rešitev bližnjevzhodnega konflikta in oblikovanje trajnega miru v regiji so se začeli pojavljati ob koncu šestdnevne vojne l. 1967. Takrat je Izrael zasedel vsa ozemlja, ki so bila v skladu z načrtom razdelitve nekdanje Palestine predvidena za oblikovanje palestinske države. Združeni narodi so v resoluciji Varnostnega sveta št. 242 Izrael pozvali k umiku z zasedenih ozemelj, vendar pa dlje od pozivov mednarodna skupnost takrat ni prišla. Nedvomno je potrebno upoštevati določena dejstva: Bližnji vzhod je strateško zelo pomembna regija, ki leži ob Sueškem prekopu, pomembni prometni povezavi z Indijskim oceanom in Perzijskim zalivom, tu pa je tudi nafta, s katero so bogate države Arabskega polotoka, Iran, Irak in tudi Afganistan. Zato ne preseneča pozornost, ki so jo velesile vedno izkazovale tej regiji. Hladna vojna s polarizacijo med ZDA in SZ je celoten konflikt le še zapletla. Nobena od velesil si ni mogla privoščiti, da bi sedela križem rok, medtem ko bi druga aktivno podpirala eno izmed sprtih strani. SZ se je tako postavila na stran arabskih držav, zlasti Sirije in Egipta⁷², ter PLO, Združene države pa so postale najpomembnejši zaveznik Izraela, Jordanije, Irana, do islamske revolucije l. 1979, ter zalivskih držav.

V obdobju hladne vojne so bili vendarle doseženi določeni premiki tudi na mirovnem področju. Najprej gre omeniti podpis mirovnega sporazuma med Izraelom in Egiptom, kar je bil velik dosežek takratne Carterjeve administracije. S sklenitvijo separatnega mirovnega sporazuma z judovsko državo so druge arabske države in PLO ostale brez najmočnejšega zaveznika, s čimer je breme uveljavitve njihovih zahtev v celoti

⁷² Tesno sodelovanje med SZ in Egiptom se je končalo s smrtjo G. A. Naserja. Njegov naslednik A. Sadat je prekinil sodelovanje s SZ in od nje julija 1972 zahteval, naj umakne svoje vojaške strokovnjake iz Egipta.

padlo na njihova ramena. Posledica takšnega enostranskega koraka Egipta sta bila suspenz članstva države v Arabski ligi in prenos sedeža organizacije iz Kaira v Tunis.

Za sam mirovni proces na Bližnjem vzhodu pa je pomembnejši Sporazum iz Camp Davida, sklenjen 17. septembra 1978. Sporazum predstavlja ogrodje za oblikovanje trajnega miru v regiji. V njem je bilo znova poudarjeno, da sta obe resoluciji Varnostnega sveta OZN št. 242 in 338 temelj za dosego miru med Izraelom in njegovimi sosedomi. Reševanje palestinskega vprašanja naj bi potekalo v treh fazah, in sicer najprej naj bi v petletnem prehodnem obdobju upravljanje Zahodnega brega in Gaze iz izraelske vojaške vlade in civilnih oblasti prešlo v roke palestinskih organov, ki bi jih izvolilo lokalno prebivalstvo. V naslednji fazi naj bi izraelska, egiptovska, jordanska in palestinska stran sklenile dogovor, v katerem bodo določene pristojnosti samoupravnih oblasti, podrobnosti o umiku in prerazporeditvi izraelskih sil. Prav tako naj bi bil sklenjen dogovor, ki bi urejal področje zunanje in notranje varnosti in javnega reda. Z oblikovanjem samoupravnih oblasti naj bi se začelo petletno prehodno obdobje, v katerem naj bi se začela pogajanja o dokončnem statusu ozemelj, njihovem odnosu s sosednjimi državami kot tudi pogajanja o sklenitvi mirovnega sporazuma med Izraelom in Jordanijo. V sporazumu so oblikovana tudi načela, ki naj bi se nanašala na vse mirovne pogodbe, sklenjene med Izraelom in njegovimi sosedomi, torej Egiptom, Jordanijo, Sirijo in Libanonom, in sicer naj bi države med seboj vzpostavile normalne odnose na temelju spoštovanja Ustanovne listine OZN, medsebojnega priznanja, opustitve ekonomskih bojkotov in zagotavljanja pravne zaščite državljanom sosednjih držav. ZDA naj bi na povabilo vpletenih strani sodelovale pri dogovorih o podrobnostih uresničevanja sklenjenih sporazumov. Varnostni svet OZN naj bi potrdil sklenjene mirovne pogodbe in skrbel za spoštovanje njihovih določb. Če se ozremo na vsebino tega dogovora, lahko ugotovimo naslednje: Združene države so si z njim zagotovile možnost za vlogo posrednika v samem mirovnem procesu, sama vsebina pa v precej pogledih spominja na Deklaracijo o načelih, podpisano v Washingtonu petnajst let za tem.⁷³

Podpis ločenega mirovnega sporazuma med Egiptom in Izraelom žal ni prinesel podobnih dogovorov s sosednjimi državami. Stvari na tej ravni so se začele premikati šele

⁷³ Podobnosti v določbah obeh dokumentov so: oblikovanje palestinskih samoupravnih oblasti, petletno prehodno obdobje, v katerem naj bi bil dosežen sporazum o dokončnem statusu zasedenih ozemelj, priznavanje legitimnih pravic palestinskega naroda. Nobeden od dokumentov eksplicitno ne govori o oblikovanju palestinske države na zasedenih ozemljih, ampak zgolj o palestinski avtonomiji oz. samoupravi, končni status pa ostaja predmet pogajanj. Na drugi strani je govor o priznanju legitimnih pravic palestinskega naroda. Vprašanje je torej, kaj se pojmuje s tem pojmom. Ustanovna listina OZN med cilji in načeli Združenih narodov omenja dve načeli: načelo enakopravnosti narodov in načelo samoodločbe narodov. E. Petrič je o načelu samoodločbe govoril kot o delu ius cogensa ali splošno obvezujoči pravni normi, vendar pa o tem med strokovnjaki ni konsenza.

po letu 1990. V vmesnem obdobju so bile oblikovane številne pobude za rešitev bližnjevzhodnega konflikta, še zlasti palestinskega vprašanja.⁷⁴ V regiji se je zgodilo več pomembnih dogodkov, ki so vplivali tudi na sam konflikt. Leta 1981 je svet pretresel atentat islamskih skrajnežev na egiptovskega predsednika A. Sadata, ki je za trenutek postavil pod vprašaj usodo mirovnega sporazuma z Izraelom. Izbruh palestinske intifade decembra 1987 je pokazal enotnost in organiziranost Palestinecev na zasedenih ozemljih, na drugi strani pa je predstavljal grožnjo izraelski varnosti, ki je izraelske vojaške enote kljub veliki premoči v oborožitvi niso mogle zajeziti. Oči svetovne javnosti, ki je spremljala dogodke na zasedenih ozemljih, je prevevalo sočustvovanje z usodo Palestinecev in obsojanje pretirane uporabe sile s strani izraelske vojske, podobno kot je zgodilo v drugi intifadi, ki je izbruhnila septembra 2000 in naj bi jo sprožil Šaronov obisk Al Akse. V ozadju obeh palestinskih vstaj je tudi dejstvo, da se kljub prizadevanjem za razrešitev konflikta s strani J. Arafata in tudi drugih držav položaj na zasedenih ozemljih ni bistveno spremenil, mirovni proces pa ni kazal možnosti za nadaljevanje. Poleg tega je to okrepilo radikalne kroge na palestinski in izraelski strani, ki so nasprotovali sklepanju miru in popuščanju zahtevam nasprotne strani. Res pa je, da je izbruh nasilja na Zahodnem bregu in Gazi spodbudil oblikovanje raznih mirovnih pobud. Intifada leta 1987 je v juniju 1988 privedla do odločitve Jordanije, da se odpove svoji vlogi v Palestini in izvede popolno administrativno in politično ločitev od svojih ozemelj zahodno od Jordana, kar je povečalo možnosti Izraela za aneksijo Zahodnega brega. V tej potezi bi lahko razumeli tudi korak v

⁷⁴ Načrt saudskega princa Fahda iz leta 1981 je predvideval umik izraelskih sil z vseh ozemelj, zasedenih v letu 1967, odpravo judovskih naselbin, zgrajenih na zasedenih ozemljih po letu 1967, zagotovitev pravic palestinskemu narodu ter odškodnine za tiste Palestinece, ki se nočejo vrniti na nekdanje domove, nekajmesečno prehodno obdobje za Zahodni breg in Gazo pod nadzorom Združenih narodov, vzpostavitev palestinske države z vzhodnim Jeruzalemom kot glavnim mestom. Arabske države so v tem načrtu videle alternativo campdavidskemu sporazumu (Binder 1982, 4). Reaganov načrt je nastal v naslednjem letu kot ameriški poskus rešitve bližnjevzhodnega konflikta, ki ga je še bolj zapletel izraelski poseg v Libanonu. V njem je predvideno medsebojno priznanje Izraelcev in Palestinecev, podobno kot v Fahdovem načrtu umik izraelskih oboroženih sil z zasedenih ozemelj, ni pa govora o palestinski državi temveč le o popolni avtonomiji Zahodnega brega in Gaze v povezavi z Jordanijo. SZ je v letih 1973–1984 oblikovala štiri mirovne načrte, katerih skupne poteze so: zahteva po umiku Izraela z vseh ozemelj zasedenih, v vojni l. 1967, oblikovanje palestinske države na Zahodnem bregu in Gazi (ta točka predstavlja ključno razliko med mirovnimi predlogi obeh velesil), priznavanje pravice do obstoja vsem državam v regiji, vključno z Izraelom, sklic mednarodne mirovne konference za dosego rešitve spora, na kateri bi sodelovale vse vpletene strani, tudi PLO, katere takrat niti Izrael niti ZDA niso sprejemale kot partnerja v pogajanjih za dosego miru (Freedman 1985: 145–156). Omeniti velja še palestinsko-jordanska mirovno pobudo iz let 1985–86 o oblikovanju jordansko-palestinske konfederacije, pobudo ameriškega zunanjega ministra Schultza iz leta 1988, ki je vsebovala predlog dvostopenjskega načrta dosege rešitve, in sicer neposredna pogajanja med izraelsko in mešano jordansko-palestinsko stranjo ter spremljajočo mednarodno bližnjevzhodno mirovno konferenco. Lahko bi rekli, da so se njegove zamisli uresničile z madridsko mirovno konferenco v novembru 1991. V Madridu so potekala neposredna bilateralna pogajanja med izraelsko delegacijo ter sirijsko, libanonsko ter jordansko-palestinsko delegacijo, ter multilateralna pogajanja, na katerih so sodelovale Rusija in Združene države kot kosponsorice mirovnega procesa, Evropska unija ter mednarodne nevladne organizacije in vladne organizacije, kot na primer Unija držav Magreba, Zalivski svet za sodelovanje (Behrendt 2000: 87–88). L. 1989 je ministrski predsednik Šamir predstavil izraelski mirovni načrt, ki je predvideval avtonomijo za Palestinece v Gazi in Zahodnem bregu, ne pa v vzhodnem Jeruzalemu ter izvedbo volitev na zasedenih ozemljih, nadaljnjo širitev judovskih naselij, zavračal je možnost formiranja palestinske države kot tudi pogajanj s PLO (Beirman 1997: 264). Izraelska stališča glede palestinske države in judovskih naselij ostajajo enaka tudi zdaj.

smeri palestinske državnosti na zasedenih ozemljih. V decembru istega leta je prišlo do zasuka v odnosu Združenih držav do PLO. ZDA, ki so se do takrat izogibale dialogu s Palestinsko osvobodilno organizacijo, so z njo začele uradni dialog.⁷⁵ Omeniti je potrebno še iransko-iraško vojno za prevlado v Perzijskem zalivu, ki se je v osemdesetih letih odvijala v regiji in v katero so posegale tudi druge države. Tako so Združene države vojaško podpirale iraški režim v boju s šiitskim Iranom.⁷⁶ Z zrušenjem iranskega šaha v revoluciji l. 1979 so izgubile pomembnega zaveznika v regiji, njegovo mesto naj bi nadomestila Saudova Arabija, v kateri je ameriška vojaška prisotnost, čeprav sprva ne ravno verjetna, postala dejstvo (Binder 1982: 3). V prvo zalivsko vojno je bil posredno vpleten tudi Izrael, ki je bil takrat že pomembna regionalna vojaška sila. Iransko-iraška vojna je imela posledice tudi za druge države v regiji, saj je bil Irak velik donator finančne pomoči arabskim državam. Več kot polovico državnega proračuna Jordanije so sestavljali finančni viri iz tujine, večino slednjih je predstavljala pomoč iz Iraka (Garfinkel 1982: 39). Z izčrpljujočo vojno so se tudi finančne možnosti Iraka zmanjšale, s tem pa tudi pomoč.

5.2. MADRIDSKA MIROVNA KONFERENCA IN SPORAZUM IZ OSLA

Devetdeseta leta 20. stoletja so prinesla resne premike tako v mednarodni skupnosti kot posledično tudi na Bližnjem vzhodu. Prvi veliki spremembi sta bila razpad SZ in konec hladne vojne. Po eni strani je bližnjevzhodni konflikt izgubil hladnovojni značaj, ko sta se obe velesili borili za prevlado v regiji tako, da sta podpirali določeno vpleteno stran. Že prihod M. Gorbačova na oblast v Sovjetski zvezi pa je liberaliziral emigracijsko politiko, kar je tisočem Judov omogočilo preselitev v Izrael, v samem Izraelu pa socialne probleme, saj so priseljenci pričakovali, da jim bo nova država ponudila boljše življenjske razmere kot njihova nekdanja domovina. Izrael je moral zagotoviti prišlekom stanovanja kot tudi zaposlitev. Najenostavnejše je bilo širiti in graditi nova naselja na zasedenih ozemljih. Sovjetska zveza je politično kot tudi materialno podpirala Palestinsko osvobodilno

⁷⁵ Zdi se, da v ozadju tega zasuka ni bila intifada kot taka, ampak v prvi vrsti spremembe, sprejete s strani PLO. Na kongresu palestinskega nacionalnega sveta so bile sprejete naslednje pomembne odločitve: enostransko je bila razglašena neodvisnost palestinske države, sprejeti sta bili resoluciji Varnostnega sveta OZN št. 242 in 338 ter obsodba terorizma. Povedano z drugimi besedami: PLO je privolila na obstoječe meje Gaze in Zahodnega brega kot na meje palestinske države, priznala Izraelu pravico do obstoja in sprejela diplomacijo kot sredstvo za rešitev konflikta na miren način (Peretz 1990: 393, Rasler 2000: 710).

⁷⁶ Irak je z ameriško pomočjo postal pomembna regionalna sila, vendar pa je predstavljal s svojimi težnjami po pridobitvi orožja za množično uničevanje grožnjo regionalnemu ravnotežju moči, ki je bilo v korist Izraela, ki je bil že takrat in je še vedno edina jedrska sila v regiji. Pridobljeno vojaško moč je pozneje v drugi zalivski vojni iraški predsednik S. Husein usmeril na Kuvajt, vendar je bila ta poteza, kot se je izkazalo kasneje, zelo nepremišljena.

organizacijo, z njenim razpadom je bil ogrožen mednarodni položaj PLO in s tem omajana tudi njena pozicija na pogajanjih z izraelsko stranjo.

Edina preostala velesila Združene države Amerike je ostala zaveznica Izraela, vendar je bilo že pred koncem hladne vojne zaznati, da imajo ZDA v regiji tudi druge interese, v prvi vrsti dostop do nafte. Ne gre pozabiti, da sta ves svet v sedemdesetih letih prizadeli dve naftni krizi, ki sta razkrili dejstvo, da imajo tudi manj razvite države v rokah precej močno orožje, s katerim lahko resno zamajejo od uvoza strateško pomembnih surovin odvisna gospodarstva razvitih držav. ZDA si s svojo politiko v regiji nikakor niso hotele nakopati sovraštva arabskih držav in so kljub podpori Izraelu vodile politiko, ki je bila sprejemljiva tudi za arabske sosede, poleg tega pa je varnost nekaterih držav Arabskega polotoka odvisna od Združenih držav. Združene države Amerike so edina država, ki lahko svojim zaveznikom ponudi vojaško kot tudi finančno pomoč. Vsekakor se ni prijetno zameriti velikanu, kar je lepo pokazala druga zalivska vojna proti Iraku, v kateri so se za nekdanjo osvojenost ameriško zastavo postavile tudi države, kot je Sirija, ki je po razpadu Sovjetske zveze izgubila glavnega vojaškega in političnega zaveznika in je morala popraviti svojo podobo v očeh Združenih držav ter si tako pridobiti politično podporo za svoje zahteve po vrnitvi Golanske planote. Sirijsko sodelovanje v koaliciji proti Iraku je ublažilo ameriške kritike sirijskega podpiranja terorizma in hegemonije v Libanonu.⁷⁷ Druga zalivska vojna je izpostavila ogroženost izraelske varnosti s strani drugih regionalnih sil, Izrael je bil namreč tarča iraškega raketnega obstreljevanja.

Če se ustavimo pri bližnjevzhodnem konfliktu, lahko ugotovimo naslednje: večjih oboroženih spopadov med vpletenimi državami po letu 1973 oz. 1982 ni bilo, vojaške aktivnosti so omejene dejansko le na zasedena ozemlja in predstavljajo grožnjo le varnosti Izraela medtem ko regionalne varnosti ne ogrožajo, palestinski begunci so razseljeni v sosednjih državah. Večjo nevarnost regionalni varnosti predstavljajo t. i. odpadniške države kot sta Irak in Iran. Lahko bi rekli, da je konflikt omejen na neki prostor, obetov, da bi utegnili priti do njegove razširitve, pa ni.⁷⁸

Druga zalivska vojna je pokazala, kot je bilo že prej omenjeno, da ni pametno razjeziti velikega brata. Napad Iraka na sosednji z nafto bogati Kuvajt je končal dolgoletno partnerstvo med Združenimi državami in Irakom, ki je bil dobrodošla protiutež Iranu. Irak je igral pomembno vlogo tudi v izraelsko-arabskem sporu, saj je podpiral delovanje PLO in se zavzemal za oblikovanje palestinske države. Nekako je hotel prevzeti vlogo države, ki

⁷⁷ Sirija je še naprej podpirala Hezbolah in si s Sporazumom iz Taife iz leta 1989 zagotovila prevlado v Libanonu.

⁷⁸ Čeprav obstajajo možnosti za eskalacijo konflikta, o katerih bo govor v nadaljevanju.

bi vodila oz. združila arabske države, ali povedano z drugimi besedami, postala temelj panarabizma. To vlogo je nekoč igral Egipt, ki pa so ga zaradi podpisa mirovnega sporazuma z Izraelom druge arabske države pahnile v izolacijo. Brez dvoma bi novonastala palestinska država postala predmet vplivanja mnogih močnih arabskih držav: Sirije, ki je gojila ambicije po oblikovanju velike Sirije, ki naj bi vključevala tudi palestinsko državo, Saudove Arabije, ki se kot država, v kateri so najpomembnejša muslimanska svetišča, čuti odgovorno za vse muslimane in Arabce, kot tudi Iraka in Irana ter Egipta. Druga zalivska vojna je za sam mirovni proces pomembna zaradi podpore, ki jo je J. Arafat izrekel S. Huseinu. S to potezo, ko je se postavil na "napačno stran", je omajal mednarodni ugled palestinske strani, ki si ga je ta pridobila konec osemdesetih let. Poleg tega je ustavitev sovjetske pomoči po razpadu države ter nato tudi finančnih donacij Saudove Arabije in Kuvajta, kar je bilo posledica palestinske podpore S. Huseinu, privedla do finančne krize PLO. V preteklosti ji je ravno s pomočjo finančne pomoči iz tujine uspelo na zasedenih ozemljih pridobiti podpornike, česar sedaj ni mogla več početi. Že v obdobju intifade se je začel krečiti tabor fundamentalistov, ki so nasprotovali mirovnemu procesu in predstavljali resnega tekmeca Arafatovi PLO. Okrepitev Hamasa je postavila pod vprašaj položaj PLO kot edinega zastopnika Palestincev, ki so ga PLO že leta 1974 na zasedanju v Rabatu priznale arabske države. Na drugi strani pa je ameriška stran zavrnila iraško zahtevo po navezavi iraškega umika iz Kuvajta z izraelskim zasedenih ozemelj.

Poleg že navedenih dejavnikov se je potrebno ozreti tudi na notranjepolitična prizorišča. Smrt iranskega voditelja Homeinija leta 1989 je ponudila možnost normalizacije odnosov med režimom Rafsandžanija ter Bushevo administracijo. V Izraelu so 1992 po petnajstih letih Likudove vladavine znova prišli na oblast laburisti. Ministrski predsednik I. Rabin je skupaj s Šasom in Meretzem oblikoval koalicijsko vlado⁷⁹. Prav tako je prišlo do spremembe na ameriškem vrhu, ki ga je l. 1993 zasedel demokrat B. Clinton in tako končal več kot desetletje trajajočo vladavino republikancev. Bližnjevzhodni mirovni proces je postal njegova zgodovinska naloga, čeprav se mu ni posrečilo, da bi jo dokončal. Glavna Clintonova prioriteta na zunanjepolitičnem področju je bila omejitev ameriških intervencij le na tista območja, kjer imajo Združene države določene interese. Na volitvah mu je veliko podporo izkazala ravno judovska skupnost. Clinton je vodil trdo

⁷⁹ Koalicijske vlade so stalnica političnega sistema v Izraelu, saj se poslanci v parlamentu volijo po proporcionalnem volilnem sistemu. V skladu z novim zakonom se ministrskega predsednika voli neposredno, medtem ko ga je prej izvolil kneset. Volitve l. 1992 so okrepile zastopstvo fundamentalističnih strank v parlamentu (Champion 1997: 307).

politiko v odnosu do Irana, Iraka in islamskih fundamentalistov, saj je navedene imel za največjo oviro mirovnemu procesu (Beirman 1997: 271).

Bližnjevzhodna mirovna konferenca v Madridu l. 1991 je za zeleno mizo zbrala vse neposredno v konflikt vpletene strani kot tudi druge zainteresirane akterje. Sirijske in palestinske zahteve⁸⁰ po vrnitvi zasedenih ozemelj ter izraelsko zavračanje formule zemlja za mir so privedla do zastoja na bilateralnih pogajanjih. Do spremembe je prišlo z že omenjeno zamenjavo na izraelskem vrhu.⁸¹ Kot rešitev iz zastoja se je ponudila ponudba norveške vlade po izvedbi tajnih pogajanj. Ta so se začela v Oslu sredi l. 1992. Njihov rezultat je bila nato v Washingtonu podpisana Deklaracija o načelih.

Prvi predpogoj, da so se neposredna pogajanja sploh začela, je bilo medsebojno priznanje obeh strani. Tako sta strani 9. septembra 1993 izmenjali pismi, v katerih je Arafat priznal Izraelu pravico do obstoja, Rabin pa je priznal PLO kot predstavnika palestinskega naroda. Nekateri analitiki ocenjujejo, da je že samo obojestransko priznanje pokazalo na neizenačenost strani oz. na premoč ene strani, ki lahko od druge šibkejši strani dejansko izsili velike koncesije, sama pa v zameno ponudi zelo malo. S tem priznanjem je izraelska stran priznala PLO le vlogo zastopnika palestinskega naroda, ni pa nikakršnega priznanja pravic palestinskega naroda do samoodločbe ali zahtev po oblikovanju lastne države (Salt 1997: 285).

Deklaracija o načelih govori o oblikovanju začasnih palestinskih samoupravnih oblasti, volitvah v svet, pristojen za Gazo in Zahodni breg, o petletnem prehodnem obdobju, ki naj bi se začelo z umikom izraelskih enot iz Gaze in Jeriha. Z omenjenim umikom naj bi se začel tudi prenos pristojnosti iz izraelske vojaške vlade in civilne administracije na pristojne palestinske organe. V pristojnosti Izraela naj bi še naprej ostala zunanja varnost in varnost Izraelcev, medtem ko naj bi odgovornost za notranjo varnost in javni red prevzele palestinske policijske enote. V okviru pristojnosti palestinskih samoupravnih oblasti naj bi prišli izobraževanje, kultura, zdravstvo, socialno skrbstvo, neposredni davki in turizem, skratka t. i. visoka politika ostaja domena Izraela, nizka politika pa stvar palestinskih oblasti. Najbolj kočljive teme so si pogajalci prihranili za konec, za pogajanja o končnem statusu, na katerih naj bi obravnavali vprašanje Jeruzalema, begunsko vprašanje, varnostne dogovore, vprašanje meja ter odnose in sodelovanje s sosednjimi državami. Zelo pomembna je klavzula, vsebovana v pogodbi,

⁸⁰ Palestinci so na madridski konferenci sodelovali v okviru jordanske delegacije.

⁸¹ Rabin je obljubil Siriji in Palestincem določene koncesije, ki pa so jih ti zavrnili. Njegova odločitev o delni zamrznitvi judovskega naseljevanja je naletela na odobravanje s strani Busheve administracije, ki je prej ravno s pogojevanjem finančne pomoči poskušala od Šamira izsiliti ustavitev naseljevanja zasedenih ozemelj (Beirman 1997: 268–269).

namreč, da dogovori, sprejeti v prehodnem obdobju, ne vplivajo na izid pogajanj o končnem statusu. To pomeni, da so stvari odprte. Druga stvar, ki jo velja omeniti, je, da dokument nikjer ne omenja možnosti oblikovanja palestinske države, ampak omenja le realizacijo legitimnih pravic in pravičnih zahtev palestinskega naroda.

Pomembna zadeva, na katero je opozarjal tudi Shahak, je getoizacija zasedenih ozemelj. Izraelske enote naj bi se umaknile le iz Gaze in Jeriha, na drugih območjih pa naj bi bile prerazporejene na območja zunaj naseljenih območij. Tudi po umiku izraelskih enot naj bi v pristojnosti Izraela ostali zunanja varnost, judovske naselbine in njihovi stanovalci, zunanji odnosi ter druge zadeve, o katerih se strani sporazumeta. Takšne določbe so pripeljale do udejanjenja načrta Mavrica barv oz. "Rainbow of colours", ki ga je oblikoval A. Šaron že leta 1977, uresničevati pa se je začel kmalu po podpisu v Deklaracije o načelih na Zahodnem bregu že julija 1994, in je danes v pretežni meri že uresničen (Šurk 2002e: 4). Namen tega načrta je zasedena ozemlja z mrežo cest, ki povezujejo judovska naselja in se izogibajo palestinskih naselij, razdeliti na enklave. To naj bi omogočilo, da bi izraelska vojska še naprej nadzorovala palestinska območja od zunaj, medtem ko naj bi nadzor od znotraj prepustila palestinskim enotam, vendar pa bi, če bi okoliščine to zahtevale, posredovala, kot se je to na primer zgodilo v preteklih štirih mesecih divjanja nasilja na zasedenih ozemljih (Šurk 2002f: 24). Omenjeni načrt dejansko predvideva segregacijo med Palestinci in Judi na zasedenih ozemljih in izgradnjo ločenega električnega in vodnega omrežja za judovske naselbine (Shahak 1997: 166–168).

5.3. SPORAZUM O GAZI IN JERIHU

V maju 1994 je bil podpisan Sporazum o Gazi in Jerihu, ki ureja podrobnosti o umiku izraelskih enot, pooblastilih palestinskih oblasti, sodelovanju med varnostnimi organi ene in druge strani. Sam umik, prerazporeditev izraelskih enot in prenos pristojnosti na pristojne palestinske organe ne spreminjajo statusa obeh območij, ta še vedno tvorijo sestavne dele zasedenih ozemelj. Pomembna je odgovornost palestinskih policijskih enot, da zagotovijo, da izraelska naselja, njihovi prebivalci ter vojaški objekti izraelske vojske ne bodo tarča sovražnosti, kot tudi da bodo v sodelovanju s izraelskimi kolegi preganjali kriminal, to z drugimi besedami pomeni, da palestinske policijske enote izvajale nadzor nad domačimi terorističnimi skupinami, lovile osumljence napadov na izraelske objekte in državljane, dejansko opravljale "nehvaležno" delo, ki so ga prej izraelske enote, po drugi

strani pa predstavlja sodelovanje varnostnih sil obeh sprtih strani neke vrste instrument za gradnjo zaupanja med njima. Tako lahko policija dejansko nadzoruje druge vplivne palestinske organizacije, ki izvajajo teroristične napade in imajo po drugi strani čedalje več privržencev med prebivalstvom ter tako predstavljajo resnega tekmeca Arafatovi PLO za oblast. Vendar pa so te organizacije izrinjene iz procesa oblikovanja samoupravnih palestinskih organov in samega mirovnega procesa, saj je Izrael priznal Palestinsko osvobodilno organizacijo kot edinega predstavnika palestinskega naroda. To ji je omogočilo ekskluzivno vlogo pri oblikovanju upravnih organov in policijskih enot, saj je v sporazumu navedena kot tista organizacija, ki bo formirala potrebne organe oz. sporočila njihovo sestavo izraelski strani.

Kaj dejansko povzroči ukinitvev izraelske civilne uprave in uvedba palestinske samouprave? Slednja nima nikakršnih pristojnosti na področju zunanje politike, čeprav lahko sklepa določene mednarodne pogodbe, vendar teh sam sporazum ne opredeljuje kot zunanjepolitičnih zadev⁸², ima pa zakonodajne, izvršilne in sodne pristojnosti. Izraelska stran si je nekako umila roke, saj bo za vse probleme, ki bodo nastali pri upravljanju teh območij, odgovorna le palestinska stran in le ta bo deležna gneva in kritik prebivalstva ter drugih organizacij. Po drugi strani ta korak še zdaleč ne pomeni, da je izraelska stran dvignila roke od Gaze in Jeriha in da bo privolila v oblikovanje palestinske države na svojem dvorišču. Nihče od izraelskih politikov ni nikoli omenil možnosti oz. izrazil podpore formiranju takšne entitete. Če sodimo iz odločitev, ki so jih sprejele izraelske vlade, ki so sodelovale v mirovnem procesu, lahko rečemo, da je v interesu Izraela preprečiti oblikovanje palestinske države oz. da je pripravljen Palestincem ponuditi le določeno stopnjo avtonomije na zasedenih ozemljih, pri čemer naj bi ta bila sestavni del izraelskega ozemlja.

5.4. SPORAZUM O OSNOVNEM PRENOSU OBLASTI IN PRISTOJNOSTI

1994 je bila podpisana mirovna pogodba med Izraelom in Jordanijo. Še prej pa sta palestinska in izraelska stran podpisali Sporazum o osnovnem prenosu oblasti in

⁸² Eden izmed atributov suverenosti je pravica države, da podpisuje mednarodne pogodbe. Sporazum poskuša na vsak način preprečiti enačenje umika in nadomestitve izraelskih oblasti s palestinskimi z eno izmed faz na poti k oblikovanju samostojne palestinske države. Končni status zasedenih ozemlje, kot je zapisano v vseh dokumentih, sklenjenih v prehodnem obdobju, je predmet pogajanj in vsebina že sklenjenih dogovorov v ničemer ne prejudicira izida pogajanj o končnem statusu.

pristojnosti, ki se nanaša na Zahodni breg. Dejansko gre za prenos pristojnosti palestinskih oblasti, ki so bile določene s sporazumom o Gazi in Jerihu, na preostali del zasedenih ozemelj. Obstaja nekaj razlik med pristojnostmi palestinskimi oblasti v Gazi in Jerihu ter Zahodnem bregu: prva razlika zaveda sama območja, za katera bo poslej odgovorna palestinska stran,⁸³ druga razlika se nanaša na zakonodajno oblast. V Jerihu in Gazi imajo palestinski organi možnost v okviru svojih pristojnosti oblikovati zakone, medtem ko oblasti na Zahodnem bregu sprejemajo le amandmaje in spremembe obstoječih zakonov, predpisov in vojaških zakonov, pri čemer je potrebno vse sprejete odločitve posredovati Izraelu, ta pa lahko tem oporeka, torej ima neke vrste pravico veta.

5.5. DRUGI SPORAZUMI, SKLENJENI MED IZRAELOM IN PALESTINSKO STRANJO

5.5.1. Začasni sporazum

Leta 1995 je bil v Washingtonu podpisan Začasni sporazum, ki nadomešča tako Sporazum o Gazi in Jerihu kot tudi Sporazum o osnovnem prenosu oblasti in pristojnosti ter Protokol o nadaljnjem prenosu oblasti in pristojnosti. Začasni sporazum podrobneje določa pristojnosti, sestavo in izvolitev sveta, ki naj bi nadomestil palestinske oblasti, oblikovane s Sporazumom o Gazi in Jerihu, ter postopek umika in prerazporeditve izraelskih vojaških enot kot tudi podrobnosti samega prenosa oblasti in pristojnosti. V drugih pogledih pa povzema določbe prej omenjenih sporazumov.

⁸³ Palestinske oblasti v Gazi in Jerihu so pristojne za naslednja področja, če naštejemo le najpomembnejša: izobraževanje, naravne rezerve, javna dela, stanovanjska politika, socialno varstvo, pokojnine, zavarovanje, telekomunikacije in pošta, verske zadeve, promet, trgovina in industrija, turizem ter kmetijstvo, zdravstvo, zaščita okolja, zaposlovanje, neposredni davki, elektrika. Pristojnosti palestinskih oblasti na Zahodnem bregu so omejene na področja kulture in izobraževanja, socialnega skrbstva, turizma in neposrednih davkov. Na obeh območjih palestinske oblasti nimajo pristojnosti na področju zunanje politike. Iz okvira njihovih pristojnosti so izvzeta judovska naselja, izraelski vojaški objekti, Jeruzalem ter seveda Izraelci, živeči na zasedenih ozemljih. Odgovornost in pooblastila za izvajanje zakonov, vključno z izvajanjem preiskav, sodnimi procesi in zapornimi kaznimi, ostaja na Zahodnem bregu v rokah obstoječih oblasti torej izraelskih oblasti na Zahodnem bregu. Palestinske oblasti nimajo pravice do oblikovanja lastne vojske, saj so edine dovoljene oborožene enote na zasedenih ozemljih enote izraelske vojske in policije.

5.5.2. Memorandum iz Wye Riverja

Memorandum iz Wye Riverja, sklenjen l. 1998, določa nadaljnjo prerazporeditev izraelskih sil. Velik poudarek je dan odgovornosti obeh strani za preprečevanje terorizma in nasilja. Zanimivo je določilo, po katerem mora palestinska stran obveščati Združene države o ukrepih, sprejetih proti organizacijam, ki izvajajo teroristične akcije. Podobno kot v prejšnjih dokumentih je omenjena prepoved nezakonitega trgovanja, proizvodnje in posedovanja orožja na zasedenih ozemljih. Poudarjena je naloga palestinske strani, da zagotovi ustrezen pravni okvir za pregon ljudi, povezanih s trgovanjem ali proizvodnjo orožja, in posameznikov, ki orožje nezakonito posedujejo. V začetku januarja 2002 odkrito pošiljko orožja, namenjeno na zasedena ozemlja, je izraelska stran uspešno izrabila za prikaz nesposobnosti palestinskih varnostnih organov in same palestinske uprave, ki naj ne bi preganjala temveč celo podpirala oboroževanje terorističnih skupin, ki nato izvajajo napade na judovske naselbine ter izraelske vojake in civiliste (Šurk 2002b: 24). Podobno kot v Začasnem sporazumu so tudi v Memorandumu omenjena določila Listine Palestinske osvobodilne organizacije, ki so neskladna z vsebino pisma o obojestranskem priznanju iz leta 1993. Memorandum izrecno prepoveduje enostranske akcije katerekoli strani, ki bi povzročile spremembo statusa zasedenih ozemelj.

5.6. ZASTOJ MIROVNEGA PROCESA

Napredovanje mirovnega procesa je l. 1996 z vnovično izvolitvijo kandidata Likuda na mesto premiera postalo vse počasnejše. Za to pa ne gre kriviti le B. Netanjahuja, ampak tudi dejstvo, da so bila tedaj na vrsti najbolj pereča vprašanja, ki so si jih pogajalci pustili za konec. Problem mirovnega procesa je ravno v podrobnostih, glede katerih se stališča vpletenih strani najbolj razhajajo. Tudi izvolitev Ehuda Baraka na položaj ministrskega predsednika, za katerega so vsi pričakovali, da bo obnovil mirovni proces, ni prinesla zelenih rezultatov, navkljub težnji ameriškega predsednika Clintona, da bi se s končanjem mirovnega sporazuma zapisal v zgodovino kot mož, ki je rešil več kot pol stoletja trajajočo bližnjevzhodno krizo.

Področja, glede katerih se najbolj krešejo stališča vpletenih strani, so vprašanje Jeruzalema, begunsko vprašanje, judovske naselbine na zasedenih ozemljih, določitev meja, varnostna vprašanja, odnosi in sodelovanje s sosednjimi državami. V skladu z

omenjenimi dokumenti naj bi končna rešitev konflikta pomenila uresničitev določb obeh resolucij varnostnega sveta št. 242 in 338.

5.6.1. Pogajanja v Tabi

Ameriški predsednik Clinton je pred zaključkom svojega mandata sprtima stranema ponudil zadnji mirovni načrt, ki se je dotikal vseh najbolj perečih vprašanj. Clintonov predlog je predvideval: delitev Jeruzalema, pri čemer naj bi suverenost nad arabskim delom prevzela palestinska stran, nad judovskim pa Izrael, palestinskim beguncem je bila priznana pravica do vrnitve v prihodnjo palestinsko državo, ne pa v Izrael, Izraelski umik z 94–97 odstotkov Zahodnega brega in popoln umik iz Gaze, na navedenih ozemljih pa naj bi bila oblikovana palestinska država (Priporočilo Skupščine ZEU št. 692 2001).

Razvoj dogodkov po izraelskih volitvah in izvolitvi A. Šarona za ministrskega predsednika je pokazal, da sta sprti strani v Tabi zamudili zgodovinsko priložnost za rešitev palestinskega vprašanja.

5.6.2. Judovske naselbine

Mednarodno humanitarno pravo ureja upravljanje okupiranih ozemelj in zaščito civilistov v obdobju vojn, in sicer 49. člen četrte Ženevske konvencije, sprejete 12. avgusta 1949, ki prepoveduje okupacijski sili premeščanje lastnega prebivalstva na okupirana ozemlja (Moeller 1999: 12). V resolucijah Združenih narodov je poudarjeno, da se omenjena konvencija nanaša tudi na ozemlja, ki jih je Izrael zasedel v vojni l. 1967.

V obdobju po zasedbi navedenih ozemelj se je začelo naseljevanje judovskih priseljencev, ki so ga spremljale razlastitve lokalnega arabskega prebivalstva. Uradna politika Izraela je že od ustanovitve države vsakemu Judu želela zagotoviti dom v Izraelu. Upoštevati je potrebno tudi demografske kazalce, ki kažejo, da populacija na zasedenih ozemljih narašča dvakrat hitreje kot v Izraelu, zato je z vidika ohranjanja razmerja med judovsko in arabsko populacijo zelo dobrodošla imigracija zlasti nekdanjih sovjetskih Judov. V prvih poglavjih diplomskega dela so že bile predstavljene ideje o obuditvi Erec Israel a, ki se jim nasproti postavljajo prav tako zgodovinsko utemeljene zahteve Arabcev po ozemlju celotne Palestine, ki je bila njihov dom, in Jeruzalemu s tretjim

najpomembnejšim svetim krajem muslimanov. Logična izpeljava iz ideje po oživitvi velikega Izraela je potreba po vnovični judaizaciji zasedenih ozemelj, ki so bila pretežno arabska. V bistvu gre za prestavitev znanega Hitlerjevega izreka "Naredite mi to deželo zopet nemško" v bližnjevzhodni kontekst. Pri tem se vse mednarodnopravne prepovedi takega početja zdijo povsem nepomembne. Dejstvo je, da je bilo v času podpisa Deklaracije o načelih 70 % zemlje na Zahodnem bregu spremenjene v državno zemljo, ki pa jo lahko najamejo le izraelski državljani judovske nacionalnosti, pri čemer je okoli 54 % te zemlje neizkoriščene. Število naseljencev se je vztrajno dvigovalo v vsem obdobju okupacije tudi med samim mirovnim procesom, čeprav da nekateri od podpisanih dokumentov prepovedujejo dejanja, ki bi lahko spremenila značaj ozemelj. Izraelska stran vse očitke palestinske strani, Sirije in celotne mednarodne skupnosti zavrača. Po njenem mnenju ne gre za naseljevanje, ampak za vračanje Judov na nekoč njihovo zemljo, do katere imajo zakonite pravice, čeprav so na njej živeli več kot pred tisoč leti. Sklicevanje na četrto ženevsko konvencijo je po izraelskem mnenju brez osnove, saj ozemlja, ki jih je Izrael zavzel v samoobrambni vojni, niso bila pod suverenostjo nobene države in ne morejo biti okupirana, poleg tega je priseljevanje Izraelcev povsem prostovoljno in ni usmerjeno k premeščanju arabske populacije. Dejstvo je, da so palestinske naselbine obdane z zemljo v državni lasti, ki je to postala po razlastitvi prvotnih lastnikov iz pretežno varnostnih razlogov. Izraelske naselbine po mnenju izraelskih oblasti še zdaleč ne vplivajo na status ozemelj, poleg tega pa ne gre za gradnjo novih, ampak le razširitve obstoječih naselij. A. Šaron je v govoru po izvolitvi na položaj premiera februarja lani napovedal, da si bo vlada pod njegovim vodstvom prizadevala za doseg sporazuma, ki bo upošteval pravico Izraela do obstoja in njegove zgodovinske pravice (Victory Speech by Prime Minister Elect Ariel Sharon). V imenu cionizma pa se bo tudi nadaljevala imigracija in naseljevanje, združeni Jeruzalem pa bo prestolnica Izraela.

Za vzpostavitev stanja, ki je bilo l. 1967, bi bilo potrebno vse judovske naselbine in njihove prebivalce odstraniti. Ta možnost, ki je bila v obdobju mandata E. Baraka sicer omenjena, je naletela na odločen odpor samih naseljencev. Odločitev o odstranitvi judovskih naselbin se zdi za judovsko stran nesprejemljiva in poleg tega je zelo malo verjetno, da bi do nje prišlo. V izraelski družbi poteka polarizacija med nacionalistično in religiozno desnico ter levičarskimi in sredinskimi strankami, pri čemer ne gre zanemariti

velikega vpliva, ki ga ima radikalna desnica na desni politični tabor⁸⁴. Omenjena polarizacija se kaže tudi v razmerju med zagovorniki in nasprotniki mirovnega procesa, prav tako pa je prisotna tudi v vojski, kjer 40 % deli stališča religiozne desnice (Champion 1997: 315). Odločitev o umiku judovskih naselbin bi pri takšni polarizaciji družbe lahko privedla do resnih notranjepolitičnih napetosti, podobno posledico bi imele odločitve o drugih nerešenih vprašanjih.

Rešitev tega vprašanja kot tudi vseh drugih odprtih vprašanj zahteva popuščanje obeh strani. Odprava vseh naselbin se ne zdi verjetna. Kompromisna rešitev, o kateri so govorili tudi na pogajanjih v Tabi, predvideva aneksijo dela judovskih naselbin s strani Izraela, medtem ko naj bi bile druge naselbine odpravljene, prebivalci pa preseljeni na izraelsko ozemlje.

5.6.3. Status Jeruzalema

Podobno kočljivo je vprašanje Jeruzalema. Resolucija Generalne skupščine OZN št. 181 je za to mesto predvidela poseben mednarodni status, kar bi lahko bila ustrezna rešitev tudi zdaj, vendar obstajajo določene ovire. Izrael je leta 1967 zasedel do takrat jordanski vzhodni Jeruzalem, že leta 1950 pa je razglasil Jeruzalem za prestolnico svoje države.⁸⁵ V pretežno muslimanskem vzhodnem delu mesta so izraelske oblasti izvajale podobno politiko kot drugod na zasedenih ozemljih. Izvajana je bila sistematična judaizacija mesta z odvzemanjem zemlje nejudovskim prebivalcem. Do leta 1977 je bilo več kot 6000 Palestincev razlaščenih proti plačilu skromne odškodnine, priseljenih je bilo okoli 200 judovskih družin, medtem ko je v mestu ostalo le 20 palestinskih družin. Izključno Judje imajo pravico do prebivališča v Jeruzalemu. Oblasti spodbujajo naseljevanje Judov v arabskem delu mesta, obenem pa prepovedujejo naseljevanje Nejudov v judovskem delu. Jeruzalem se z novimi naselbinami pospešeno širi na Zahodni breg. Palestinci na drugi strani zahtevajo oblikovanje lastne države z Jeruzalemom kot prestolnico (Shahak 1997: 169–178).

⁸⁴ Vpliv radikalne desnice se kaže v tem, da postaja desni politični tabor vse bolj militanten, etnocentričen, ultranacionalističen in s čedalje močnejšo religiozno komponento. (Champion 1997: 309) Polarizacija izraelske družbe je vidna med drugim v uboju Rabina, tesni zmagi Netanjahuja nad Perezom leta 1996.

⁸⁵ Države, ki imajo z Izraelom vzpostavljene diplomatske odnose in imajo v državi odprta svoja diplomatska predstavništva, so ta obdržale v nekdanji prestolnici Tel Avivu, saj bi njihov premik v Jeruzalem pomenil priznanje okupiranega Jeruzalema kot izraelskega glavnega mesta. Kljub govoricam o nameravani preselitvi ameriškega veleposlaništva v Jeruzalem to še naprej ostaja v Tel Avivu.

Obeti, da jim bo to uspelo, so zelo pičli. Dosedanja politika Izraela vztraja pri zagotavljanju varnosti vseh svojih državljanov ne glede na to kje živijo, kar z drugimi besedami pomeni, da je varnost judovskih naselij in njihovih prebivalcev⁸⁶ zadeva države Izrael, medtem ko je zagotavljanje javnega reda in notranje varnosti palestinskih naselij zadeva palestinske strani. Če pri tem upoštevamo dejstvo, da se gradnja novih naselij oz. širitev obstoječih ni prenehala, to pomeni, da se območje, za katero so pristojne izraelske varnostne sile, širi. Možnost, da bi Izrael poveril odgovornost za varnost judovskih naselbin v roke palestinskih oblasti, če že njihov umik ne pride v poštev, ampak postajajo te dejstvo, s katerim se bo potrebno sprijazniti, ostaja zelo malo verjetna. Obramba pred zunanjimi nevarnostmi in varovanje meja s sosednjimi državami ostajata v rokah Izraela. Takšen razvoj dogodkov bo v ne tako oddaljeni prihodnosti privedel do tega, da bo območje zasedenih ozemelj posejano z naselbinami, kar bo onemogočilo oblikovanje palestinske države, saj bi se pod njenim okriljem znašla majhna raztresena območja, na katerih je težko oblikovati politično tvorbo, kot je država, obstaja pa vsekakor možnost določene stopnje avtonomije zanje v okviru izraelske države.

Začasna kompromisna rešitev bi bil mednarodni status mesta pod okriljem OZN, kot je bil predviden v Načrtu delitve Palestine. Obe strani v Jeruzalemu vidita prestolnici lastnih držav, torej bi bilo potrebno v prehodnem obdobju določiti razdelitev mesta med obe strani. Na eni strani se ponuja delitev na zahodni judovski in vzhodni arabski del, pri čemer bi prvi pripadel Izraelu, drugi pa novi palestinski državi, vendar pa bi bilo treba takšno delitev ustrezno prilagoditi glede na dejansko stanje, mišljene so predvsem nove judovske naselbine nastale v obdobju okupacije. Glede njihove usode bi se morali strani dogovoriti, vendar bi bila kompromisna rešitev po našem mnenju podobna kot glede drugih naselbin na Zahodnem bregu. Pomembni romarski kraji oz. svetišča bi imeli poseben status, državi bi si suverenost nad takimi predeli delili, dostopa do njih pa ne bi ovirale kontrolne točke.

⁸⁶ V sporazumih, podpisanih v okviru mirovnega procesa, je govor o izraelskih naselbinah in o Izraelcih, za varnost katerih je odgovoren Izrael. Vendar pa zakonodaja zagotavlja pravico do naselitve v teh naselbinah le izraelskim državljanom judovske narodnosti (Shahak 1997: 173).

5.6.4. Begunsko vprašanje

V tem kontekstu je potrebno razumeti tudi reševanje begunskega vprašanja. Vrnitev beguncev iz begunskih centrov v sosednjih državah bi pomenila olajšanje za same države. Takšni centri, ki ne predstavljajo najboljših rešitev za ureditev begunskega položaja⁸⁷, lahko postanejo vir ogrožanja nacionalne varnosti same države gostiteljice. Pripomniti je potrebno, da ta begunska taborišča ne štejejo le nekaj sto, ampak na tisoče ljudi, ki imajo status begunca, živijo od mednarodne pomoči, z željo po vrnitvi v domovino, ki jo še spodbuja dejstvo, da države gostiteljice le teh nočejo integrirati v svojo družbo. Po ocenah izraelske strani naj bi bilo palestinskih beguncev okoli dva milijona, UNRWA navaja številko tri in pol milijona, arabski viri pa celo pet milijonov. Resolucije združenih narodov iz leta 1948 priznavajo palestinskim beguncem pravico do vrnitve v domovino ali pa vsaj kompenzacijo za izgubljeno premoženje (Viorst 2000: 49). Takšna taborišča so dejansko zelo primerno gojišče za ideje, ki jih zastopajo skrajne skupine, kot na primer Hamas ali Hezbolah. Po drugi strani bi vrnitev več milijonov pregnanih beguncev leta 1948 in njihovih potomcev na nekdanje domove v sedanjem Izraelu pomenila grožnjo notranji varnosti same države in, kot poudarjajo izraelski politiki, celo njenemu obstoju⁸⁸. Vendar pa Izrael na drugi strani z zakonom, sprejetim 5. junija 1950, zagotavlja vsem Judom pravico do prihoda v Izrael (Moeller 1999: 21). PLO se zavzema za rešitev tega problema, saj je pretežen del podpore dobivala ravno iz vrst palestinskih beguncev.⁸⁹ Seveda bi vrnitev beguncev v Izrael destabilizirala državo, kar bi lahko pomenilo prednost za šibkejšo palestinsko stran na pogajanjih z izraelsko stranjo. Če pa bi begunce vrnili na Zahodni breg in Gazo, bi to pomenilo veliko breme za palestinske oblasti in ekonomijo zasedenih ozemelj, ki je že tako ali tako zelo šibka, zapore zasedenih ozemelj so jo še dodatno omajale, pomenilo pa bi tudi oviro za izraelske načrte o postopni judaizaciji ozemelj. Trenutno edina sprejemljiva rešitev tega problema je ohranitev statusa quo, s čimer se sosednje države verjetno ne bodo strinjale. Vendar pa je res, da bi bil položaj palestinskih beguncev v teh petdesetih letih lahko že rešen, če bi bile te države pripravljene te ljudi postopno vključiti v svoje družbe, jim podeliti državljanstva in jim

⁸⁷ Boljše možnosti za rešitev statusa beguncev so vrnitev v domovino ali pa vključitev v družbo države, v kateri trenutno živijo.

⁸⁸ Svoje nasprotovanje vrnitvi palestinskih pregnancev izraelska stran opravičuje tudi z usodo tisočih pregnanih Judov iz arabskih držav, ki so pribežali v Izrael in jih je le-ta sprejel. Prav tako kot Palestinci zahtevajo izplačilo odškodnine za zaseženo premoženje postavlja podobne zahteve tudi izraelska stran.

⁸⁹ Jedro delovanja PLO je bilo v preteklosti omejeno na begunske centre v sosednjih državah, tako v Jordaniji, ki je obračunala s Palestinsko osvobodilno organizacijo v sedemdesetih letih, saj je le-ta predstavljala grožnjo osrednji oblasti, v Libanonu, kjer so oblikovali neke vrste državo v državi, ki jo je nato uničila operacija izraelske vojske Mir v Galileji.

tako omogočiti dostojno življenje. Dejansko pa so problem beguncev ohranjale kot nekakšen skrit adut v rokavu, ki bi ga v igri z Izraelom lahko kadarkoli potegnile na plano.

Trmoglavo vztrajanje vsake strani pri svoji poziciji ne bo prineslo rešitve. Postavlja se vprašanje ali se ljudje, mnogi izmed njih nikoli niso živeli na ozemlju današnjega Izraela niti nimajo posebnih vezi z zasedenimi ozemlji, saj so rojeni v tujini, sploh želijo vrniti. Posameznikom, ki se želijo vrniti, bi bilo to seveda potrebno omogočiti, pri tem pa seveda upoštevati varnostne potrebe Izraela, kar bi pomenilo, da bi se begunci naseljevali na Zahodni breg oz. Gazo. Izrael in drugi donatorji pa naj bi zagotovili finančna sredstva in materialno pomoč za vključitev beguncev v palestinsko družbo.

5.6.5. Oblikovanje palestinske države

Kakšna pa bi bila prihodnja palestinska država, je težko reči, vendar bi določene njene obrise lahko oblikovali že zdaj. Verjetno se ne bi bistveno razlikovala od drugih arabskih držav, ki jih tarejo podobni problemi: nereprezentativnosti osrednje oblasti, nedemokracija samih političnih sistemov, ki se skriva za demokratično masko ljudskih volitev, omejen dostop določenim skupinam do tekme za politično oblast⁹⁰ (Perlmutter 1994: 10–11). Če podobi nestabilne države dodamo še možnost njenega povezovanja s Sirijo, Irakom, Iranom ali katero drugo vplivno muslimansko državo, se zdi odklonilno stališče Izraela do takšne politične tvorbe na svojih mejah več kot razumljivo.

V prvi vrsti so Izraelski pomisleki glede palestinske države povezani z morebitno grožnjo izraelski nacionalni varnosti, ki bi jo le ta lahko predstavljala. B. Moeller kot možno rešitev predlaga finlandizacijo, kot jo sam imenuje, nove države. Palestina bi v skladu s sporazumom postala nevtralna obenem pa bi se obvezala, da bo preprečila možnost, da bi bilo njeno ozemlje uporabljeno za napad na Izrael. Palestinske oborožene sile bi bile po obsegu omejene in izrazito obrambnega oz. defenzivnega značaja (Moeller 1999: 19–20).

⁹⁰ Jaser Arafat se nedvomno vidi v vlogi palestinskega predsednika, njegova PLO pa kot osrednja politična sila v državi. Potrebno je upoštevati, da je na zasedenih ozemljih prisotna tudi čedalje močnejša opozicija zlasti v podobi Hamasa, pri čemer Arafat še zdaleč nima takšnega nadzora nad njo, kot bi si sam želel. Palestinske organizacije so bile vedno odvisne od podpore te ali one arabske ali muslimanske države, ki so preko njih izvajale svoj vpliv v regiji oz. poskušale pritiskati na Izrael. Zdi se malo verjetno, da bi se te z oblikovanjem palestinske države tej vlogi odpovedale. Zelo verjetno se zdi, da bi te med seboj tekmovali za prevlado v sami državi, seveda bi se vmešale tudi druge države izven regije. Slika prihodnje palestinske države bi bila po našem mnenju bolj podobna Siriji pred prihodom Hafeza al Asada na oblast, ki so jo pretresala obračunavanja med različnimi skupinami, v ozadju katerih so stale določene države sponzorke.

5.7. POMEN BLIŽNJEVZHODNEGA KONFLIKTA ZA VARNOST V SREDOZEMSKI REGIJI

Že samo dejstvo, da se cela paleta akterjev dejavno vključuje v reševanje samega bližnjevzhodnega konflikta, kaže na velik pomen, ki ga ima slednji za te akterje oz. njihove interese. V tem poglavju bomo pozornost posvetili stališčem o reševanju konflikta in vlogi vpletenih strani v reševanje konflikta, prav tako pa bomo poskušali orisati učinke, bodisi pozitivne ali negativne, ki jih potek bližnjevzhodnega mirovnega procesa ima za njihove interese v regiji.

5.7.1. Vloga velesil

Mirovni proces je potekal pod pokroviteljstvom Združenih držav Amerike kot tudi Rusije, vendar pa je sčasoma postal dejansko ameriški projekt ali točneje projekt predsednika Clintona, saj so Združene države postale glavni mirovni posrednik. Združene države so trenutno edina država v mednarodni skupnosti, ki se z državami v regiji lahko igra igro palice in korenčka. Rusija na drugi strani zelo težko igra takšno vlogo, čeprav palestinska stran meni, da bi nekdanja velesila morala v mirovnem procesu odigrati večjo vlogo, saj naj bi na Bližnjem vzhodu, v nasprotju z ZDA, še vedno uživala veliko mero spoštovanja.

Busheva administracija se vseskozi sooča z nasiljem na Zahodnem bregu in Gazi. V začetku mandata je kazalo, da nova administracija ne namerava pretežne pozornosti posvečati reševanju bližnjevzhodnega konflikta, vendar pa jo je potek dogodkov prisil ravno v to.⁹¹ Nedvomno pa se pristop Busheve administracije razlikuje od Clintonovega. Za slednjega je postal rešitev tega konflikta lasten projekt, kar je razvidno iz njegove ne le povsem posredniške vloge, temveč vloge predlagatelja možnih rešitev. Sedanji ameriški zunanji minister C. Powell je sicer izrazil ameriško zavezanost doseganju miru na temelju

⁹¹ 13. junija 2001 je bil na predlog ameriške strani sprejet načrt za prekinitev nasilja na Zahodnem bregu in Gazi in obnovitev sodelovanja na varnostnem področju, imenovan tudi Tenetov načrt. Načrt predvideva obnovitev sodelovanja na varnostnem področju med palestinskimi oblastmi in izraelsko vlado, sodelovanje pri preprečevanju terorističnih napadov in oboroženih napadov ter preganjanju storilcev, umik izraelskih vojaških sil na položaje pred 28. 9. 2000 ter odpravo zapore zasedenih ozemelj in odprtje cest, letališča in pristanišča v Gazi in mejnih prehodov. V marcu 2002 je ameriški posrednik na Bližnjem vzhodu A. Zinni oblikoval predlog za doseg premirja, ki posnema Tenetov načrt. Kljub prizadevanjem mednarodne skupnosti za končanje nasilja na palestinskih ozemljih to še naprej traja.

resolucij Varnostnega sveta OZN št. 242 in 338, vendar pa je v isti sapi dal sprtim stranem vedeti, da bodo same morale sprejemati težke odločitve, ki jih mirovni proces zahteva.

Združene države imajo v mednarodni skupnosti vlogo hegemonu, ki mu trenutno nobena druga država ni kos. Še zlasti dogodki, ki so sledili bombnim napadom 11. septembra, dajejo vtis, da so se ZDA spustile v križarsko vojno proti terorizmu, z oblikovanjem mednarodne koalicije, v smislu "Kdor ni z nami, je proti nam." Zanimiva je bila reakcija islamskih skupin na prostoru Bližnjega vzhoda, ki so znane po svojem terorističnem delovanju, ki so v en glas zanikale kakršnokoli povezanost z omenjenimi napadi. Kot je videti, so znale pravilno predvideti, da bo pobesneli velikan udaril z vso silo na tiste akterje, za katere sumi, da stojijo v ozadju napadov. Dejstvo je, da bodo v sedanji situaciji laže obračunale z vsemi režimi, ki so jim že dolgo trn v peti. Boj proti terorizmu je postal mantra ameriške zunanje politike tudi na Bližnjem vzhodu. Takšna politika ni nikakršna novost za Izrael, ki svoje napade na begunska taborišča, uboje civilistov, načrtovane odstranitve aktivistov različnih islamskih fundamentalističnih organizacij opravičuje z bojem proti terorizmu in izkazuje razumevanje do ameriške politike. Čeprav nekateri menijo, da je Izrael zelo nesamostojen pri oblikovanju svoje politike zaradi vojaške in finančne odvisnosti od ZDA, pa to le ni tako. Izrael se v tem pogledu zdi kot otrok, ki se sam odloči, kakšno bo njegovo ravnanje, vendar kljub temu vsake toliko pogleda proti materi, da bi videl morebitne odzive na svoje ravnanje. Če mama ne daje nikakršnega odziva, to pomeni, da s svojim početjem lahko nadaljuje, v primeru nestrinjanja pa svoje početje nekako opraviči ali pa ga prekrije, a z njim ne preneha. Glede na trenutno republikansko vlado v Združenih državah in njena stališča, ni pričakovati, da bodo resno zagrozili Izraelu in ga s tem prisili, naj prekine nasilje na zasedenih ozemljih. Bližnjevzhodni konflikt, ki je zdaj omejen le na izraelsko-palestinsko nasilje, ni v prvem planu ameriške politike, vendar pa tudi ni nepomemben⁹², saj druge arabske države v regiji spremljajo odločitve administracije v zvezi s palestinskim vprašanjem. V povezavi z drugimi arabskimi državami, ki so deležne ameriške vojaške in finančne pomoči, kot na primer Jordanija, Egipt, Saudova Arabija, Jemen, pa velja omeniti sledeče, da so režimi v teh državah zelo odvisni od ameriške podpore oz. se zavedajo možnosti, da v primeru preveč radikalnih zasukov v njihovi politiki lahko sledi njihova odstranitev in zamenjava z drugimi, ameriškim interesom bolj naklonjenimi, voditelji.

⁹² Bližnjevzhodni konflikt ima določeno težo v notranjepolitičnem pogledu, saj je v Združenih državah prisoten močan judovski lobi, ki ima dokaj velik vpliv na odločitve administracije.

Pomembnejše interese Združenih držav gre iskati drugje, in sicer v preprečitvi širjenja orožij za množično uničevanje v regiji, v zagotovitvi dostopa do nafte, nadzorovanju odpadniških držav oz. spremembi režimov v njih.⁹³ Ti interesi dobijo še poseben pomen ob upoštevanju že prej omenjene vojne proti terorizmu in izjav o morebitnem napadu na Irak (Hladnik-Milharčič 2002a: 1, Hladnik-Milharčič 2002b: 4). Iran prav tako ni na seznamu prijateljskih držav ZDA. Saudova Arabija, Iran in Irak so tradicionalni tekmeči za prevlado v Perzijskem zalivu. Iran in Irak, oba nekdanja zaveznika Združenih držav, sta njihovo naklonjenost izgubila in se znašla med državami osi zla. Vse tri države so bogate z nafto, vendar pa imata slednji dve to slabo lastnost, da na njihovem čelu ne sedijo voditelji po okusu ZDA in jih, česar Združene države ne skrivajo, želijo odstraniti. Stališči Rusije in ZDA se v odnosu do Irana razlikujeta, medtem ko so ZDA razočarane nad politiko iranskih oblasti, saj so pričakovale občutnejše spremembe, takšni zadržki ne ovirajo Rusije, da ne bi sodelovala z Iranom na vojaškem področju in mu pomagala pri izgradnji jedrskih elektrarn. Slednje je še posebej pomembno v luči prizadevanj tako Irana kot tudi Iraka po pridobitvi jedrske oborožitve⁹⁴, ki jo v regiji poseduje le Izrael. Bližnjevzhodni konflikt torej ni v ospredju ameriških interesov, ti namreč ležijo drugje, podobno kot je bil tudi sam mirovni proces zgodovinski projekt nekega drugega ameriškega predsednika.

V povezavi z bližnjevzhodnim konfliktom je potrebno opozoriti na neko pomembno dejstvo: Združene države imajo od konflikta korist. Ekonomija Združenih držav ustvarja veliko dobička s prodajo orožja, Bližnji vzhod pa predstavlja donosno tržišče. Umiritev razmer oz. rešitev konflikta bi lahko izničila vir zaslužka. Ob upoštevanju že zgoraj navedenih interesov ZDA dejstva, da ima Bližnji vzhod velik pomen za transport nafte z z nafto bogatih območij Kavkaza in Perzijskega zaliva do Sredozemskega morja, se zdi zelo verjetna naslednja situacija nenehno oblikovanje novih kriz v regiji. Rešitev bližnjevzhodnega konflikta bi po eni strani pomenila, ob predpostavki, da ne obstajajo države v regiji, ki so trn v peti Združenim državam, da ni nobene potrebe več po ameriški

⁹³ Izrael, ameriški zaveznik številka ena v regiji, jim je pri dosegu teh ciljev lahko v veliko pomoč. Združene države in Izrael imata v regiji skupna sovražnika Iran in Irak. Za slednjega se zdi, da so ga sankcije mednarodne skupnosti spravile na kolena. Iran pa nedvomno zlasti z vplivom, ki ga ima na nekatere skrajne islamske organizacije v regiji, lahko zaostri odnose med Izraelom in sosednjimi državami, v prvi vrsti Libanonom in Sirijo, ter tako ogrozi nacionalno varnost Izraela, resno zamaje stabilnost regije, kar ima za posledico izbruh nove vojne z arabskimi sosedami. Podobna nevarnost je obstajala po umiku izraelskih enot iz južnega Libanona, ko je prišlo do ponovnih napadov Hezbolaha na izraelske položaje (Bodansky 1999: 5).

⁹⁴ Zato sploh ne preseneča ameriško nasprotovanje izgradnji ruske jedrske elektrarne v Iranu. Kitajska in Rusija pa naj bi bili tudi glavni dobaviteljski orožja Iranu, ki po drugi strani podpira delovanje terorističnih organizacij, kot je Hezbolah. Čeprav se s finančnimi prispevki Saudove Arabije financira tako proračun palestinskih oblasti kot tudi humanitarna dejavnost Hamasa.

navzočnosti v regiji in oboroževanju "zavezniških" držav. V ameriškem rokavu pa so tudi drugi aduti, kot sta na primer Irak in Iran, ki dajejo možnost za oblikovanje novih kriznih žarišč in novo trgovanje z oborožitvijo.

Za Rusijo bi lahko trdili, da jo bolj zaposlujejo dogajanje na Kavkazu in nekdanjih sovjetskih republikah ter ekonomski in drugi notranji problemi kot pa reševanje bližnjevzhodnega konflikta. Po koncu hladne vojne in propadu Sovjetske zveze so se zunanjepolitične prioritete Rusije spremenile. Vodilno mesto, ki ga je nekdaj zasedal izraelsko-arabski spor, je pripadlo novonastalim državam na južnih mejah Rusije⁹⁵ in ruskim težnjam po ohranitvi vpliva nanje ter urejanju razmer na Kavkazu in osrednji Aziji, druga zunanjepolitična prioriteta je Perzijski zaliv, kjer poskuša Rusija najti ravnotežje med svojimi politikami do Irana, Iraka in držav članic GCC (*Gulf Cooperation Council*, Zalivskega sveta za sodelovanje). Arabsko-izraelsko področje je šele na tretjem mestu zunanjepolitičnih prioritet Rusije (Freedman 2001: 61).

Navkljub propalestinski retoriki je težko pričakovati, da bo Rusija naredila odločilnejše korake v podporo palestinskih zahtev, zlasti v pričo čedalje tesnejših odnosov med Izraelom in Rusijo. Ti so po eni strani posledica dejstva, da v Izraelu živi preko milijon rusko govorečih Judov. Državi prav tako sodelujeta na področju vojaške trgovine.⁹⁶

Steber ruske zunanje politike v regiji so odnosi z Iranom, ki so se pospešeno razvijali že od konca osemdesetih let. Rusija predstavlja glavnega dobavitelja orožja, jedrskih reaktorjev kot tudi tehnologije in znanj za izdelavo orožja Iranu.⁹⁷ Trgovina z orožjem je potekala tudi z Irakom. Dobri odnosi z Iranom so pomagali Rusiji pri urejanju kriznih točk na Kavkazu, v Čečeniji, Tadžikistanu, Azerbajdžanu in Afganistanu. Težava v ruskih odnosih z muslimanskimi državami Bližnjega vzhoda leži v dejstvu, da se tako znotraj države kot na njenih mejah, v novonastalih državah, krepi islam, zlasti radikalni islam. Predstavniki ruskih oboroženih sil so v svojih izjavah jasno označili Iran kot grožnjo ruski nacionalni varnosti.⁹⁸ Podobne obtožbe je ruska stran izrekla tudi na račun Saudove Arabije.⁹⁹

Ravno s politiko do Irana in Iraka poskuša Rusija dokazati svojo avtonomijo v odnosu do Združenih držav oz. njihove politike v regiji. Pri tem lahko računa tudi na

⁹⁵ Šest izmed novonastalih držav je muslimanskih.

⁹⁶ Državi sodelujeta pri razvoju vojaške opreme, ki jo nato prodajata tretjim državam (Freedman 2001: 61).

⁹⁷ Slednje je sprožilo konflikt med Rusijo na eni strani ter ZDA in Izraelom na drugi.

⁹⁸ Odnosi z Iranom so se ohladili ravno zaradi podpore, ki naj bi jo Iran zagotavljal čečenski strani v drugi čečenski vojni.

⁹⁹ Slednja sicer zanika, da bi dajala uradno pomoč Čečenom, ne zanika pa možnosti pomoči iz zasebnih virov (Katz 2001: 612).

pomoč nekaterih evropskih držav, ki se prav tako ne strinjajo z ameriško politiko, npr. Francije. Dejansko pa je v ozadju tesnejših stikov z Iranom in Irakom ekonomski interes, v prvi vrsti težnja izkoristiti priložnost za investicije v naftno industrijo obeh držav, kjer še nekaj časa ameriška in nekatera druga zahodna podjetja ne bodo sodelovala, na drugi strani pa tudi zaslužiti s prodajo orožja.

Rusija zaradi svoje tako ekonomske kot vojaške "nemoči" ne more aktivneje poseči v dogajanje na Bližnjem vzhodu. Morebitnim partnerkam ne more ponuditi gospodarske pomoči, saj je sama prejemnica le-te, prav tako pa jim tudi ne more zagotoviti vojaške pomoči. Na drugi strani pa je sama ravno zaradi bližine same regije in muslimanske populacije v Rusiji izpostavljena vplivu, ki ga lahko zaostritve ali spremembe situacije na Bližnjem vzhodu imajo.¹⁰⁰

5.7.2. Vloga Evropske unije

Evropska unija se poskuša v mednarodni skupnosti uveljaviti kot pomemben akter. Kljub svojim težnjam k politični uniji in oblikovanju skupne zunanje in varnostne politike države članice na zunanjepolitičnem področju še vedno vodijo dokaj samostojno politiko. Za evropske birokrate se zdi reševanje bližnjevzhodne krize zelo primerna arena za dokazovanje svoje vloge v mednarodnih odnosih (Gordon 1998: 22).

Evropska unija nedvomno ima določene interese v regiji, ti so vsekakor ekonomske narave. Poleg tega pa je treba imeti pred očmi, da so evropske države na energetskem področju zelo odvisne od dobav nafte in zemeljskega plina iz držav severne Afrike in Arabskega polotoka, na kar sta pokazala naftna šoka v sedemdesetih letih kot tudi dogajanje izpred dveh let na svetovnem naftnem trgu, ko so cene pod vplivom politike držav članic OPEC (*Organization of Petroleum Exporting Countries*, Organizacija držav izvoznic nafte) drastično poskočile. Evropska unija je v novembru 1995 s sprejetjem Barcelonske deklaracije začela Evro-mediteransko, partnerstvo imenovano tudi barcelonski

¹⁰⁰ Velik vpliv na Rusijo ima lahko morebitna otoplitev odnosov med ZDA in Iranom, ki bi za Rusijo pomenila izgubo zaveznika številka ena v regiji, pri čemer je potrebno povedati, da se stališča Rusije in Irana zlasti glede bližnjevzhodnega mirovnega procesa razlikujejo, točneje iransko oviranje mirovnega procesa škoduje interesom Rusije. Odpiranje Irana na zahod pa bi negativno vplivalo tudi na rusko ekonomijo. Nekateri ruski politični strokovnjaki tudi opozarjajo, da bi morebiten padec monarhije v Saudovi Arabiji lahko privedel na oblast skrajne islamske sile, ki bi občutneje podpirale radikalne islamske elemente v Rusiji in njenih južnih sosedah, kar bi nedvomno ogrozilo nacionalno varnost Rusije.

proces.¹⁰¹ V okviru evro-mediteranskega partnerstva so bili s sredozemskimi državami podpisani evro-mediteranski pridružitveni sporazumi¹⁰².

Barcelonski proces naj bi predstavljal dopolnilo bližnjevzhodnemu mirovnemu procesu. Osnova bližnjevzhodne politike EU je Beneška deklaracija iz 13. junija 1980.¹⁰³ Članice takratne Evropske skupnosti so se v njej izrekle za doseg miru na Bližnjem vzhodu na temelju resolucij Varnostnega sveta OZN št. 242 in 338, pravice vsake države v regiji do obstoja in varnosti, priznavanju legitimnih pravic palestinskega naroda, vključno s pravico do samoodločbe, pravici vseh držav v regiji, da živijo v miru v okviru mednarodno priznanih meja. Takratna evropska dvanajsterica je zavzela stališče, da judovske naselbine niso skladne z mednarodnim pravom in predstavljajo oviro mirovnemu procesu, prav tako pa je tudi izrazila nesprejemljivost enostranskih dejanj, katerih namen je spremeniti status Jeruzalema. Navedena stališča so bila večkrat ponovljena v dokumentih o dogajanju na Bližnjem vzhodu. Mednarodna mirovna konferenca pod pokroviteljstvom Združenih narodov, na kateri bi sodelovale vse vpletene strani, tudi Palestinska osvobodilna organizacija, naj bi bila primeren okvir za izvedbo neposrednih pogajanja med vpletenimi (Madridska deklaracija Evropske skupnosti 27. 6. 1989). Vloga, ki jo je Evropska unija imela na Madridski mirovni konferenci in tudi v nadaljevanju mirovnega procesa, je bila povsem obrobna. Sodelovala je na multilateralnih pogajanjih in bila oz. še vedno je najpomembnejši donator finančne pomoči palestinski strani.¹⁰⁴

Palestinska stran je do neke mere na EU¹⁰⁵ gledala kot na možno protiutež ameriški vlogi, ki je Rusija ni želela ali pa ni bila sposobna ponuditi. EU je pokazala v primerjavi z ZDA večjo mero razumevanja palestinskih zahtev in podprla njihova prizadevanja po

¹⁰¹ Evro-mediteransko partnerstvo tvorijo trije stebri: program ekonomsko-finančnega sodelovanja z namenom oblikovati območje blaginje, eden izmed ciljev je formiranje območja proste trgovine do l. 2010, partnerstvo na političnem in varnostnem področju z namenim oblikovanja območja miru in stabilnosti, kulturno in družbeno sodelovanje.

¹⁰² Sredozemske države, ki sodelujejo v barcelonskem procesu, so: Alžirija, Maroko, Tunizija, Egipt, Izrael, Jordanija, Libanon, Sirija, Palestinske oblasti, Turčija, Malta, Ciper. Libija ima status opazovalke. Evro-mediteranski pridružitveni sporazumi so bili sklenjeni z Izraelom, Egiptom, Jordanijo, Palestinskimi oblastmi, Egiptom, Marokom, Tunizijo, Alžirijo in Libanom, medtem ko s Sirijo še potekajo pogajanja.

¹⁰³ Deklaracija je v primerjavi z ameriški predlogi iz takratnega obdobja radikalna in spominja na mirovne predloge Sovjetske zveze.

¹⁰⁴ V obdobju med letoma 1994–2001 je skupna pomoč palestinski strani znašala 3,47 milijarde evrov, kar predstavlja 54 % vse pomoči. V prvi vrsti so bila sredstva namenjena izgradnji administrativne strukture, pomembne za delovanje palestinskih oblasti in izboljšanje življenjskih razmer prebivalstva. Unija je pomagala pri usposabljanju palestinskih policijskih enot. Veliko infrastrukture je bilo v nedavnih napadih izraelskih oboroženih sil uničene, zato ne preseneča, da je Unija razmišljala tudi o vložitvi zahteve pri Izraelu po izplačilu odškodnine (Stojanov 2002: 4).

¹⁰⁵ 25. novembra 1996 je bil imenovan poseben odposlanec EU za mirovni proces na Bližnjem vzhodu, ki pa nikoli ni bil neposredno vpleten v pogajanja. Njegov mandat obsega vzdrževanje stikov z vpletenimi stranmi, ZDA in drugimi zainteresiranimi državami, spremljanje pogajanj in možno svetovanje, prispevanje k izvajanju mednarodnih sporazumov, poročanje Svetu EU o možnostih za posredovanje EU (Orhini 2000: 77).

oblikovanju lastne države¹⁰⁶, opozarjala na kršitve človekovih pravic na zasedenih ozemljih s strani izraelskih oboroženih sil in kritizirala politiko Izraela do Palestincev. Težnje Evropske skupnosti in nato Evropske unije po igranju večje vloge v bližnjevzhodnem mirovnem procesu so naleteli na odpor Izraela kot tudi samih Združenih držav, palestinska stran pa je od Unije zahtevala večjo vključitev v proces iskanja rešitve palestinskega vprašanja.

Evropska unija si že od začetka intifade septembra 2000 prizadeva za končanje nasilja, ostro obsoja teroristične napade in spodbuja obnovo pogajanj na temelju Michellovega poročila¹⁰⁷ in Tenetovega načrta, prav tako pa se zavzema za premik v pogajanjih med Izraelom ter Sirijo in Libanom, ki so zašla v slepo ulico. ZDA, Rusijo, OZN in Evropska unija so 10. aprila 2002 objavile skupno izjavo o razmerah na palestinskih ozemljih, v kateri pozivajo strani, naj prenehajo z nasiljem, obsojajo teroristične napade in pozivajo J. Arafata, naj jih prepreči, izraelsko stran pa pozivajo k umiku iz palestinskih mest in k spoštovanju mednarodnih humanitarnih načel ter obsojajo prekomerno uporabo sile s strani izraelskih enot (Mašanović 2002: 1). Vpletene strani naj bi čim prej dosegle soglasje o Zinnijevem predlogu premirja in si prizadevale za realizacijo Tenetovega načrta in Michellovih priporočil, vključno s končanjem gradnje judovskih naselbin. ZDA, OZN, EU in Rusija pozivajo mednarodno skupnost in donatorje, naj pomagajo pri obnovitvi uničene infrastrukture in zagotavljanju humanitarne pomoči. Posebni odposlanci omenjenih štirih strani si bodo še v prihodnje prizadevali za končanje nasilja.

Evropska unija bo morala, če bo hotela igrati vidnejšo vlogo v mirovnem procesu in v regiji, razviti bolj koherentno bližnjevzhodno politiko in se aktivneje vključiti v samo oživitve mirovnega procesa kot tudi aktivneje poseči v reševanje najbolj perečih vprašanj, z oblikovanjem lastnih predlogov rešitev in prispevati finančno in ekonomsko pomoč za njihovo uresničevanje (Priporočilo Skupščine ZEU št. 692 2001).

Evropske države so glede na bližino bolj kot Združene države izpostavljene posledicam težkih razmer na Bližnjem vzhodu. Spomniti se je potrebno, da so ravno evropske države v maju 2002 sprejele Palestince, ki jih je izraelska stran razglasila za nezaželene. Iz dokumentov EU je razvidno, da Unija kot pomembno grožnjo stabilnosti in

¹⁰⁶ Suverena, miroljubna in demokratična palestinska država, ki bi jo bila Evropska unija pripravljena priznati, naj bi bile po prepričanju Unije najboljše zagotovilo izraelske varnosti (Berlinska deklaracija 25. 3. 1999).

¹⁰⁷ Pri oblikovanju omenjenega priporočila je sodeloval tudi H. Solana, Visoki predstavnik EU za skupno zunanjo in varnostno politiko.

varnosti v Sredozemlju opredeljuje politično nestabilnost držav v regiji¹⁰⁸ kot tudi slabe ekonomske razmere. Evropske države se že sedaj soočajo z velikim prilivom priseljencev iz manj razvitih držav sredozemske regije, z imigracijo pa se prenašajo v nova okolja tudi etnična nasprotja oz. konflikti. Resno oviro prizadevanjem Evropske unije pri uresničevanju njenega Barcelonskega procesa predstavlja nerešen bližnjevzhodni konflikt. Podobno velja za iniciative drugih mednarodnih organizacij, o katerih bo govor v nadaljevanju. Težava je v tem, da arabske države niso pripravljene sodelovati z Izraelom oz. so zelo zadržane do sodelovanja v iniciativah, v katerih sodeluje tudi judovska država. Skeptičnost je posledica več desetletij neurejenih odnosov med arabskimi državami in Izraelom kot tudi stagnacije mirovnega procesa in onemogoča vsakršno ekonomsko povezovanje med njimi¹⁰⁹ in dejansko blokira sodelovanje na varnostnem področju¹¹⁰.

5.7.3. Vloga Organizacije združenih narodov

Organizacija združenih narodov je podobno kot Evropska unija izključena iz neposrednih pogajanj. Vendar pa je skozi celotno zgodovino konflikta igrala pomembno vlogo tako z mirovnimi operacijami v regiji¹¹¹, skrbjo za palestinske begunce s pomočjo UNRWA, s številnimi resolucijami o bližnjevzhodnem mirovnem konfliktu, resoluciji Varnostnega sveta OZN št. 242 in 338 tvorita osnovo mirovnega procesa. Obrobna vloga, ki je namenjena organizaciji v samih mirovnih pogajanjih, niti ni tako presenetljiva. Generalna skupščina OZN po koncu dekolonizacije ne predstavlja več volilnega stroja v rokah velesil, kot ga je do tedaj. Arabske države ob podpori drugih držav članic lahko brez težav sprejemajo cele vrste resolucij, ki napadajo oz. so zelo kritične do Izraela. Varnostni svet je organ Združenih narodov, ki je pristojen za mednarodni mir in varnost in v okviru katerega velesile še lahko uveljavljajo svojo voljo oz. ščitijo svoje interese, vendar pa so pogosto njegove odločitve, čeprav obvezujoče za države članice, prezrte. Izrael do pred kratkim ni mogel sodelovati v delovanju OZN kot polnopravni član, saj ni bil član nobene

¹⁰⁸ O tej temi smo govorili v poglavju o institucijah.

¹⁰⁹ S tem jasno postavlja pod vprašaj možnost oblikovanja območja proste trgovine v Sredozemlju, enega izmed ciljev barcelonskega procesa.

¹¹⁰ Na to kažejo težave, ki jih ima Nato pri svojem mediteranskem dialogu, kot tudi Evropska unija pri napredovanju na varnostnem področju barcelonskega procesa.

¹¹¹ Mirovne operacije Združenih narodov v regiji: UNTSO (*United Nations Truce Supervision Organization*, Organizacija OZN za nadzor premirja), ki so prisotni v Egiptu, na Sinaju, Golanski planoti in v Libanonu, UNDOF (*United Nations Disengagement Observer Force*, Sile OZN za opazovanje premirja) na Golanu, UNIFIL (*United Nations Interim Force in Lebanon*, Začasne sile OZN v Libanonu).

od regionalnih skupin. Združene države so v kar nekaj primerih pokazale, da se čutijo dovolj močne v mednarodnem sistemu, da za svoje poteze ne potrebujejo soglasja varnostnega sveta oz. da lahko iz določenih zadev OZN enostavno izključijo ali pa ji namenijo le obrobno vlogo, kakršno ima organizacija v mirovnih pogajanjih. Na izraelski kot tudi na ameriški strani obstajajo razlogi za odklonilen odnos do večje vloge OZN v mirovnih pogajanjih. Palestinci, pa se zdi, da so v igri interesov v regiji spoznali, kdo ima škarje in platno in h komu se je pametno zateči po pomoč oz. od koga pričakovati nagrado za "pametne odločitve", Združeni narodi pa ostajajo instanca, na katero se obrnejo, ko se drugi ne odzovejo. Resolucija Varnostnega sveta OZN št.1397, sprejeta 12. marca 2002, predstavlja pomemben mejnik, saj je v njej prvič omenjena vizija dveh držav izraelske in palestinske.

5.7.4. Vloga Nata in OVSE

Začetek mirovnega procesa je sprožil znotraj Severnoatlantskega zavezništva pobude po tesnejšem sodelovanju z sredozemskimi državami, ki so decembra 1994 pripeljale do oblikovanja mediteranskega dialoga.¹¹² Države, ki sodelujejo v dialogu so Mavretanija, Maroko, Alžirija, Tunizija, Egipt, Izrael in Jordanija. V primerjavi z udeleženkami barcelonskega procesa je članstvo v mediteranskem dialogu manjše in ne vključuje vseh v bližnjevzhodni konflikt vpletenih strani, in sicer Sirije in Libanona. Projekta obeh mednarodnih organizacij, kot vse skozi poudarjajo v Natu (*North Atlantic Treaty Organization*, Organizacija severnoatlantskega sporazuma), naj se ne bi izključevala, ampak dopolnjevala. Cilj mediteranskega dialoga je zagotavljanje varnosti in stabilnosti v regiji, kar je cilj političnega in varnostnega stebra barcelonskega procesa, sodelovanje pa poteka na področjih: znanosti in okolja, obrambne politike in strategije, upravljanju kriz (crisis management), oboroževanja, informiranja.

Napredovanje mediteranskega dialoga ovirajo določeni dejavniki: negativna podoba in s tem povezano nezaupanje držav partnerk do Natove pobude¹¹³, zastoj mirovnega procesa in z njim povezana zadržanost arabskih držav do sodelovanja na

¹¹² Pobudo za vzpostavitev dialoga z državami v Sredozemski regiji so podobno kot v primeru evro-mediteranskega partnerstva dale sredozemske države članice Nata. V ozadju sodelovanja Nata in EU z državami na južnih in vzhodnih obalah Sredozemlja leži spoznanje, da je varnost evropske regije tesno povezana z dogajanjem na obrobju Evrope.

¹¹³ Arabske države so mnenja, da Nato po koncu hladne vojne išče novega sovražnika, to pa naj bi bile arabske države.

vojaškem oz. varnostnem področju, ki bi vključevalo Izrael¹¹⁴, neuskklajenost samih članic zavezništva o vlogi dialoga in njegovi prihodnosti¹¹⁵. Na zasedanju Nata v Pragi letos novembra naj bi bila sprejeta odločitev o preoblikovanju mediteranskega dialoga v mediteransko partnerstvo po zgledu partnerstva za mir (Aliboni 2002: 4).

Razlike v stališčih med Združenimi državami Amerike in evropskimi zaveznicami so velike, zato je skoraj nemogoče, da bi Nato lahko oblikoval koherentno politiko do Bližnjega vzhoda. Temeljne razlike v politikah EU in ZDA so: ameriška podpora, vojaška kot ekonomska, Izraelu, pomoč Evropske unije palestinski strani, ostre evropske kritike izraelske politike na zasedenih ozemljih, ameriško popuščanje Izraelu. Razlogi v ozadju razlik v pristopih EU¹¹⁶ in Združenih držav kot tudi v samem odnosu evropskih zaveznic ter ZDA do mediteranskega dialoga izhajajo iz dejstva, da je Evropa bližje sredozemski regiji in je zato tudi bolj občutljiva za grožnje, ki izvirajo iz tega prostora (terorizem, migracije, možnost raketnega napada ali uporabe orožje za množično uničevanje). Drugi razlogi so: ameriški strateški interesi v Izraelu (Izrael kot strateški zaveznik v boju proti odpadniškim državam); večji vpliv judovskega lobija v ZDA, prisotnost arabskih priseljencev v Evropi; večja odvisnost Evrope od dobave nafte in zemeljskega plina iz severne Afrike in Bližnjega vzhoda (Gordon 1998: 29–31).

OVSE (Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi) je istega leta kot Nato na zasedanju v šefov vlad in držav v Budimpešti oblikovala posebno kontaktno skupino, v kateri sodelujejo strokovnjaki iz petih sredozemskih držav: Maroka, Tunizije, Alžirije, Egipta, Izraela in Jordanije¹¹⁷. Temelj za sodelovanje so določbe Helsinške sklepne listine iz leta 1975, v kateri je omenjena tesna povezanost med evropsko varnostjo in varnostjo v Sredozemlju. Od 1995 OVSE organizira letne mediteranske seminarje. Sredozemske države se seznanjajo z delovanje misij OVSE in tudi sodelujejo pri misijah organizacije, ki nadzorujejo volitev. Namen sodelovanja s peterico sredozemskih držav je razširiti izkušnje, ki jih OVSE ima na področju mehanizmov za gradnjo zaupanja (confidence building measures) ter mehanizmov za gradnjo zaupanja in varnosti (confidence and security building measures). Glede na razmere, ki so prisotne na Bližnjem vzhodu, bi bila uporaba

¹¹⁴ S podobnimi težavami se sooča tudi EU v povezavi s varnostno-političnim stebrom evro-mediteranskega partnerstva. Kljub večletnim prizadevanje državam partnerkam ni uspelo doseči soglasja o Listini o miru in stabilnosti. Napredovanje barcelonskega procesa še posebej otežuje dejstvo, da v njem sodelujeta tudi Sirija in Libanon, ki sta zaradi neurejenih odnosov z Izraelom še posebej nezaupljivi do kakršnegakoli sodelovanja s to državo v okviru raznih multilateralnih iniciativ.

¹¹⁵ Za uspeh dialoga je pomembna podpora Združenih držav, katerih trenutni prioriteti sta širitev Nata in sodelovanje z državami jugovzhodne Evrope.

¹¹⁶ Do razlik v stališčih prihaja tudi med državami članicami Evropske unije.

¹¹⁷ Članstvo je povsem isto kot v Natovem mediteranskem dialogu razen Mavretanije.

izkušenj OVSE dobrodošla, čeprav nekateri strokovnjaki izražajo dvom v možnost prenosa mehanizmov, ki so bili uspešni v Evropi na področje Bližnjega vzhoda, saj gre za povsem drugačne družbene, kulturne, psihološke, vojaške in ne nazadnje tudi ekonomske razmere, na drugi strani pa se tudi razmere, v katerih so bili mehanizmi oblikovani v Evropi, razlikujejo od stanja na Bližnjem vzhodu, kjer ni vojaškega ravnovesja kot tudi ne sprejemanja ozemeljskega statusa *qou*. Egipčanska delegatka je na mediteranskem seminarju OVSE 2000 v Portorožu pozvala OVSE, naj se zlasti sedaj, ko je mirovni proces na mrtvi točki, aktivneje vključi v iskanje miru na Bližnjem vzhodu (Mediterski seminar OVSE v Portorožu 2000).

OVSE se je v preteklih letih v svojih misijah omejevala na države članice.¹¹⁸ Ne gre zanikati dejstva, da se v njih pojavljajo napetosti in konflikti, vendar pa bi morala organizacija več svoje energije vložiti tudi v iskanje rešitev konfliktov v sredozemskem prostoru ter razširiti in poglobiti sodelovanje z državami v njem. Oviro nadaljnjemu razvoju partnerstva predstavljajo skromna finančna sredstva, s katerimi razpolaga organizacija, kot tudi mehanizem odločanja v okviru organizacije, ki vsaki članici zagotavlja pravico veta, kot tudi različni interesi držav članic¹¹⁹ (Larrabee, Green, Lesser, Zanini 1998: 38–44).

5.7.5. Stališča arabskih držav

5.7.5.1. Sosednje države

Ob koncu se bomo pomudili še pri arabskih sosedah. S podpisom mirovnih sporazumov z Egiptom¹²⁰ in Jordanijo ostajajo neurejeni odnosi Izraela s Sirijo in Libanom. Kljub začetim in večkrat prekinjenim izraelsko-sirskim pogajanjem končne rešitve strani nista oblikovali. Sporni točki ostajata usoda Golanske planote¹²¹, katere vrnitev zahteva Sirija, ter Libanon, zlasti vprašanje vloge Sirije v državi. Libanon je za

¹¹⁸ Misije OVSE: za Kosovo, Sandžak in Vojvodino, v Skopju, Estoniji, Gruziji, Moldaviji, Latviji, Tadžikistanu, Sarajevu, Ukrajini, Čečeniji (Kozovinc 1995: priloga IV).

¹¹⁹ Zlasti med ZDA in Rusijo.

¹²⁰ Odnose med Izraelom in Egiptom po sklenitvi mirovnega sporazuma nekateri označujejo z izrazom hladni mir.

¹²¹ Sirija vztraja pri mejah, ki so veljale 4. junija 1967, čeprav so te dejansko produkt sirjskih prisvojitvev ozemlja po sklenitvi premirja leta 1949. Zanimivo pa je, da so bili na Golanu uvedeni izraelski zakoni šele leta 1981 (Sela, Kumaraswamy 2001: 14, 17).

Sirijo v ekonomskem¹²² in vojaškem smislu zelo pomemben. Stvari je nekoliko spremenil enostranski izraelski umik iz Libanona 24. maja 2000,¹²³ pri čemer je Izrael sirijski strani dal vedeti, da bo ona odgovorna za morebitne napade na Izrael s strani Hezbolaha (Bronson 2000: 103). Vendar pa Sirija v vojaškem smislu ne predstavlja resne grožnje Izraelu ali drugim sosednjim državam, čeprav je na drugi strani res, da je Sirija po vnovičnem propadu pogajanj z izraelsko stranjo zaprosila Rusijo za dobavo orožja za posodobitev oborožitve¹²⁴. Težavo na poti k sklenitvi mirovnega sporazuma med državama predstavlja zamenjava sirijskega vodstva, kjer je Bašar nasledil očeta, kar pomeni, da si bo nov predsednik moral najprej utrditi svoj položaj doma in šele na to v mednarodnem prostoru, ter da bo zelo težko odstopal od svojih zahtev in bil pripravljen na kompromise, druga ovira pa je na izraelski strani, saj so se Barak kot tudi Peres in Rabin pred njim zavezali, da bo vprašanje Golana dano na referendum (Bronson 2000: 104, Sela, Kumaraswamy 2001: 18).

Sirija ima pomembno vlogo pri sklenitvi mirovnega sporazuma z Libanonom, saj je dejanski suveren v državi.¹²⁵ Pomembno vlogo pa ima tudi pri reševanju palestinskega vprašanja. Sirija je vneta zagovornica pravic Palestincev in tudi njihov podpornica v boju proti skupnemu sovražniku Izraelu. Podpis mirovnega sporazuma s Sirijo bi ublažil njeno nasprotovanje Izraelu in zmanjšal podporo palestinski strani, s čimer naj bi bila dosega rešitve s Palestinci lažja.

Jordanija je prav tako kot Sirija doživela spremembo na prestolu in jo prestala brez večjih pretresov. Egipt, Jordanija, Tunizija in Maroko so kot odgovor na izbruh nasilja na Zahodnem bregu in Gazi odpoklicale svoje diplomatske predstavnike iz Izraela. Egipt je tudi grozil s prelomom mirovne pogodbe z Izraelom, vendar po posvetu z ameriškim predsednikom ni šel tako daleč. Dejansko arabske države v regiji zelo pogosto izražajo

¹²² Pol milijona sirijskih delavcev na delu v Libanonu je v letu 1998 v domovino nakazalo okoli 500 milijonov dolarjev svojih prihodkov (Zisser 2000: 85). Vsekakor pa bi Siriji koristila tudi odprava sankcij proti Iraku, saj bi tako zaslužila na račun transporta iraške nafte po naftovodih preko njenega ozemlja do sredozemske obale (Sela, Kumaraswamy 2001: 16).

¹²³ Izraelske enote so se v skladu z resolucijo Varnostnega sveta OZN št. 425 umaknile iz južnega Libanona. S tem so preprečile vezanje rešitve Golana z vprašanjem Libanona. Razloge za obnovitev napadov Hezbolaha na izraelsko ozemlje pa gre iskati v notranjepolitični situaciji v Libanonu, zlasti v razpravah o legitimnosti sirijske vojaške prisotnosti v državi in slabem volilnem rezultatu Hezbolaha na volitvah in izbruhu nasilja na zasedenih ozemljih po Šaronovem obisku Al Akse.

¹²⁴ Želja Sirije po pridobitvi oborožitve kaže na to, da država Izrael jemlje kot resno grožnjo svoji nacionalni varnosti. Vendar pa je potrebno opozoriti na naslednje: Sirija se sooča z resnimi ekonomskimi problemi, ki niso tuji drugim arabskim državam v regiji. V ozadju le-teh so nizka gospodarska rast, hitra rast prebivalstva, zadolženost države, brezposelnost ter težke socialne razmere (Zisser 2000: 84–86). Takšne razmere pa vodijo v politično nestabilnost in krepitev islamskih strank. Trošenje denarja za oborožitev zmanjšuje sredstva za druga področja (izobraževanje, socialno varstvo, zdravstvo ...). Situacijo, ki je značilna tudi za druge arabske države, lepo ponazarja znana ekonomska dilema med topovi in maslom: več za topove manj za maslo in obratno.

¹²⁵ Spomnimo se samo propadlega poskusa podpisa izraelsko-libanonskega mirovnega sporazuma l. 1983 zaradi nasprotovanja Sirije.

sočustvovanje ali pa podporo palestinski strani, ji tudi finančno pomagajo in dvigujejo roke v podporo resolucijam Združenih narodov ali pa Arabske lige, ki obsojajo politiko Izraela, vendar pa dlje od besed oz. groženj nikoli ne pridejo. Palestinsko vprašanje služi le kot maska, za katero lahko skrijejo lastne nacionalne interese, podobno kot to počno Američani z usti polnimi demokracije ali po novem boja proti terorizmu. Resnih odločnih korakov niso sposobne narediti, ker še zdaleč niso samostojne pri določanju svojih potez, ampak nad njimi bdi oko velikega brata. Če se ozremo nazaj, so arabske države leta 1949 imele možnost oblikovati palestinsko državo, vendar je niso izkoristile. Rešitev palestinskega vprašanja je mogoče ključ do normalizacije odnosov med Izraelom in drugimi arabskimi državami v regiji, vendar ne zaradi tega ker bi bilo slednjim tako do usode palestinskih bratov, ampak ker takšne pozicije, ki jo zagovarjajo že petdeset let, ne morejo kar na lepem spremeniti, saj bi to zanje pomenilo blamažo. S takšno potezo bi razkrile svoj dejanski obraz, ki je, če smo iskreni, znan že kar nekaj desetletij, in sicer, da arabska enotnost obstaja le na papirju. Normalizacija odnosov z Izraelom brez poprejšnje rešitve palestinskega vprašanja bi nedvomno sprožila nasprotovanje domačih javnosti kot tudi ostre kritike opozicije. Ob upoštevanju težkih razmer v arabskih državah v regiji in nezadovoljstva širših ljudskih množic bi takšen korak oblasti lahko destabiliziral marsikatero državo in zamajal režim na oblasti.

Celovita rešitev bližnjevzhodnega konflikta, s čimer je poleg rešitve palestinskega vprašanja mišljen tudi podpis mirovnih sporazumov med Izraelom na eni ter Sirijo in Libanonom na drugi strani bi povečala varnost in stabilnost v regiji. S tem bi bile odprte možnosti za regionalno sodelovanje med državami na ekonomskem, varnostnem, kulturnem in drugih področjih, ki so sedaj zaradi propada mirovnega procesa onemogočene. Poleg tega bi krepitev zaupanja med sprtimi stranmi zmanjšala potrebo držav po oboroževanju, zmanjšala izdatke za obrambo ter povečala sredstva za druge namene.

5.7.5.2. Arabska liga

Stalnica v politiki Arabske lige je podpora oblikovanju palestinske države in obsojanje izraelske politike na zasedenih ozemljih. Mirovni proces je zelo pomemben faktor v odnosih med arabskimi državami in Izraelom, pozitivni premiki v samem procesu se odražijo v izboljšanju odnosov z judovsko državo, zastoji pa v njihovi ohladitvi.

Intifada, ki jo liga podpira, in nasilje izraelskih oboroženih sil so privedli do poziva organizacije naj članice zamrznejo odnose z Izraelom, tako diplomatske, politične kot trgovinske oz. obnovijo bojkot Izraela.¹²⁶

Podobno kot Evropska unija tudi Arabska liga meni, da trajni mir temelji na načelih, izoblikovanih na Madridski konferenci, vključno z načelom zemlja za mir, obe podpirata oblikovanje palestinske države in obsojata nadaljevanje gradnje judovskih naselij na vseh zasedenih ozemljih. V nasprotju z Unijo Arabska liga Palestincem poleg pravice do samoodločbe priznava tudi pravico do samoobrambe v skladu z Ustanovno listino Združenih narodov. Arabske države se zavzemajo ne le za vrnitev beguncev v Izrael, temveč zahtevajo izplačilo odškodnine za obdobje, ko so morale prevzeti skrb zanje. Pristop Izraela k Pogodbi o neširjenju jedrskega orožja ter oblikovanje regije brez jedrskega orožja in orožja za množično uničevanje sta eden izmed temeljev trajnega miru v regiji. Takšna stališča arabskih držav ne presenečajo, saj je ravno dejstvo, da je Izrael jedrska sila, uničilo ravnotežje sil. Države članice s finančnimi sredstvi ali krediti podpirajo delovanje palestinskih oblasti. Liga izraža podporo tako Palestincem kot Sirijcem in Libanoncem v zoperstavljanju izraelski okupaciji njihovih ozemelj. Kot odgovor na nasilje na zasedenih ozemljih so arabske države zamrznile sodelovanje na multilateralnih pogajanjih, ki potekajo v okviru mirovnega procesa.

Konec februarja 2002 posredovana pobuda savdskega princa Abdulaha, ki je v bistvu ponovitev stare formule zemlja za mir, predvideva mir z arabskimi državami, ki naj bi Izrael priznale, v zameno za izraelski umik z ozemelj, zasedenih l. 1967, na katerih bi lahko oblikovali palestinsko državo (Šurk 2002n: 1). Savdski predlog je podprla tudi Arabska liga in ga vključila v Bejrutsko deklaracijo, sprejeto 28. marca 2002, ki se je pridružila vrsti mirovnih predlogov, ki jih je organizacija oblikovala v obdobju trajanja bližnjevzhodnega konflikta.

7.5.6. Drugi oboroženi konflikti v regiji

Vpliv reševanja bližnjevzhodnega konflikta na varnost sredozemske regije lahko najbolje ocenimo, če ga primerjamo z drugimi konflikti, ki so prisotni v regiji, in sicer z

¹²⁶ Takšna politika arabskih držav onemogoča sodelovanje med državami v okviru raznih mediteranskih dialogov oz. partnerstev, ki so bila omenjena v diplomskem delu.

grško-turškim sporom glede Cipra, kriznimi žarišči na Balkanu in situacijo v Perzijskem zalivu.

Ciprsko vprašanje podobno kot bližnjevzhodni konflikt že dolgo časa čaka na oblikovanje dokončne rešitve¹²⁷. Ohranjanje statusa quo obremenjuje odnose med vpletenimi stranmi in ovira medsebojno sodelovanje, kar se kaže tako pri grškem oviranju turškega približevanja Evropski uniji kot tudi sodelovanja med državama v okviru Severnoatlantskega zaveznitva, turških grožnjah z aneksijo okupiranega dela otoka, v primeru začetka pridružitvenih pogajanj med EU in Ciprom¹²⁸. Druga posledica neurejenih razmer med državami v tem prostoru je oboroževanje¹²⁹.

Posebne pomena je nedvomno pomemben strateški položaj, ki ga ima Turčija za Nato in v prvi vrsti Združene države: bližina Irana, Iraka oz. Perzijskega zaliva, Bližnjega vzhoda kot tudi Kavkaza in območij ob Kaspijskem jezeru, vseh treh regij, bogatih z nafto. Morebitno stopnjevanje konflikta med Grčijo in Turčijo glede Cipra bi pomenilo resno grožnjo varnosti v sredozemski regiji, močno pa bi zamajalo Nato¹³⁰. S tega stališča je rešitev ciprskega vprašanja pomembnejša za Nato kot pa reševanje bližnjevzhodnega konflikta. Evropski uniji bi rešitev grško-turškega spora pomenila odstranitev resne ovire procesu evropske širitve¹³¹.

V Perzijskem zalivu poteka tekma za prevlado med Saudovo Arabijo, Iranom ter Irakom. V nasprotju z ciprskim konfliktom in etničnimi spopadi na območju Balkana gre pri merjenju moči med državami za spor znotraj civilizacijskega kroga, medtem ko gre v primeru prvih dveh za medcivilizacijske konflikte. Vendar je v primeru situacije v Perzijskem zalivu prisotno vmešavanje držav iz drugih civilizacijskih krogov v zadeve znotraj islamske civilizacije. Kot je bilo že uvodoma rečeno, naj bi bilo sestavni del sožitja

¹²⁷ Zametki grško-turškega spora segajo v petdeseta leta prejšnjega stoletja, ko je grška vstaja proti britanski nadoblasti na Cipru, katere cilj je bila priključitev otoka Grčiji, naletela na odpor tamkaj živečih Turkov. Kazalo je, da je Sporazum iz Züricha iz leta 1956 uredil razmere, vendar pa je l. 1963 prišlo do vnovične napetosti med grško in turško skupnostjo na otoku. Invazija turških enot l. 1973 na Ciper in zasedba severnega dela otoka je l. 1974 privedla do razdelitve otoka, ki traja še danes (Fritzler 1995: 31–32).

¹²⁸ Na podoben način tudi nerešen bližnjevzhodni konflikt resno ovira sodelovanje med arabskimi državami in sosedami.

¹²⁹ Velik vpliv na rusko-turške odnose je imela namera o prodaji ruskih raket SAM-300 Cipru (Freedman 2001: 63).

¹³⁰ Nato kot tak je namenjen zagotovitvi varnosti svojih članic pred grožnjami zunaj organizacije. V primeru ciprskega vprašanja pa grožnja članicam prihaja od znotraj. Že samo dejstvo, da vprašanje še vedno ostaja nerešeno, nakazuje na to, da Nato ni kos reševanju odprtih varnostnih problemov, ki se pojavijo med samimi članicami. Kljub tem pa bi na drugi strani lahko rekli, da dejstvo, da po invaziji l. 1973 do večjega izbruha sovražnosti med vpletenimi stranmi ni prišlo, kaže na neko mero uspeha mednarodne skupnosti tako Združenih narodov, Nata, EU ter seveda v prvi vrsti Združenih držav pri brzdanju situacije.

Morebiten izstop Turčije iz Nata bi za seboj potegnil tudi umik vojaških baz iz države, kar bi pomenilo zmanjšanje vojaške prisotnosti zaveznitva v regiji, in bi nedvomno ogrozilo ameriške interese tako v Perzijskem zalivu, na Bližnjem vzhodu kot tudi na območju Kavkaza, zato ne preseneča dejstvo, da resnejšega pritiska na Turčijo s strani mednarodne skupnosti z namenom doseči umik iz severnega dela otoka ni bilo. Podobno lahko trdimo v primeru Izraela. Obe državi imata zaradi svoje strateške lege in bližine t. i. odpadniških držav velik pomen za ZDA.

¹³¹ Omeniti pa je potrebno tudi veliko število turških imigrantov v državah članicah EU, kar tudi vpliva na stališča in politiko Evropske unije do ciprskega vprašanja.

različnih civilizacij tudi nevmešavanje v "notranje zadeve" drugih civilizacij. Kaže pa, da so nacionalni interesi nekaterih držav močnejši. Nedvomno ima situacija v z nafto bogati regiji velik vpliv tudi na države oz. akterje iz drugih civilizacijskih krogov, na kar nakazujejo: pomoč z orožjem drugih držav izven islamskega civilizacijskega kroga eni ali drugi vpleteni strani, hitra akcija v primeru iraške zasedbe Kuvajta ter uvedba sankcij zoper Irak, ameriška osamitev Irana, ruska pomoč in sodelovanje z Iranom in Irakom in prizadevanja Rusije za omilitev iraških sankcij¹³². Poleg dejstva, da so vse tri države bogate z nafto, imajo tudi velik vpliv v okviru muslimanskega sveta¹³³. Poleg tega se pa vse tri države soočajo s težkimi notranjimi problemi. Režim v Saudovi Arabiji stoji na majavih nogah, kar je v veliki meri posledica korupcije in težkih socialnih in ekonomskih razmer v državi (Süddeutsche Zeitung 2001: 15). Gospodarstvo Iraka je zaradi sankcij utrpelo veliko škodo, Združene države aktivno podpirajo delovanje opozicije obstoječi oblasti S. Huseina, težke socialne razmere v državi prav tako prispevajo svoj delež k težki situaciji v državi. Iran se po koncu vojn z Irakom sooča s velikimi ekonomskimi težavami, ki so jih še poslabšale ameriške sankcije,¹³⁴ v varnostnem pogledu so najpomembnejša iranska prizadevanja po pridobitvi jedrske oborožitve. Dejstvo je, da ima kakršnakoli oborožena akcija na območju Perzijskega zaliva oz. Arabskega polotoka vpliv na dogajanje na naftnem trgu v smislu spremembe cen črnega zlata, to pa nedvomno vpliva tudi na gospodarstva izvoznice, še bolj pa na države uvoznice nafte.

V povezavi z varnostjo v Sredozemlju in grožnjami le tej bi lahko trdili naslednje, tiste grožnje, ki neposredno ogrožajo interese Združenih držav Amerike, Rusije in evropskih držav v regiji so do določene mere nevtralizirane, kot je to v primeru grško-turškega spora ali pa situacije v Perzijskem zalivu. Vendar pa na zmožnost oz. nezmožnost evropskih držav, da dejavno posežejo v neki konflikt in ga same rešijo, kažejo razmere v BiH kot tudi na Kosovu. Pri vsej zadevi je zanimivo, da so evropske države¹³⁵ bolj kot druge države izpostavljene vplivom dogodkov na obrobju meja Evropske skupnosti: sprejemanju beguncev, ekonomskim učinkom, ki jih imajo takšne krize, vendar je njihova sposobnost odigrati večjo vlogo pri njihovem reševanju obratno sorazmerna z

¹³² Podobna stališča so prisotna tudi v nekaterih evropskih državah: Franciji, Nemčiji, Italiji.

¹³³ V diplomskem delu smo na več mestih govorili o vlogah omenjene trojice držav v drugih muslimanskih državah in konfliktih, v katerih je ena izmed vpletenih strani muslimanska.

¹³⁴ Na težke razmere v državi kaže veliko število priseljencev iz Irana v evropskih državah.

¹³⁵ Vendar pa niso vse države v enaki meri izpostavljene vplivom konfliktov na "evropskem obrobju", kar je mogoče eden izmed dejavnikov, ki vpliva na neenotnost oz. težave pri oblikovanju enotnih pozicij do določenih mednarodnih problemov oz. kriznih situacij.

učinkovanjem kriz nanje. Šele aktivna vojaška intervencija Združenih držav v primeru obeh kriz na območju nekdanje Jugoslavije je prinesla njihovo rešitev.¹³⁶

Iz zgoraj navedenega lahko zaključimo, da bi rešitev bližnjevzhodnega konflikta povečala varnost v sredozemski regiji, vendar bi rešitev oz. odprava nekaterih drugih groženj, kot so na primer ciprsko vprašanje ter nevmešavanje v zadeve drugih civilizacij, v večji meri pripomogla k povečanju varnosti v regiji.

Na temelju izkušenj iz usode Cipra, ZRJ (Zvezne republike Jugoslavije) in BiH, ki so vse civilizacijsko heterogene države, lahko trdimo, da bi oblikovanje dveh civilizacijsko homogenih držav na območju Izraela in zasedenih ozemelj zagotavljalo večjo stabilnost in varnost kot pa ohranjanje sedanjega stanja.

¹³⁶ Na drugi strani pozna vključitev Združenih držav v reševanje omenjenih kriz oz. "nezainteresiranost" zanje kaže na to, da pomembnejši interesi ZDA v obeh primerih niso bili neposredno ogroženi.

6. SKLEP IN VERIFIKACIJA HIPOTEZ

Pol stoletja trajajoči arabsko-izraelski spor, za katerega je kazalo, da je na dobri poti do dokončne rešitve, ostaja še nadalje v ospredju svetovne pozornosti. Najbolj problematična komponenta omenjenega konflikta je palestinsko-izraelska.

Mirovni proces, ki je zašel v slepo ulico, se je tam znašel po zaslugi vpletenih strani, ki si vsaka na svoj način razlagajo svoje obveznosti in vsaka stran ima izoblikovano svojo vizijo dokončne rešitve, ki njej najbolj ustreza. Pripravljenosti za popuščanje pa trenutno ni na nobeni strani.

Če se vrnemo k v uvodu postavljeni hipotezi, bi lahko svoje ugotovitve strnili v preprost stavek: Huntington ima prav. Kot pri vsaki zadevi pa tudi tu ni stvar tako enostavna. Oblikovanje palestinske države na Zahodnem bregu in v Gazi bi predstavljalo rešitev omenjenega konflikta, saj bi tako vsak od obeh narodov živel v svoji nacionalno homogeni državi. Toda izraelska stran nikoli ni jasno izrazila svoje podpore takšni rešitvi, iz njenih potez lahko sklepamo, da se z njo še zdaleč ne strinja oz. da bo storila vse, da bi takšen razvoj dogodkov preprečila. Pogajalska in tudi siceršnja razmerja moči se nagibajo na izraelsko stran. Palestinska vojaško šibka, tudi v ekonomskem pogledu slabše razvita in od tuje pomoči odvisna stran še zdaleč ni v položaju, da bi lahko od pogajalskega partnerja izsilila določene koncesije. Kaj pa njeni zavezniki iz kroga arabskih in muslimanskih držav? Za te se nekako zdi, da so se sprijaznile z obstojem tuje judovske ali z drugimi besedami zahodne imperialne tvorbe v svojih nedrjih, vendar na verbalni ravni in v manjši meri na ravni dejanj izkazujejo tradicionalno nasprotovanje ter na drugi strani nedvoumno podporo palestinski stvari.

Sam arabsko-izraelski konflikt je teritorialno zamejen v pretežni meri na Gazo in Zahodni breg, poleg tega tudi ni prisotne nevarnosti njegove razširitve na sosednje države. Do možnega zaostrenosti konflikta lahko pride, če desni izraelski politiki uresničijo svoje ambicije in se spustijo v vojno s Palestinci z namenom pregnati te z zasedenih ozemelj v Jordanijo, ki bi jo nov val palestinskih beguncev lahko resno zamajal.¹³⁷ Trenutno nasilje na zasedenih ozemljih bi lahko zlasti v državah s pomembnim deležem palestinskega prebivalstva sprožalo nemire in demonstracije v podporo Palestincem in tako ogrožalo notranjo varnost držav. Do zaostrene situacije je že prišlo v Jordaniji in tudi v Egiptu.¹³⁸

¹³⁷ Ob upoštevanju politične razdeljenosti Izraela bi takšen poseg lahko naletel na nemajhno podporo ljudstva.

¹³⁸ Nemiri zlasti, če zajamejo širše množice, lahko ob upoštevanju lastnosti političnih sistemov teh držav, ki so bili opisani v poglavju o institucijah, resno destabilizirajo državo in lahko privedejo do podobnih poskusov v drugih državah.

Velika medijska odmevnost in tudi diplomatska pozornost, katere je deležen sam mirovni proces, ponuja veliko priložnost različnim mednarodnim akterjem, da se dokažejo in tako pridobijo ugled na mednarodnem oz. zunanjepolitičnem področju. Desetletja dolga prizadevanja OZN za rešitev situacije na Bližnjem vzhodu niso obrodila sadov. Neplodna so ostala tudi prizadevanja Evropske unije in Arabske lige. Napredovanje mirovnega procesa v devetdesetih letih 20. stoletja je mednarodno skupnost navdalo z optimizmom. Mednarodne organizacije kot na primer EU, Nato in OVSE so oblikovale pobude za sodelovanje z sredozemskimi partnerkami, in sicer evro-mediteransko partnerstvo, mediteranski dialog in mediteransko kontaktno skupino. Začetni napredek omenjenih iniciativ sta zavrla nazadovaje mirovnega procesa in z njim povezana čedalje večja zadržanost arabskih držav do sodelovanja z Izraelom, na kateremkoli področju.

Če strnemo, dve ločeni državi bi bili s teoretičnega stališča idealna rešitev, vendar pa na praktični ravni pri njenem uresničevanju naletimo na celo vrsto ovir. Arabsko-izraelski spor je po podpisu egiptovsko- in jordansko-izraelske mirovne pogodbe postal omejen le na palestinsko-izraelsko spor, čeprav je res, da tudi odnosi z Libanom in Sirijo niso urejeni. Napredovanje mirovnega procesa na vseh poteh, palestinski, sirijski in libanonski, ter oblikovanje ustreznih rešitev za vse vpletene strani in, kar je še pomembneje, dejanska uresničitev sprejetih dogovorov, bi pripomogli k povečanju varnosti in stabilnosti v sredozemski regiji in odprli možnosti za sodelovanje med državami v regiji na številnih področjih. Čeprav je po drugi strani res, da nezaupanja in sovraštva od, do pred kratkim nasprotnih strani ni moč spremeniti čez noč. Lahko rečemo, da se je prva hipoteza diplomskega dela potrdila.

Če se pomudimo pri odnosih med civilizacijami, pa lahko rečemo, da zgolj rešitev bližnjevzhodnega konflikta ni tista čarobna stvar, ki bi realnost odnosov, ki vladajo med državami oz. civilizacijami, postavila povsem na drug temelj. Formula, ki jo Huntigton ponuja za mirno sožitje civilizacij, torej spoštovanje edinstvenost vsake izmed njih, enakovrednosti ter priznavanje razlik, kakor tudi graditev dobrih odnosov na podobnostih, dejansko je formula za doseg dobrih odnosov med civilizacijami, torej druga hipoteza diplomskega dela drži.

Če pa se ozremo na sam mirovni proces, ga lahko na kratko opišemo kot političen proces, ki traja že nekaj let, v katerem so nasmejani politiki pred bliskanjem fotoaparatorov podpisali toliko in toliko dokumentov, ki si jih je vseka stran razlagala po svoje in jih tudi uresničevala v duhu teh interpretacij. Torej bi lahko rekli, da gre za proces, ki se vodi od zgoraj navzdol. Težava je ravno v tem, da na spodnji ravni ni bilo tektonskih premikov.

Običajno življenje ljudi se zaradi nekaj skromnih črk na prvovrstnem papirju ni spremenilo. Enaki so ostali njihova miselnost, pogledi in razumevanja stvari kakor tudi predsodki, ki jih gojijo do drugačnih. Uveljavitev čarobne Huntingtonove formule na mikroravni, če z njo označimo raven odnosov med dvema narodoma iz različnih civilizacijskih blokov, je težavna in zahteva desetletja, kajti kulture ni mogoče spremeniti čez noč. Po našem mnenju je ravno prepad med spremembami v političnih vrhovih držav in naziranji množic razlog, zakaj mirovni proces ni stekel oz. zakaj dejansko ne poteka gladko.

Če uvidimo kako težak in dolgotrajen je proces spreminjanja kultur in njihovega prilagajanja spremenjenih razmeram na ravni posameznih narodov oz. njihovih kultur, lahko sklepamo kako dolgotrajen je šele takšen proces na ravni civilizacij. Kulture in civilizacije, če zanje menimo, da potem ko so enkrat oblikovane, začnejo živeti svoje življenje, so tvorbe, ki si prizadevajo za svojo ohranitev in so zelo toge oz. se spreminjajo zelo počasi. Spreminjanje odnosov med civilizacijami, ki so jih zaznamovala tisočletja različnih izkušenj v stikih ene z drugo ter v njih izoblikovani prastrahovi, terja stoletja. O takšnih spremembah, ki naj bi pripeljale do lepše in harmonične prihodnosti civilizacij, je vsekakor lažje pisati, kot pa jih prenesti v prakso.

Empirične raziskave veljavnosti Huntingtonovih tez o čedalje večji konfliktnosti odnosov med zahodno civilizacijo in drugimi, še zlasti med zahodno civilizacijo in islamom, so postavile njegove teze pod vprašaj, saj po koncu hladne vojne o takšnih spremembah ne moremo govoriti. Huntingtonu kot ameriškemu znanstveniku bi lahko očitali določeno neobjektivnost ali pristranost v načinu, kako prikazuje islam kot prihodnjega sovražnika številka ena zahodne civilizacije. Zato tudi ne preseneča, da so se po terorističnih napadih 11. septembra in reakciji ameriške administracije nanje začela v medijih pojavljati ugibanja o toliko pričakovanem trku civilizacij. Podobno kot za vsemi podobnimi "križarskimi pohodi" so v ozadju vedno stali čisto preprosti nacionalni interesi držav, nič drugače ni niti v tem primeru. Huntingtona bi lahko po našem prepričanju šteli za teoretika, ki veliko več pove o samem ozadju ameriškega delovanja v mednarodni skupnosti in tudi z zornega kota ameriškega teoretika ter pripadnika zahodne civilizacije gleda na mednarodne odnose in o njih tudi razpravlja.

7. VIRI

KNJIGE

1. Barle, Andreja, Mirjam Počkar, Bojana Novak Fajfar (1995) *Sociologija: gradivo za srednje šole*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
2. Beirman, David (1997) The role of the United States as an Initiator and Intermediary in the Arab-Israeli-Palestinian Peace Process: Comparing the approaches of the Bush and Clinton Administration. V Paul J. White in William S. Logan (ur.) *Remaking the Middle East*, 259-274. Oxford: Berg.
3. Bennett, LeRoy (1995) *International Organizations: Principles and Issues*. Prentice Hall: Eaglewood Cliffs.
4. Bowker, John (1999) Enciklopedija verstev sveta. Ljubljana: Slovenska knjiga.
5. Buzan, Barry (1991) *People, States and Fear: an Agenda for the International Security Studies in the Post-Cold Era*. Hertfordshire: Harvst Weatsheaf.
6. Champion, Daryl (1997) Religious Fundamentalism-A Threat to Israel?. V Paul J. White in William S. Logan (ur.) *Remaking the Middle East*, 297-330. Oxford: Berg.
7. Choeiri, Youssef M. (1997) *Islamic Fundamentalism: revised edition*. London: Pinter.
8. Debeljak, Aleš (1995) *Oblike religiozne imaginacije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
9. Fritzler, Marc (1995) *NATO: Stichwort*. München: Wilhelm Heyne Verlag.
10. Gordon, Philip H. (1998) *The transatlantic Allies and the Changing Middle East*. Oxford: Oxford University Press.
11. Grizold, Anton (1999) *Evropska varnost*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
12. Hague, Rod, Martin Harrop in Shaun Breslin (1992) *Comparative Government and Politics: An Introduction*. London: Mackmillan.
13. Hobsbawm, Eric (2000) *Čas skrajnosti: svetovna zgodovina 1914-1991*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
14. Huntington, Samuel P. (1994) *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster.
15. Jevtić, Miroljub (1989) *Savremeni džihad kao rat*. Beograd: Nova knjiga.
16. Južnič, Stane (1993) *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
17. Kuper, Adam (1998) *Antropologija in antropologi*. Šentilj: Aristej.

18. Lake, A. David (1997) Regional security complexes: A Systems Approach. V David A. Lake in Patrick M. Morgan (ur.) *Regional Orders: Building security in a New World*, 45-67. University Park: The Pennsylvania State University Press.
19. Larrabee, Stephen, Jerrold Green, Ian O. Lesser, Michele Zanini (1998) *Nato's Mediterranean Initiative: Policy Issues and Dilemmas*.
<http://www.rand.org/publications/MR/MR957.pdf> (27.4.02).
20. Malinowski, Bronislaw (1995) *Znanstvena teorija kulture*. Ljubljana: Studio Humanitatis.
21. Morgan, M. Patrick (1997) Regional Security Komplekses and Regional Orders. V David A. Lake in Patrick M. Morgan (ur.) *Regional Orders: Building security in a New World*, 20-42. University Park: The Pennsylvania State University Press.
22. Repe, Božo (1996) *Naša doba: oris zgodovine 20. stoletja, učbenik za 4. razred gimnazije*. Ljubljana: DZS.
23. Sadiki, Larbi (1997) The Impasse of Liberalising Arab Authoritarianism: The Cases of Algeria and Egypt. V Paul J. White, William S. Logan (ur.) *Remaking the Middle East*, 59-85. Oxford: Berg.
24. Salt, Jeremy (1997) History and the Meaning of the Disaster: Arab and Palestinian Politics from 1948-1993. V Paul J. White in William S. Logan (ur.) *Remaking the Middle East*, 297-330. Oxford: Berg.
25. Shahak, Israel (1997) *Open Secrets: Israeli Foreign and Nuclear Policies*. London, Chicago: Pluto Press.
26. Svetovna zgodovina: od začetkov do danes (1976). Ljubljana: Cankarjeva založba.
27. van Creveld, Martin (1993) *Nuclear Proliferation and the Future of Conflict*. New York: Free Press.
28. Weber, Mark (1993) *The Zionist Terror Network: Background and Operations of the Jewish Defense League and Other Criminal Zionist Groups*.
<http://www.ihr.org/books/znt.html> (1.6.02).

ČLANKI

29. Aliboni, Roberto (2002) *Between Dialogue and Partnership: What North-South Relationship Across the Mediterranean?*. <http://www.nato.int/med-dial/2002/AIA-2002.pdf> (27.4.02).

30. Alterman, Jon B. (2000) Egypt: Stable, but for How Long?. *The Washington Quarterly* 23(4), 107-118.
31. Behrendt, Sven (2000) Die israelisch-palästinensischen Geheimverhandlungen von Oslo 1993. *Zeitschrift für Internationale Beziehungen* 7 (1), 79-107.
32. Binder, Leonard (1982) United States Policy in the Middle East: Toward a Pax Saudiana. *Current History* 81(471), 1-4, 40-42.
33. Bodansky, Yossef (1999) Russian Strategic Relations with Iran are "Crumbling". *Defense & Foreign Affairs Strategic Policy* 27(10), 4-5.
34. Bronson, Rachel (2000) Syria: Hanging Together or Hanging Separately. *The Washington Quarterly* 23(4), 91-105.
35. Debeljak, Aleš (1994) "Islamska sveta vojna" med duhom in telesom. *Časopis za kritiko znanosti, domišljivo in novo antropologijo* 22(170-171), 11-26.
36. Freedman, Robert O. (1985) Moscow and the Middle East Peace Settlement. *The Washington Quarterly* poletje 1985, 143-161.
37. Freedman, Robert O. (2001) Russian Policy toward the Middle East: the Yeltsin Legacy and the Putin Challenge. *The Middle East Journal* 55(1), 58-90.
38. Fox, Jonathan (2001) Two Civilizations and Ethnic Conflict: Islam and the West. *Journal of Peace Research* 38(4), 459-472.
39. Garfinkel, Adam M. (1982) Jordan and Arab Polarization. *Current History* 81(471), 22-25, 39-40.
40. Hudson, Michael C. (1983) The Palestinians After Lebanon. *Current History* 82(480), 5-9, 34.
41. Karsh, Efraim, Inari Karsh (1996) Reflections on Arab Nationalism. *Middle Eastern Studies* 32(4), 367-392.
42. Katz, Mark N. (2001) Saudi-Russian Relations in the Putin Era. *The Middle East Journal* 55(4), 603-622.
43. Kriesberg, Louis (2001) Mediation and the Transformation of the Israeli-Palestinian Conflict. *Journal of Peace Research* 38(3), 373-392.
44. Maoz, Ifat (2000) An Experiment in Peace: Reconciliating_aimed Workshop of Jewish-Israeli and Palestinian Youth. *Journal of Peace Research* 37(6), 721-736.
45. Moeller, Bjoern (1999) *Three futures for Israel and Palestine*. <http://www.copri.dk/copri/researchers/moeller/moeller/ISR-PAL.doc>

46. Moeller, Bjoern (2001) *Global, National, Societal and Human Security: A General Discussion with a Case Study from the Middle East*.
<http://www.copri.dk/copri/researchers/moeller/moeller/ISR-PAL.doc>
47. Peretz, Don (1990) The Intifada and the Middle East Peace. *Survival* 32(5), 387-401.
48. Perlmutter, Amos (1994) Arafat's Police State. *Foreign Affairs* 72(1), 8-12.
49. Rasler, Karen (2000) Shocks, Expectancy Revision, and the Descalation of Protracted Conflicts: the Israeli-Palestinian Case. *Journal of Peace Research* 37(6), 699-720.
50. Russett, Bruce M., John R. Oneal, Michaelene Cox (2000) Clash of Civilizations, or Realism and Liberalism Déjà Vu? Some Evidence. *Journal of Peace Research* 37(5), 583-608.
51. Sela, Avraham, Kumaraswamy P.R. (2001) The Perils of Israeli-Syrian Diplomatic Stalemate. *Security Dialogue* 32(1), 11-25.
52. Sinai, Joshua (1995) United Nations and non-United Nations Peace-keeping in the Arab-Israeli Sector: Five Scenarios. *The Middle East Journal* 49(4), 629-644.
53. Viorst, Milton (2000) Middle East Peace: Mirage on the Horizon?. *Washington Quaterly* 23(1), 41-54.
54. Zisser, Eyal (2000) Clues to the Syrian Puzzle. *The Washington Quaterly* 23(2), 79-90.
55. Baković, Zoran (2002) Korak iz komunizma prek terorizma. *Delo*, 28.1.: 5.
56. Gogala, Viljem (2002) Na pragu globalne diktature. *Delo Sobotna priloga*, 12.1.: 12-13.
57. Hladnik-Milharčič, Ervin (2002a) Predračun za drugi fazo: Združene države Amerike proti osi zla. *Delo*, 12.2.: 1.
58. Hladnik-Milharčič, Ervin (2002b) Najbolje je zmagati še pred prvim strelom. *Delo*, 14.2.: 4.
59. Kennedy, Paul (2002) Orel je pristal: Amerika kot svetovno policaj. *Delo Sobotna priloga*, 9.2.: 16-17.
60. Keinon, Herb (2001) Taba talks end 'close to accord'. *The Jerusalem Post*, 28.1.,
<http://www.jpost.com/Editions/2001/01/28/News/News.20323.html>.
61. Kramžar, Barbara (2002) Slepó mirovniška Evropa, do zob oborožena Amerika. *Delo Sobotna priloga*, 9.2.: 7.
62. Mašanović, Božo (2001) Evrovojaki za Afganistan: zasedanje EU v Laeknu. *Delo*, 15.12.: 1.
63. Reuters (2002) Marshallov načrt za Palestince. *Nedelo*, 10.2.: 3.

64. Shahak, Israel (1994) *Israel's State-Assisted Terrorism: "Settlers" as Armed Combatants*. <http://www.washington-report.org/backissues/0294/9402016.htm> (1.6.02).
65. Shahak, Israel (1998) *The Real Significance of the Attempted Israeli Assassination of Khaled Meshal in Jordan*. http://www.mideastfacts.com/shk_mosd_9801.html (1.6.02).
66. Soban, Branko (2002a) Duh Sabre in Šatile. *Delo*, 26.1.: 4.
67. Soban, Branko (2002b) Odgovor Huntingtonu. *Delo*, 15.2.: 5.
68. Stojanov, Veso (2002) Evropa proti Izraelu. *Delo*, 29.1.: 4.
69. Süddeutsche Zeitung (2001) Korupcija žre svoje otroke: Saudova Arabija-orjakinja na majavih nogah. *Delo Sobotna priloga*, 15.12.: 15.
70. Vidmajer, Saša (2002) Govor kot pridiga, vojna kot terapija. *Delo*, 16.2.: 4.
71. Vize, Michael (1997) Brothers, the Dear. *Kol Haeir*, 14.11.: 3.
<http://www.hebron.com/israeli-terrorist-organisations-111697.html> (1.6.02).
72. Šurk, Barbara (2002a) Militantnost dozori na barikadah. *Delo*, 7.1.: 4.
73. Šurk, Barbara (2002b) Šaron hoče "strateško" premirje. *Delo*, 7.1.: 24.
74. Šurk, Barbara (2002c) Premora v vojni je konec. *Delo*, 10.1.: 20.
75. Šurk, Barbara (2002d) Maščevanje je bilo silovito. *Delo*, 11.1.: 20.
76. Šurk, Barbara (2002e) Neodvisna republika Rafa. *Delo*, 21.1.: 4.
77. Šurk, Barbara (2002f) Tanki v središču avtonomije. *Delo*, 22.1.: 24.
78. Šurk, Barbara (2002g) Človek bomba v svetem mestu. *Delo*, 28.1.: 4.
79. Šurk, Barbara (2002h) Varnostni plašč za Jeruzalem. *Delo*, 31.1.: 4.
80. Šurk, Barbara (2002i) Šaron obžaluje zamujeno. *Delo*, 1.2.: 4.
81. Šurk, Barbara (2002j) Skupaj proti trojici zlih. *Delo*, 6.2.: 28.
82. Šurk, Barbara (2002k) Kuga poenostavljenih problemov. *Delo*, 9.2.: 4.
83. Šurk, Barbara (2002l) Spet napadi, spet maščevanj: Izrael in zasedena palestinska ozemlja. *Delo*, 12.2.: 4.
84. Šurk, Barbara (2002m) Šaron dobro ve kaj dela. *Delo*, 13.2.: 5.
85. Šurk, Barbara (2002n) Vrag je v podrobnostih. *Delo*, 28.2.: 1.

DOKUMENTI

86. Balfourjeva deklaracija (1917) <http://www.israel-mfa.gov.il/mfa/go.asp?MFAAH00pp0> (21.2.02).

87. Deklaracija o načelih (1993) <http://www.pna.net/search/TitleDetails.asp?txtDocID=336>
(23.1.02).
88. Mandat za Palestino (1922) <http://www.israel-mfa.gov.il/mfa/go.asp?MFAH00pr0>
(21.2.02)
89. Memorandum iz Wye Riverja (1998)
<http://www.pna.net/search/TitleDetails.asp?txtDocID=332> (23.1.02).
90. Resolucija GSZN št.181 (1947) <http://www.mfa.gov.il/mfa/go.asp?MFAH00ps0>
(23.1.02).
91. Resolucija VSZN št. 242 (1967) <http://www.mfa.gov.il/mfa/go.asp?MFAH00p40>
(23.1.02).
92. Resolucija VSZN št. 338 (1973) <http://www.mfa.gov.il/mfa/go.asp?MFAH00p50>
(23.1.02).
93. Resolucija VSZN št. 1397 (2002) <http://domino.un.org/UNISPAL> (2.5.02).
94. Sharm El-Sheik Fact-Finding Committee Report (2001)
<http://www.usinfo.state.gov/regional/nea/mitchell.htm> (23.1.02).
95. Skupna izjava o Bližnjem vzhodu (2002)
<http://www.al.bab.com/arab/docs/pal/un2002a.htm> (7.5.02).
96. Sporazum iz Camp Davida (1978) <http://www.mideastweb.org/Campdavid.htm>
(29.1.02).
97. Sporazum o Gazi in Jerihu (1994) <http://www.mfa.gov.il/mfa/go.asp?MFAH00q20>
(29.1.02).
98. Sporazum o osnovnem prenosu pooblastil in odgovornosti (1994)
<http://www.pna.net/search/TitleDetails.asp?txtDocID=287> (23.1.02).
99. Tenetov načrt (2001) <http://www.al-bab.com/arab/docs/pal/tenet.htm> (7.5.02).
100. Začasni sporazum (1995)
<http://www.bwscampus.com/School/Hist/NWWC/interim.html> (5.3.02).
101. Zinnijev predlog premirja (2002)
<http://www.al.bab.com/arab/docs/pal/zinni20002a.htm> (7.5.02).
102. Barcelonska deklaracija EU o Bližnjem vzhodu (16.3.2002)
http://europa.eu.int/comm/external_relations/euomed/publications.htm (2.5.02).
103. Beneška deklaracija Evropske skupnosti (1980)
http://europa.eu.int/comm/external_relations/mepp/decl/index.htm (2.5.02).

104. Berlinska deklaracija Evropske unije (1999)
http://europa.eu.int/comm/external_relations/mepp/decl/index.htm (2.5.02).
105. Deklaracija EU o bližnjevzhodnem mirovnem procesu (22.5.2000)
<http://www.delwbg.cece.int/en/declarations/00/may22.htm> (2.5.02).
106. Deklaracija EU o Bližnjem vzhodu (29.10.2001)
<http://www.delwbg.cece.int/en/declarations/01/oct29.htm> (2.5.02).
107. Deklaracija EU o Mitchellovem poročilu (22.5.2001)
<http://www.delwbg.cece.int/en/declarations/01/may22.htm> (2.5.02).
108. Deklaracija EU o judovskih naselbinah (5.4.2001)
<http://www.delwbg.cece.int/en/declarations/01/april5.htm> (2.5.02).
109. Euro-med Partnership: Regional Strategy Paper 2002-2006 (2001)
http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/rsp/rsp02_06.pdf (2.5.02).
110. Helsinška deklaracija o situaciji na Bližnjem vzhodu (11.12.1999)
http://europa.eu.int/comm/external_relations/mepp/decl/index.htm (2.5.02).
111. Madridska deklaracija Evropske skupnosti (1989)
<http://www.al-bab.com/arab/docs/pal/pal8.htm> (7.5.02).
112. Sklepi Sveta EU o Bližnjem vzhodu (28.1.2002)
http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/publications.htm (2.5.02).
113. Bruseljska deklaracija šefov vlad in držav članic NATA (1994)
<http://www.nato.int/docu/49-95/c940111a.htm> (27.4.2).
114. Bejrutska deklaracija Arabske lige (2002)
http://www.arts.mcgill.ca/MEPP/PRRN/docs/beirut_declaration.html (7.5.02)
115. Deklaracija Arabske lige iz Amana (2001)
<http://www.leagueofarabstates.org/EAmmanDeclaration.asp> (7.5.02).
116. Priporočilo Skupščine ZEU št. 692 o Bližnjem vzhodu in varnosti v Evropi (2001)
http://www.assembly-weu.org/en/documnets/sessions_ordinaires/txt/2001/juin.html
(2.5.02).

SPLETNI VIRI

117. Arafat's statement on terrorism

http://news.bbc.co.uk/hi/english/world/americas/newsid_1928000/1928029.stm
(1.6.02).

118. Communiqué issued by the Arab League Council's Extra-ordinary Meeting on 13.9.2001 http://www.leagueofarabstates.org/E_News_13_09_01b.asp (7.5.02).

119. Communiqué Extra-ordinary Meeting of the Follow-up & Action Committee of the Amman Arab Summit http://www.leagueofarabstates.org/E_News18_7_01.asp (7.5.02)

120. Euromed ad hoc ministerial meeting in Palermo 3-4.6.1998: Concluding statement by Robin Cook

http://europa.eu.int/comm/external_relations/euromed/conf/palermo/conc_en.htm
(2.5.02).

121. Foreign Terrorist Organisations 1999

http://www.state.gov/www/global/terrorism/fto_info_1999.html (7.5.02).

122. Fury at Israeli assassination threat

http://www.mideastfacts.com/sharon_assassin.html (1.6.02).

123. Israel kills Hamas militant

http://news.bbc.com.uk/hi/english/world/middle_east/newsid_1598000/1598391.stm
(1.6.02).

124. Mediteranski seminar OVSE v Portorožu

http://www.osce.org/ec/seminars/files/mediterranean_seminars/portoroz00.pdf
(27.4.02).

125. Patterns of Global Terrorism: 1999

<http://www.state.gov/www/global/terrorism/1999report/mideast.html> (7.5.02)

126. Pogajanja v Tabi 2001 <http://www.al-bab.com/docs/pal/tabu2001.htm> (7.5.02).

127. Statements Clarifying the Meaning of U.N. Security Council Resolution 242

<http://www.mfa.gov.il/mfa/go.asp?MFAH0cyv0> (23.1.02)

128. The Zionist Terrorism File http://www.ssnp.com/Holocaust/israeli_terrorism.htm
(1.6.02).

129. UAE slams USA over 'Israeli terrorism'

http://news.bbc.co.uk/hi/english/world/americas/newsid_1260000/1260817.stm
(1.6.02).

130. U.S. List of Terrorist Groups Reflects Israeli Interests
<http://www.ncmonline.com/content/ncm/2001/dec/1218israeli.html> (1.6.02).
131. Victory Speech by Prime Minister Elect Ariel Sharon
<http://www.mfa.gov.il/mfa/go.asp?MFAH0jd60> (10.2.01).

OSTALO

132. Kozovinc, Gregor (1995) *Varnostni mehanizmi v Evropi ob koncu XX. stoletja: diplomatska naloga*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
133. Orhini, Tatjana (2000) *Zunanja politika Evropske Unije: primer Bližnjega vzhoda: diplomatska naloga*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
134. Perne, Boštjan (1999) *Radikalni islamski fundamentalizem: diplomatska naloga*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
135. Sendlak, Janez (1998) *Terorizem in boj proti njemu na mednarodnem in meddržavnem nivoju: diplomatska naloga*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.